

2. MİLLİ EGEMENLİK SEMPOZYUMU

ANKARA,
24 NİSAN 1986

2. MİLLÎ EGEMENLİK SEMPOZYUMU

P R O G R A M I

MİLLÎ EGEMENLİK VE BARİŞ

24 Nisan 1986

Perşembe

11.00

Sunuş

D. Fikri SAĞLAR

TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu;

Bilim Kültür Sanat Komitesi Başkanı

11.10

Açılış Konuşması

Necmettin KARADUMAN

T.B.M.M. Başkanı

11.20

BİRİNCİ OTURUM

Oturum Başkanı : **Prof. Dr. Necdet SERİN**

A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı

11.30 - 12.15

Tebliğ : «Türk Dış Politikasında Barış Unsuru»

Konuşmacı : **Doç. Dr. Oral SANDER**

A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

14.00 - 17.00

İKİNCİ OTURUM

Oturum Başkanı : **Prof. Dr. Ahmet MUMCU**

A. Ü. Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

14.00 - 16.00

PANEL : Millî Egemenlik ve Barış

KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Mümtaz SOYSAL

A. Ü. S. B. F. Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Türkkaya ATAÖV

A. Ü. S. B. F. Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Hüseyin PAZARCI

A. Ü. S. B. F. Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Ersin ONULDURAN

A. Ü. S. B. F. Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Hasan KÖNİ

G. Ü. İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

16.00 - 17.00

TARTIŞMA

SUNUŞ

DURMUŞ FIKRI SAĞLAR (TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu; Bilim, Kültür, Sanat Komitesi Başkanı) — Sayın Başkanım, sayın milletvekilleri, değerli konuklar; Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı nedeniyle düzenlenen 2 nci Millî Egemenlik Sempozyumuna hoş geldiniz.

Yeni bir Türk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda hedef olarak alınan ve bu süreç içerisinde bütün yurt köşelerine kadar yayılan «Millî egemenlik» düşüncesi, olağanüstü bir dönemde kurulan ve olağanüstü şartların meclisi olan 1 inci Türkiye Büyük Millet Meclisinde şekillenmiş, aynı dönemde süregiden millî kurtuluş hareketiyle içiçe yaşayıp gelişerek en üst düzeye ulaşmıştır.

Bünyesinde demokratik rejimin ve hukuk devletinin tüm özelliklerini de taşıyan millî egemenlik ilkesinin, dün olduğu kadar bugün de siyasal yaşamımızdaki yeri, önemi ve etkinliği son derece açıktır. Bu nedenledir ki, ifade ettiğim anlam ve değeriyle egemenlik, bütün anayasaların temel dayanağını oluşturmakta ve egemenliğin kayıtsız ve şartsız milletin olması fikri, devlet sisteminin özünü belirlemektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür Sanat ve Yayın Kurulu, Bilim Sanat ve Kültür Komitesi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının 66 ncı yıldönümü faaliyetlerinden birisi olarak planladığı ve daha önce her yıl bu yüce çatı altında düzenlenmesi kararlaştırılan «Millî Egemenlik Sempozyumu»nun ikincisini gerçekleştirmektedir.

İkinci Millî Egemenlik Sempozyumu, «Millî Egemenlik ve Barış» temasını işleyecektir. Günümüzün çalkalanan dünyasında, egemenlik ve özgürlük savaşları, bütün gücüyle ve korkunçluğuyla devam etmektedir. Ne yazık ki, yaratılanların en yücresi olarak tanımlanan insan ve onun hayatı, zaman zaman amacı ve sebebi bile doğru dürtüst tanımlanmayan olaylarla yok olup gitmektedir. Dünya, artık fertlerini insanca, özgürce ve barış içerisinde yaşatmanın yollarını aramalıdır. Yok olan bir dünyada herkesin payı yine yokluk olacaktır.

Bu bakımdan, ikinci Millî Egemenlik Sempozyumunun, millî egemenlik ilkesinin içerdığı tüm değerlere sahip çıkılması, yurтта ve dünyada kalıcı bir barış ortamının yaratılması ve millî egemenliğin, toplum ve dünya barışının en önemli koşullarından birisi olduğu gerçeğinin daha iyi anlaşılmasına önemli katkılarının bulunacağına inanıyoruz.

Bu sempozyumun düzenlenmesinde, komitemize her konuda yardımcı olan üniversite yöneticilerine ve öğretim üyelerine teşekkürlerimizi sunuyoruz.

«Millî Egemenlik ve Barış» temasını işleyecek olan ikinci Millî Egemenlik Sempozyumunun açılış konuşmasını yapmak üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın Necmettin Karaduman'ı davet ediyorum.

AÇILIŞ KONUŞMASI

NECMETTİN KARADUMAN (TBMM Başkanı) — Sayın konuklar, değerli öğretim üyeleri, sevgili gençler,

Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak kutladığımız Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılış yıldönümlerinin daha geniş ve değişik programlarla kutlanması fikrinden hareketle, geçen yıldan itibaren başlattığımız faaliyetleri, 66 ncı yılda da sürdürmenin mutluluğunu yaşıyoruz. Böylece, bu kutlamaların gelecek 23 Nisanlarda da bir gelenek halinde sürdürülmesi düşüncesinin temeline bir harç daha koymuş olmaktadır ki, bundan, ayrıca kıvanç duyuyoruz.

İkinci Millî Egemenlik Sempozyumunu açarken, bu tür bilimsel toplantıları bundan böyle bu yüce çatı altında geleneksel olarak her yıl düzenleme kararında olduğumuzu belirtmek istiyor, siz sayın davetlileri ve sevgili gençleri, sevgiler ve saygılarla selamlıyorum.

İnanıyorum ki, Devletimizin ve Meclisimizin kuruluşunda temel dayanak noktası olan «Millî Egemenlik» ilkesinin tüm yönleriyle milletimize daha geniş boyutlarda tanıtılması ve anlatılması, bu konuda bilim adamlarımızın ortaya koyacakları görüş ve değerlendirmeler, demokrasimizin gelişip, güçlenmesine çok yararlı katkıları sağlayacaktır.

Millî Egemenlik ilkesi içerisinde barış unsurunun rolü ve öneminin tartışılacağı bu yılki «İkinci Millî Egemenlik Sempozyumu»nu gerçekleştiren Ankara Üniversitesinin değerli öğretim üyelerine ve sempozyuma konuşmacı ve tartışmacı olarak katılan bilim adamlarımıza huzurlarınızda en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Sayın konuklar,

Milletlerin hayatında, yeni ufuklar açan, yön veren, büyük ve köklü değişiklikler getiren çok önemli günler, tarihler vardır. Bu günler; o milletler için acılarla, ıstıraplarla anılacak günler olabileceği gibi, coşkuyla, sevinçle kutlanması gereken günler de olabilir. Türk Milleti için, varoldukça neşe ve sevinçle kutlanması ve aynı zamanda daima korunması, canlı tutulması ve yüceltilmesi gereken

günlerden biri de 23 Nisan tarihidir. Çünkü, bu gün Türk Milletinin kurtuluşunu, bağımsızlığını, hürriyetini ve egemenliğini simgeleştiren, bayraklaştıran tarihî bir gündür ve bu tarihî günden sürekli ilham alınması lazımdır.

Bu gün, Türk Milletinin köklü tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olan, Millî Egemenliğin en güçlü ve yegâne teminatı olarak kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisinin tüm yurt sathında umut ışıklarıyla doğduğu, açıldığı gündür. Bu meclis, milletin öz yönetimidir, millet iradesinin yarattığı meclistir.

Türk millî mücadelesi içinde, gerek bağımsızlık savaşı boyunca ve gerek daha sonraki sosyal, siyasal ve kültürel yaşamda köklü ve çağdaş değişiklikler getiren inkılapların uygulanması sırasında millî irade gücünün üstünlüğünü temel ilke sayan Büyük Önder Atatürk, «Millî Egemenlik» düşünce sisteminin akılcı, çağdaş ve dinamik yapısını, yaşamı boyunca hep savunmuştur.

Bu ilkenin muhafaza ve müdafaası uğrunda canını vermekten çekinmeyeceğini ifade eden Atatürk, «Egemenlik mutlaka milletin elinde olmalıdır. Egemenliğe sahip olmayan bir insan veya bir toplum hiçbir vakit iradesini kullanamaz» diyerek, milletin kendi geleceğine bizzat kendisinin hâkim olması gerektiğine ve bunun en büyük teminatının da yine millet olduğuna işaret etmiştir.

Millî egemenliğin başta gelen şartı, toplumumuzun millî birlik ve bütünlük içinde bulunmasıdır. Bu önemli gerçeğin her zaman vurgulanması lazımdır. Millî birlik ve beraberlik, tüm millet fertlerinin arzu ve emellerinin birleşmesi, bütünleşmesinden meydana gelir. Burada söz konusu olan, millî menfaatler etrafında bütünleşmektir. Bu bütünleşmenin meydana gelmesi, korunması ve sürdürülmesi ise ancak toplumsal barışın mevcudiyeti ve bu barışın sürekliliği ile mümkündür. Demokrasilerin bir hak ve hürriyetler rejimi olduğu şüphesizdir. Toplum içinde çeşitli fikirler, düşünceler serbestçe söylenecek ve tartışılacaktır. Burada asıl olan, milletin iradesidir. Bu noktadan itibaren, ferdi hürriyetler, milletin müşterek menfaatleri tarafından, demokratik bir ortam içinde kendiğinden, hiçbir baskı ve zorlamaya maruz kalmadan sınırlanır, artık millî menfaatler ön plana çıkar ki, bu yüksek menfaatlerin korunması da milleti oluşturan fertler arasında karşılıklı anlayış ve hoşgörüyle, barışçı bir tutum ve davranışı zorunlu kılar.

Öyleyse, demokrasinin temeli olan «Millî egemenlik ilkesi», geniş hak ve hürriyetleri içerdiği kadar, bu hak ve hürriyetlerin kullanım kurallarını ve sorumluluklarını da birlikte getirmektedir. Aksi

halde, toplum içinde kişisel menfaatlar daima ön plana çıkar, çatışma başlar, kargaşa hüküm sürer ve barışı sağlamak mümkün olamaz. Bir başka deyimle, kişi hak ve hürriyetlerinin kaynağı ve yegâne dayanak noktası nasıl millî egemenlik ise, millî egemenliğin tam olarak kurulmasının ön şartı da toplumsal barıştır. Bu nedenle barış, millî egemenliğin hayatî unsurudur ve onunla içiçe, ondan ayrı düşünülmesi mümkün olmayan bir olgudur.

Sayın dinleyiciler,

Yurt içi barış gibi, evrensel boyutlardaki barış da toplumların hayatı ve millî egemenlik ilkesi yönünden büyük önem taşımaktadır. Toplumlar arasında evrensel boyutlarda gerçekleştirilecek barış, hiç şüphesiz, toplumların kalkınmasına ve tüm kaynaklarını insanlığın refahı ve gelişmesi doğrultusunda kullanmalarına; böylece daha müreffeh ve huzurlu bir geleceğin gerçekleştirilmesine ortam hazırlayacaktır. Barışı ve huzuru sağlayarak gelişmelerine yeni boyutlar kazandıran toplumlar, birbirlerinin bağımsızlıklarına saygı göstermek suretiyle ülkelerin egemenliklerine yeni bir güç katacakları gibi, huzur, refah ve gelişme yolunda atacakları her ileri adımın millî egemenlik düşüncesini kuvvetlendirmeye yönelik bir unsur olacağına da kaniyiz. Hiç şüphesiz, insan topluluklarının ilerlemesi, maddî ve manevî alanlardaki tüm gelişmeleri kapsamına alır. Maddî gelişme ve kalkınma, fikrî ve manevî gelişmenin iç dinamiğidir. İç sorunlarını çözüme kavuşturmuş, gelişme ve kalkınma sorunlarını büyük ölçüde arkada bırakmış toplumlarda, yönetimin millî egemenlik ilkesine dayalı olarak tesisi eğilimi muhakkak ki kuvvet kazanır.

Halkın kendi kendisini idaresi, yönetimde sadece ve sadece halk iradesinin yönlendirici unsur olması, demokratik düşüncenin şaşmaz hedefidir. Maddî gelişme ve kalkınma sürecini tamamlayan toplumlar, bu yüksek ideale ulaşma hedefinde, inanıyoruz ki, er - geç birleşeceklerdir. Çünkü, toplumların kendi kendisini yönlendirmesi, yönetimin kaderinde halk iradesinin etkin olması, insanlık tarihi boyunca süren onurlu bir mücadeledir ve siyasal ve toplumsal gelişmenin değişmez kuralıdır. İnsan topluluklarının bu hedefe ulaşmada evrensel barıştan büyük güç kazanacakları inancındayız.

Konu bu yönü ile değerlendirilirse, barışın millî egemenlik ilkesi yönünden ne kadar etkileyici ve yapıcı bir unsur olduğu yeterli de-

recede açıklığa kavuşur. Bu nedenle Türkiye Büyük Millet Meclisinde bu yıl yapılacak sempozyumun, millî egemenlik ve barış unsurlarına dayalı olarak hazırlanması tesadüfî değildir. Bir taraftan bu yılın dünya barış yılı olması, bir taraftan da barışın bütün boyutlarıyla millî egemenlik düşüncesini besleyen ve güçlendiren bir unsur bulunması, sempozyumun içeriği için kanaatimizce çok geçerli bir gerekçe olmuştur.

Sayın konuklar,

Millî Egemenlik Haftası münasebetiyle düzenlenen bu sempozyumda, millî egemenlik ve barış konusu, bilim adamlarımız tarafından tüm ayrıntılarıyla incelenecek, anlatılacak ve tartışılacaktır. Böylece bu konudaki düşüncelerimiz daha da açıklığa kavuşacaktır. Konuşmamı tamamlarken, dün Büyük Millet Meclisinde Büyük Atatürk'ün vecize değerinde tekrarladığım bir sözünü burada da tekrar etmek istiyorum:

«Devletimizin ebedî müddet yaşaması için, memleketimizin kuvvetlenmesi için, milletimizin refah ve mutluluğu için, hayatımız, namusumuz, şerefimiz, geleceğimiz için ve bütün kutsal kavramlarımız ve nihayet her şeyimiz için mutlaka en kıskanç hislerimizle, bütün uyanıklığımızla ve bütün kuvvetimizle millî egemenliği muhafaza ve müdafaa edeceğiz.»

Bu duygu ve düşüncelerle, sempozyum çalışmalarının hukuk ve idare sistemimize ışık tutmasını, politika dünyamız için yararlı olmasını diliyor, sayın konuklarımızı ve değerli öğretim üyelerimizi ve sevgili evlatlarımızı sevgilerle, saygılarla selamlıyorum.

BİRİNCİ OTURUM

OTURUM BAŞKANI Prof. Dr. NECDET SERİN (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı) — Türkiye Büyük Millet Meclisinin Sayın Başkanı, sayın milletvekilleri, değerli öğretim üyeleri, sevgili gençler; Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ile üniversitelerimizin birlikte düzenlediği ikinci Millî Egemenlik Sempozyumunun tebliğlerle başlayan oturumuna hoş geldiniz.

Türk Milletinin kendi mukadderatını tayin etmek üzere kurduğu Büyük Millet Meclisinin 66 ncı yıldönümünü dün kutladık. Bugün de 1986 yılının Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından barış yılı olarak ilan edilmesi vesilesiyle, «Millî Egemenlik ve Barış» konusunu anafikir olarak işleyen bir sempozyum düzenlemiş bulunuyoruz. Yüksek huzurlarınızla bu toplantıya şeref verdiğiniz için, hepinize, üniversitelerimiz adına ayrıca teşekkür ederim.

Türk Milleti, şanlı tarihinin hiçbir döneminde boyunduruk altında yaşamamış yüce bir millettir. Türk Milletinin, tarihi boyunca kurduğu her devlette istiklal ve egemenlik, üzerine titrenen en önemli iki unsur olmuştur. Birinci Dünya Savaşını takip eden o karanlık günlerde Büyük Atatürk'ün Türk Milleti için tek bir hedefi vardı; hâkimiyeti milliyeye müstenit, bila kaydıgıart müstakil yeni bir Türk Devleti tesis etmek. İşte bu amacın en önemli adımı 23 Nisan 1920 günü açılan Türkiye Büyük Millet Meclisiydi. Türkiye Cumhuriyeti, Büyük Atatürk'ün «Yurtta barış, cihanda barış» ilkesini millî politika olarak seçmiş bir devlettir. Bu sebeple, uluslararası barış yılı, barışçı bir ülkenin yasama meclisinin çatısı altında düzenlenen bir sempozyumla kutlanmakla ayrıca önem taşımakta ve bundan kıvanç duymaktayız. Sempozyumun başarılı geçmesini diler, tekrar hepinize saygılar sunarım.

Sabah oturumunun ilk konuşmacısı, Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Doçent Doktor Oral Sander'i, «Türk Dış Politikasında Barış» konulu tebliğini vermek üzere davet ediyorum.

TURK DIŞ POLİTİKASINDA BARIŞ UNSURU

Doç. Dr. Oral Sander
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

I

Uluslararası sistemde temel bir çelişki vardır. Modern tarihte hemen hemen hiçbir devlet «savaşçı» bir dış politika izlediğini iddia etmemiştir ve etmemektedir. Hitler, Avrupa'yı ateşe verirken amacının Avrupa'ya barış getirmek olduğunu söylemişti; A.B.D. Vietnam'a barışçı düşüncelerle müdahale etmişti; Sovyetler Birliği bugün Afganistan'da «barışçı» amaçlarla bulunmaktadır. Ayrıca, modern tarihte kurulan ittifakların hiçbirisi saldırı amacıyla kurulmamıştır; hepsi statükoyu korumak ve üye ülkelerin toprak bütünlüğünü güvence altına almak için örgütlenmişlerdir. Ancak, uluslararası sistemin nesnel bir değerlendirmesi, yalnız 2. Dünya Savaşından bu yana dünyanın çeşitli bölgelerinde, irili ufaklı 250 savaşın çıktığını göstermektedir. Bu çelişkinin bir açıklaması, devletlerin yalan söylediklerinde ya da ilan ettikleri dış politika amaçları ile uyguladıkları dış politikaların farklı olduğunda aranabilir. Daha inandırıcı ve nesnel açıklama ise, uluslararası sistemin kendine özgü niteliğinde, kurallarında ve genel olarak yapısında yatmaktadır. Tek tek devletler iradelerinin ne kadar barışçı olduğunu iddia etseler de, bu iradelerin toplamı, tek tek iradelerden mutlaka farklı olmaktadır; bütün parçalarının toplamından ibaret sayılamaz. Devletlerin bireysel davranışlarının toplandığı bütün içinde barış ve anlaşma olduğu kadar savaş ve anlaşmazlıklar da bulunmaktadır.

Uluslararası sistemin içinde bir başka ve önemli çelişki daha gizlidir. Devletlerin, aralarındaki anlaşmazlık konularında kendilerini haklı ve başkalarını haksız göstermeleri, davranışlarına kendilerine göre mantıklı gerekçeler bulmaları hep kolay olmuştur, bugün de kolaydır ve büyük bir olasılıkla yarın da kolay olacaktır. Çünkü, bugünkü uluslararası sistemin törel değerlerden etkilenip etkilenmediğini saptamak hiç de kolay değildir. Özellikle, belirli bir devletin davranışlarını, uluslararası sisteme tepkilerini etkileyen törel düşünceler, zaman, yer ve duruma göre şaşılacak bir değişiklik gösteriyor. Modern tarih boyunca, bir galip ile bir mağlubun,

uluslararası ya da bölgesel statükoyu korumak isteyenle bozmak isteyenin törel bakış açıları birbirinden hep farklı olmuştur. Kısaca, ortaklaşa hareket ettikleri zaman insanların ve devletlerin davranışlarının ölçülebileceği sürekli, evrensel ve mutlak bir ahlak standardı, ne yazık ki, yoktur. Genellikle kabul edilmiş bir uluslararası hukuk sistemine uygun olarak barışı zorlayacak olan uluslarüstü bir güç hâlâ bir hayal olma özelliğini koruyor.

Bütün bunlardan çıkan sonuç şu oluyor: Hem biraz önce sözü edilen çelişkinin açıklanmasında, hem de devletlerin dış davranışlarının değerlendirilmesinde, uluslararası ilişkiler disiplininin kendine özgü kural, mantık ve diline bakmak gerekmektedir. İşte, Türk dış politikasının barışa yönelik olan niteliğinin açıklanması, ancak bu kurallar ve mantık çerçevesi içinde anlamlı olacaktır.

II

Konuyla, her türlü öznel koşul ve durumun dışında, nesnel açıdan bakıldığında, Türk dış politikasının planlanıp yürütülmesinde istikrarsızlık ve çelişki yaratacak önemli unsurların bulunduğu görülmüyor. Bir ülkenin izlediği dış politikanın analizinde, bu politikayı etkileyen ve hatta belirleyen unsurlardan olan komşularının sayı ve bileşimine bakmak gerekiyor. Tek bir devletle, çok uzun zamandan beri dost olduğu A.B.D. ile sınır komşusu olan Kanada gibi bir devletle, komşularıyla tarihsel süreç içinde zaman zaman savaşa kadar varan çeşitli anlaşmazlıklara düşmüş, savunulması gereken çok sayıda sınıra sahip Türkiye gibi bir devletin dış politikası farklı olsa gerektir.

Yalnız Türkiye Cumhuriyeti değil, Anadolu yarımadası üzerinde kurulmuş bulunan devletlerin büyük bir çoğunluğu, komşularının hiç olmazsa bazıları tarafından tehdit edilme riski ile birlikte yaşamışlardır. Bu bakımdan, söz konusu devletlerin yöneticileri dış dünyayı, çelişkiler ve tutarsızlıklarla dolu bir «dost mu, düşman mı?» imgesiyle değerlendirmek zorunda kalmışlardır. İlk bakışta Osmanlı devletinin dış değerlendirmesinde böyle bir bulanıklığın bulunmaması gerekiyor. Her şeyi Doğu ile Batı, Hristiyanlık ile Müslümanlık, eski ile yeni ve uygar ile ilkel arasında mücadele biçiminde basmakalıplarla değerlendiren özellikle Batılı tarihçi ve devlet adamlarının bakış açılarına göre, Hristiyan Batı Osmanlı devletinin düşmanı, Müslüman Doğu ise dostu idi. Bunun sonucu olarak, dost ve düşmanı kesin çizgilerle ayırtetmesini bilen Osmanlı devleti, kar-

maşık olmayan tek yönlü bir dış politika izlemiş gibi görünüyor. Ancak, uzun Osmanlı tarihini incelediğimizde, devletin batıda olduğu kadar doğuda da savaş yapmış olduğunu anlıyoruz. Hatta, Avrupa'dan yıkılma tehlikesi altında kalmadığı, 15. yüzyılda doğusundan Müslüman olan Timur İmparatorluğunun tehdidi sonucu parçalanma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı bilinmektedir. Devlet, daha sonraki yüzyıllarda da doğudaki Müslüman siyasal birimler tarafından baskı altında bulundurulmuştur. Üstelik, Osmanlı devletinin daha çok Batılı devletlerle ittifak ilişkisi içine girdiği ve Avrupa özekli diplomasiye etkin olarak katıldığı ortaya çıkıyor. Dolayısıyla, Osmanlı devleti bakımından da «dost mu, düşman mı?» imgesinin bulanık olduğunu söylemek mümkündür.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti bu çelişkili durumu belki de daha belirgin bir biçimde devralmıştır. Yeni devlet, komşularının sayı ve bileşimi konularında güvenliği açısından endişe duyan devletler arasında biricik (unique) durumdadır. Osmanlı devleti ile birlikte ele alır ve saat yönünden kuzeyden başlayacak olursak, önce Rusya (Sovyetler Birliği) ile başlamak gerekiyor. Rusya ile Osmanlı devleti 17 nci ve 18 nci yüzyıllarda 11, yalnız 19 uncu yüzyılda 4 savaş yapmışlardır. Savaşların tarafları açısından bir değerlendirme yapıldığında, belirgin iki kalıp ortaya çıkmaktadır. Osmanlı devleti kendisini güçlü hissettiği zamanlar, büyük kuzey komşusu ile ilişkilerini iki - taraflı bir platform üzerinde düzenlemeye çalışmıştır. Osmanlı devleti kendisini güçsüz hissettiği zamanlar (1853 - 1856 Kırım Savaşında ve 1914 - 1918 Birinci Dünya Savaşında olduğu gibi) Rus tehdidini çok - taraflı düzenlemelerle karşılamaya çalışmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Birinci Dünya Savaşı ve Bolşevik devriminden zayıf çıkan Sovyetler Birliği ile ilişkilerini 1945 yılına kadar ikili düzenlemelerle yürütmeye özel bir çaba göstermiştir. II nci Dünya Savaşından sonra ise, giderek güçlenen ve arada tehditkâr bir davranış içine giren Sovyetler Birliği ile ilişkilerini bir ittifak içinde değerlendirmek durumunda kalmıştır. Dolayısıyla, Türkiye'nin büyük kuzey komşusu ile çok - taraflı düzenlemeler içinde uğraşması, yeni bir olgu değildir.

Osmanlı devletinin İran ile ilişkileri sürekli problematik olmuştur. Hele 16 ncı yüzyılın başındaki Çaldıran Savaşına, kadar, devlet doğudan tehdit altında kalmıştır. Bu savaşın sonunda Doğu Anadolu yüksekliklerinin Osmanlı devletinin eline geçmesi, yani devletin doğuda kolaylıkla savunabileceği doğal sınırlara kavuşması ile ilişkiler daha düzenli bir kalıba oturmuştur. 17 nci yüzyılda iki ülke arasındaki sınırın saptanması ve daha sonra da çok az değişikliğe uğ-

ramasıyla ilişkilerde bir rahatlama görülür. İki savaş arası dönemde ilişkiler dostane olmakta devam etmiş ve 1955 tarihli Bağdat Paktı ile müttefik hale gelmişlerdir. Ancak, bu durum, ilişkilerin ulusal çıkarların tam bir uyum içinde olduğunu göstermemiştir. Çünkü, İran'ın Bağdat Paktına katılmasını etkileyen asıl unsur, bu devletin Batı ve özellikle A.B.D.'nden daha çok ekonomik ve askeri yardım almak istemesiydi. Şah'ın, İran petrolünün Türkiye üzerinden Akdeniz'e akıtılmasını reddetmesi gibi davranışları da dostça olmayan girişimler olarak değerlendirilmiştir. 1979 Humeyni devrimi, Türkiye'de terörist eylemleri tahammül sınırlarının ötesine taşıdığı zamana rasgelmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler görünüşte samimi olmakla birlikte, İran - Irak Savaşı, bu savaşın içinde barındırdığı tehlikeler ve bazı ayrılıkçı güçlerin İran sınırından sızmaları, ilişkilerde belli bir kuşku unsurunu da birliğin getirmektedir.

Irak, I inci Dünya Savaşının sonuna kadar Osmanlı toprağı olarak kalmıştır ve iki savaş arası dönemde, bölgenin mandater gücü İngiltere ile Türkiye arasında en önemli sorun Musul olmuştur. Musul sorununun, Türkiye'nin özverisi ile Irak lehine çözüme bağlanması, Türkiye'nin önce İngiltere, sonra da Irak'la ilişkilerinde belirli bir rahatlama yol almıştır. 1958 devrimine kadar Türkiye ile Irak'ın ilişkilerinde önemli bir sorun çıkmamış ve hatta iki ülke Bağdat Paktı'nın çerçevesi içinde müttefik de olmuşlardır. Ancak, bu ittifak söz konusu olduğu sürece, tıpkı İran'la ilişkilerde olduğu gibi, Irak'ın farklı nedenlerle Türkiye'ye yaklaştığı gözlemleniyor. Irak'ın Bağdat Paktına girmesini sağlayan, bölgeye Sovyet tehdidinden çok, böylesine bir pakt içinde Filistin sorununun çözümünü sağlamak ve böylece Arap dünyasında sivrilmek isteğidir. Devrimden sonra Irak'ın pakttan ayrılması ve yeni rejim ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin gelişmesi, Türk - Irak ilişkilerini ister istemez olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Hele Irak'ın Sovyet silahları alması ve Arap dünyası içinde radikal gruba kayması, Türkiye'nin kuşkularını uyarıcı nitelikte olmuştur. Ekonomik işbirliğinin gelişmesi ve İran - Irak savaşında Türkiye'nin tam bir tarafsız politika izlemesi ile iki ülke arasındaki ilişkiler olumlu yönde gelişmişse de, Türkiye'nin İran'la ilişkilerinde ortaya çıkan sorunlar, aynen Irak'la ilişkilerinde de geçerlidir.

Irak gibi, Suriye de I inci Dünya Savaşının sonuna kadar Osmanlı toprağı idi. Fransa'nın bölgede mandater devlet olduğu iki savaş arası dönemde ve daha sonra Suriye'nin bağımsızlık döneminde, Türkiye ile önce Fransa ve sonra Suriye arasındaki ilişki-

lerde rahatsızlık veren unsur Iskenderun Sancağı sorunu olmuştur. Bu sorunun, Musul'un aksine, Türkiye'nin lehine bir çözüme bağlanması, Türk - Irak ilişkilerinin Türk - Suriye ilişkilerinden daha olumlu bir çizgi üzerinde gelişmesinde etkili olmuştur. II nci Dünya Savaşından sonra, gerek Suriye'nin Iskenderun üzerindeki çoğu üstü kapalı istekleri ve gerekse Sovyet yanlısı bir politika izlemesi, zaman zaman iki ülke arasında sürtüşmelere yol açmıştır. Nasıl, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile sınır komşusu olması ve bu devletin belirli dönemlerde tehdit edici bir davranış içine girmesi Türkiye'yi Batılı ülkelerle yakın bir işbirliği içine itmişse, Ortadoğu'daki İsrail varlığı ve bu devletin Batılı devletlerce desteklenmesi de Irak ile Suriye'yi Sovyetler Birliğiyle yakın işbirliğine itmiştir. Genel sonuç ise, bir yanda Türkiye ve öte yanda Türkiye'nin Arap komşuları arasında anlayış birliğine varılmasını engellemesidir. Dolayısıyla, Türkiye II nci Dünya Savaşından sonra, şu ya da bu nedenle, güney ve doğusundaki komşularıyla tam bir anlayış birliğini kuramamış, tam bir güven ortamı oluşmamıştır.

Türkiye ile Yunanistan'ın ilişkileri, Yunanistan'ın Osmanlı devletinden bağımsızlığını aldığı 19 uncu yüzyılın başlarından beri zorluklarla karşılaşmıştır. Çünkü, o tarihten sonra, bir yanda genç ve dirik bir devletin «megali Idea» da anlatımını bulan genişlemeci dış politikasıyla, gerilemekte olan bir imparatorluk sürekli çatışmaya başlamıştır. 1919 Mayıs'ında İzmir'in Yunanistan tarafından işgali ise, bardağı taşıran son damla olmuştur. Türk insanı, uzun tarihi boyunca birçok savaşa girmiş, kiminde zafer kazanmış ve kiminde de yenilmiştir. Dolayısıyla, I inci Dünya Savaşındaki yenilgisini de aynı düşünce kalıbı içinde değerlendirmiştir. Ancak, bu kez, kendisine yaşayacağı bir alan bırakılmaması ve hele savaşa girmemiş bulunan ve Türklere karşı zafer kazanmamış olan 100 yıl öncesinin teba ulusunun Anadolu'yu işgaline tahammül edilememiştir. Yunanistan'ın yenilgisinden ve Lozan Antlaşmasından sonra 1950'lerin ortalarına kadar iki ülkenin iyi ilişkiler içine girdiklerini görüyoruz.

İşin aslına bakılırsa, bu iyi ilişkilerin nedeni, iki ülkenin temel ve uzun vadeli çıkarları arasında bir uyumdan çok, II nci Dünya Savaşı öncesinde Mihver ve sonrasında Sovyet tehdidinin sonucuydu. Bu tehditler karşısında iki ülkenin de üye bulunduğu Balkan Antantı, Truman Doktrini, NATO'ya üyelik, Balkan Paketi ve Balkan ittifakı gibi uluslararası gelişmeler ortaya çıkmıştır. Ancak, 1950'lerin ortalarına doğru, Yunanistan'ın yakın bölgesel çıkarlarına öncelik vermesiyle, Türkiye'nin güvenliğini ve uluslararası prestijini

çok yakından ilgilendiren Kıbrıs sorunu ve çok - yönlü Ege sorunları ortaya çıkmıştır. Hele, dış politikada son derece «şoven» ve «Türkiye karşıtı» tutum takınan sosyalist PASOK partisinin iktidar olmasından sonra, yani 1980'lerde, iki ülke arasındaki ilişkiler daha da bozulmuştur.

1908 yılına kadar Osmanlı toprağı olan Bulgaristan ile Türkiye arasındaki ilişkilerde II nci Dünya Savaşının sonuna kadar önemli bir anlaşmazlık noktası ortaya çıkmış değildir. Bu tarihe gelinceye kadar, Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığı, iki ülke arasında çeşitli anlaşmalara yol açmış ve Türklerin temel hakları güvence altına alınmıştır. II nci Dünya Savaşından sonra Bulgaristan'da komünist yönetimin kurulması ve 1950 yılında bu ülkenin 200.000 civarında Türk'ü tehcir etmesi ile ilişkilerde sorunlar ortaya çıkmaya başlar. Bulgaristan'ın Varşova Paktına girmesiyle de, Türkiye, dikkatle savunulacak sınırlara, Sovyetler'den başka bir de Bulgaristan'ını de eklemek durumunda kalır. 1985 yılında Bulgaristan'da yaşayan Türklere yapılan baskılar, iki ülke ilişkilerini kötü yönde etkiler.

Bu konuda sonuç olarak şunlar söylenebilir: Türkiye'nin komşularının sayı ve bileşimi, Türklerin «dost mu, düşman mı?» imgesine sahip olmasını haklı kılan bir unsur olarak ortada durmaktadır. Türkiye, tüm tarihi boyunca, bu komşularının hiç olmazsa bazıları tarafından saldırıya uğrama riski ile karşı karşıya kalmanın yarattığı bir belirsizlikle uğraşmak durumunda kalmıştır. Bunun sonucu olarak, güvenliğini sağlamak için çok çeşitli ittifak düzenlemelerine girmiş ve Batı'ya yönelik bir dış politika izlemiştir.

III

Türk dış politikasının planlanıp yürütüldüğü ortamın ikinci istikrarsızlık özelliği, Osmanlı devletinin olduğu gibi, Türkiye'nin de «iki cepheli» ve dolayısıyla «iki - statükolu» bir devlet olmasıdır.

İki - cepheli devlet olması, Osmanlı devletinin kuruluş zayıflıklarından biridir ve bu özellik yıkılışına kadar da sürmüştür. Osmanlı sultanları batıda, yani Avrupa'da kazandıkları askerî zaferlerin siyasal ve ekonomik avantajlarını tam elde edemediğinden, yani Asya'dan rahatsız edilmişler ve bu kez doğuda sefere çıkmak zorunda kalmışlardır. Tabii bunun tam tersi de olmuştur. Zaten Osmanlı sultanlarının seferlerine bu açıdan bakarsak tıpkı bir saatin pandülü gibi, bir doğruya bir batıya yöneldiğini görürüz. Belki de

bu yüzden, Osmanlı devleti, gücünün en üst noktasına vardığı zamanlarda bile, «global» ve dünya politikasında «başat» bir devlet olamamıştır. Bu konuda Osmanlı devleti Almanya'ya benzetilebilir. Bu devlet de iki kez «global» bir devlet olabilmek için savaşa girmiş (I inci ve II nci Dünya Savaşları) dönemin «global» devleti olan İngiltere'ye meydan okumuş, ancak iki - cepheli devlet olmanın dezavantajı yüzünden bu statüye erişememiştir. İlginç olan şudur ki, Osmanlı devleti, yıkıldığı I inci Dünya Savaşında, büyük ölçüde bu özelliği dolayısıyla birbirinden çok uzak dört ayrı cephede savaşmak zorunda kalmıştır. Askerî yenilgisinin önemli nedenlerinden biri bu olsa gerek.

Türkiye Cumhuriyeti de bu zayıflığı paylaşmıştır. Osmanlı devletinden farkı, genişlemeci bir devlet olmaması ve özelliği daha sınırlı bir ölçekte devralmasıdır. Ama, yine de, iki - cepheli bir devlet olmanın sıkıntılarını çekmemiş değildir. Gerek komşularının sayı ve bileşimi ve gerekse iki - cepheli devlet olması, Türkiye'yi önemli güvenlik sorunları ile karşı karşıya bırakmaktadır. Güvensizliği ortadan kaldırmak için de askerî bakımdan güçlü olmak, dönem dönem ittifaklar kurmak ya da ittifaklara girmek ve iki ayrı cepheye ya da iki ayrı statükoya dikkat etmek durumunda kalmıştır.

Türkiye'nin doğu statükosu, 300 yıllık bir tarihî süreç içinde oluşmuş, yalnız askerî değil, siyasal, kültürel ve hatta dinî bir statükodur. 1928 yılından beri lâik bir devlet olan Türkiye, bu konuda içişlerine karışılmasını dostça olmayan bir hareket olarak değerlendirmektedir. Daha önce de değinildiği gibi, 1970'lerin sonlarına doğru devletin toprak bütünlüğüne yönelik terörist ve ayrılıkçı hareketlerin hızlanması ve bunların doğu ve güney komşularımızın topraklarında üslenmiş ve hatta bazılarınca kışkırtılmış olmaları, Türkiye'nin doğu statükosundan endişe duymasına yol açmıştır. Bu konuda son olarak şu söylenebilir ki, Türkiye'nin, yukarıdaki anlatılanların ışığında, doğu dengesinin bozulmasından kazanacağı hiçbir şey yoktur, tam aksine kaybedeceği çok şeyler vardır. İran - Irak savaşının sona erdirilmesi konusundaki etkin tutumunun nedenlerinden biri de bu olsa gerektir.

Doğu statükosundan farklı olarak, Türkiye'nin Batı'daki statükosu yetmiş yıllık bir tarihî süreç içinde oluşmuştur ve doğudakinden çok daha hassastır. Bu statükonun dayandığı temeller ise şunlardır: 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması, 1936 tarihli Montreux Sözleşmesi, II nci Dünya Savaşını sona erdiren 1947 tarihli Paris Barış Antlaşmaları, Boğazöntü ve Doğu Ege adalarının silah-

tan arındırılmış statüsü, 6 millik karasuyu, uluslararası sulardan serbestçe yararlanma, henüz çizilmemiş bulunan kıta sahanlığı ve Kıbrıs'ın gelecek statüsü. Görüleceği gibi batı dengesi son derece karmaşık ve hassas temeller üzerine oturmaktadır ve Türk - Yunan ilişkilerinin de geçirdiği evreler dikkate alınır, Türkiye bu statükodaki değişikliklere karşı son derece hassastır.

Çok kısa bir biçimde ortaya konmak gerekirse, Türkiye'nin dış politikasının en önemli amacı, doğu ve batısındaki iki statükonun da korunmasıdır. Bu statükoların bozulmasından kaybedeceği çok şey vardır ve bozulması bilinmeyen tehlikeleri beraberinde getirebilir. Bu çerçevede Türkiye'nin anti - statükocu, yani genişlemeci bir dış politika izlemesi mantığa ve uluslararası sistemin genel işleyiş kurallarına aykırıdır.

IV

Türk dış politikasında istikrarsızlığa neden olması gereken üçüncü bir unsur, Türkiye'nin ilginç coğrafyasının ortaya çıkardığı çeşitli bağlantılarıdır. Dünya haritası hangi ölçütle çizilmiş olursa olsun, Türkiye'nin kesin ve tartışmasız bir yeri yoktur.

Dünya haritasını coğrafi olarak böldüğümüzde, Türkiye'nin bir Ortadoğu ülkesi olduğu görülür, ancak ülkenin Avrupa kıtasında da toprağı vardır. Ayrıca, tarih boyunca Balkanlar'da etkin olmuş ve bölgeyi ilgilendiren hemen her uluslararası toplantıya katılmış, ittifaklarına girmiştir. Bu bakımdan bir Balkan ülkesidir. Üstelik, genel olarak Akdeniz ve özel olarak Doğu Akdeniz ülkesidir ve bu bakımdan gerek Güney Avrupa ve gerekse Kuzey Afrika ülkeleriyle çeşitli bağlantılar içine girmiştir. Türkiye, 4 yüzyıl boyunca Avrupa kıtasının üçte birini yönetmiş ve Avrupa özekli diplomasiye bu yüzden girmiştir. Osmanlı yıkılmaya başladığı dönemlerde bile «Avrupa'nın hasta adamı» olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla, bir Avrupa ülkesi sayılır ve siyasal tercihleri de bu coğrafi bağlantıyı güçlendirmektedir. Devletin topraklarının büyük bir bölümünün «Küçük Asya» üzerinde bulunması dolayısıyla da bir Asya ülkesi sayılmalıdır.

Dünya haritasının siyasal olarak bölünmesinde, Türkiye'yi, daha çok Avrupa ile ittifak ilişkisine girişmiş ve Avrupa - özekli diplomasi içine girmiş olarak görüyoruz. Belki de, Viyana'nın doğusunda ekonomik kalkınmasını çok - partili parlamenter bir sistem

içinde, yani Avrupa modeli bir anlayışla gerçekleştirmek isteyen ender ülkelerden biridir. Bu bakımdan, siyasal açıdan bir Avrupa ülkesi olarak kabul edilmesi gerekir. Ancak, Türkiye Ortadoğu siyasal sistemi içinde de bulunmaktadır. Bu bir siyasal tercih sorunu değildir. Ortadoğu'da ortaya çıkan siyasal ve askerî gelişmelerden etkilenmektedir ve Müslüman ülke olarak bölge devletleriyle tarihsel ve kültürel bağlar içindedir. Ama, bölge ülkelerinin çoğunun aksine, bir Üçüncü Dünya ülkesi olmaması, Türkiye'nin siyasal bağlantılarının saptanmasında kolaylaştırıcı bir unsur olmamaktadır. Bütün bu söylenenlerin ışığında, Türkiye'nin Ortadoğu bölgesindeki yerinin ve rolünün tam açık olmadığı görülüyor.

Dünya haritasının ekonomik olarak bölünmesinde de Türkiye'nin kesin bir yeri olmadığını görüyoruz. Ekonomik işbirliği ve Kalkınma Örgütü üyeliği, Avrupa Ekonomik Topluluğuna ortak üyeliği ve buna tam üye olarak katılma iradesi, güçlü alt-yapısı ve gelişmiş insan gücü ile daha çok bir Avrupa ve Ortadoğu'nun en gelişmiş ülkesidir. Ancak, gayrisafî millî hâsıla ve adam başına düşen millî gelir açısından bakarsak, gelişmekte olan bir ülkedir. Son zamanlarda oluşan Güney - Kuzey ayrımı açısından bakarsak, Güney kutuplaşması dışında yer aldığı ve Kuzeye daha yakın bulunduğu anlaşıyor.

Tüm bu bağlantı çeşitliliği Türkiye için hem bir avantaj, ama hem de dezavantaj olmaktadır. Herşeyden önce, bu durum Türkiye'ye, her bölgenin faaliyetlerine katılma ve bundan doğacak meyveleri toplama avantajını sağlamaktadır. Ayrıca, ilgili her bölgede etkin bir politika izleme olanağına da sahip bulunmaktadır. Ancak, öte yandan, belirli bir bulanıklık ve bölgelerdeki rolü konusunda zaman zaman zaman karışıklık da ortaya çıkmamış değildir. Örneğin, önemli uluslararası gelişmelerde, tam bir Ortadoğu veya Asya ülkesi gibi davranış modeli içine girmemektedir.

Türkiye'nin çeşitli bağlantıları konusunda sonuç olarak şu söylenebilir: Şimdiye kadar işaret edilen istikrarsızlık, değişiklik, çelişki ve sürekli güvensizlik ortamında, Türk dış politikasının dalgalanmalar ve temel tutarsızlıklara konu olması, nesnel koşullar bakımından birçok çatışmanın içine girmesi, en azından bölgede istikrarsızlık unsuru olması gerekiyor. Ancak, işin aslına bakılırsa, Türkiye, 70 yıla yaklaşan bağımsız geçmişinde, dış politikasında temel bir sürekliliğe sahiptir ve bölgede de en önemli ve belki de yegâne istikrar unsurudur. Bu çelişkili durumun açıklanmasında üç temel sorunun sorulması ve bunlara cevaplar aranması gerekir:

Türkiye, Ortadoğu ülkeleri içinde neden Batı ile sürekli ittifak bağı içine giren tek devlettir? Türk dış politikasında görülen sürekliliğin nedeni nedir? Tüm olumsuz koşullara rağmen, Türkiye bölgede neden bir istikrar örneğidir. Bu sorulara cevaplar aranması bizi Türkiye'nin başka özelliklerine götürmektedir.

V

Türk dış politikasında istikrar sağlayan unsurlardan birincisi, bu devlete kalan **Osmanlı mirasıdır**. 19 uncu yüzyıl Osmanlı reformları içinde yetişmiş bulunan Osmanlı sivil ve askerî bürokrasisi, İstanbul hükümeti ile bağlarını kesip, ulusal kurtuluş savaşı içinde ve sonrasında Anadolu'ya geçmişti. Dolayısıyla, yeni Türkiye Cumhuriyeti, ulus - devlet hayatına yeni başlayan öteki devletlerden farklı olarak, çok sayıda yetişmiş ve deneyli yönetici kadroya sahip olmuştur. Bunlar, Cumhuriyetin gerek iç ve gerekse dış politikada karşılaştığı ilk zorlukların atlatılmasında yardımcı olmuşlardır. Bir başka önemli miras, Türk yöneticilerinin sahip olduğu sorumluluk duygusudur. Uzun süre yabancı boyunduruğu altında yaşamış olan ve yeni bağımsızlığını kazanan devletlerin çoğunda, devletin yeni yaşantısında ortaya çıkan tüm bozuklukların sorumluluğu, yabancı yönetim ve müdahaleye bağlanmıştı. Bu durum, ilgili devletlerde, bağımsızlık sonrasına da taşan bir sorumsuzluk alışkanlığı yaratmıştır. Türkler ise, ulusal kurtuluş savaşı sırasındaki çok kısa bir süre hesaba katılmazsa, başkaları tarafından yönetilmemişler ve bunu sona erdirmek için çalışmamışlardır. Kendi «evlerinin» efendisi olmuşlar, başka ulusları yönetmişler, ortaya çıkan sorunları sakın ve pratik bir biçimde değerlendirmişlerdir. Çeşitli doğru ya da yanlış kararlar vermişler ve bu kararların sorumluluğunu da üstlenmişlerdir. Bu durum, İslâm dünyası içinde yalnız Türklerin, bazı zorluklara rağmen, parlamenter demokrasiyi kurup sürdürmelerinde yardımcı olmuştur. Bu durum, ayrıca, Türkiye Cumhuriyetinin pratik ve gerçekçi dış politikasını açıklayan unsurlardan biridir. Böyle bir dış politika ise, imparatorluğun olmasa bile, yüzyıllar süren hükümler bağımsızlığın bir mirasıdır.

VI

Türk dış politikasında istikrarlı ve barışçı niteliğini açıklayan unsurlardan ikincisi, **Atatürk'ün mirası ve ulusal kurtuluş savaşının ayrıntı özellikleridir**. İstisnasız tüm Türk hükümetleri programlarında

Atatürk ilkelerine uygun bir dış politika izleyeceklerini ifade etmişlerdir ve etmektedirler. Dolayısıyla, bunu, Türk dış politikasını etkileyen önemli bir unsur olarak kabul etmek gerekir.

Mirasın en önemlisi, Atatürk'ün Avrupa-modeli bir ulus-devletin kurulması yolundaki düşünce ve çabalarıdır. Avrupa'nın güçlü ulusçuluk akımı 19 uncu yüzyılın sonu ile 20 nci yüzyılın başlarında Doğu Avrupa ile Balkanlara geldiğinde, imparatorluğun Türk olmayan nüfusu, Avrupa devletlerinin de desteğiyle bağımsızlıklarını kazanıp ulus - devletlerini kurmuşlardı. Bu hak, imparatorluğun başak ögesi olan Türklerden esirgenmekteydi. Yani, bir bakıma ağacın gövdesi sakat bırakılmak isteniyordu. İşte, Sevr bu sakatlığın Batılı devletler tarafından sömürüsü, Lozan ise sakatlığın ortadan kaldırılmasıdır. Dolayısıyla, Türk ulusal kurtuluş savaşının ayırıcı özelliği, mücadelenin, ilerde belirli bir uyuma varacak benzer yapıdaki «moleküllerin» çatışması biçiminde ortaya çıkmasıdır. Bu ise, Türk dış politikasının Batı'ya yönelik özelliğini ve istikrarını açıklayan unsurların başında gelmektedir. Türkiye uzmanı Amerikalı bilim adamı Roderick Davison, Türk dış politikasının bu özelliğini şöyle açıklamaktadır:

«Türkiye, 1918'de yenik uluslar arasında ve bir iki yıl içinde kendi aleyhine verilen kararı değiştirip yeni bir barış antlaşması için itilâf devletleriyle eşit statüde görüşmelere girişen tek devlettir... Kendilerine olumlu bir uluslararası ortam yaratmaya yönelik Türk mücadelesi, yabancı denetimi başarıyla üzerinden atan Müslüman halklar arasında bile tektir».

Yazarın bu gözlemi, bizi Atatürk'ün mirasının ikincisine, yani «yurtta barış, dünyada barış» ilkesinin Türk politikasının her alanında uygulanmasına getirmektedir. Bu politikaya dayanan dış politika Türkiye'ye olumlu bir uluslararası atmosfer yaratmıştır. Mustafa Kemal daha ulusal kurtuluş savaşı sırasında şunları söylemektedir: «Bir kere daha tüm dünyaya ifade etmek isteriz ki, biz uluslararası hukuk ve kuruluşlarla uyumlu bir biçimde yaşamak isteyen uygar bir toplumuz».

Mustafa Kemal ulusal kurtuluş savaşına üç temel ilke ile başladı: bağımsızlık, eşitlik ve ulusal sınırların tanınması. Bunları elde etmek için savaş açmak zorunlu hale gelmişti. Mustafa Kemal şunları söylemiyor muydu?: «Savaş kaçınılmaz ve hayatî olmalıdır. Bir ulusun hayatı söz konusu olmadıkça savaş bir suçtur». Ancak, savaşırken bile bölgede barış ve istikrarın korunması ve gelecek

Türk devleti için olumlu bir uluslararası atmosfer yaratabilmek için her zaman barış görüşmelerine kapıyı açık tutmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, bu anlayışa bağlanan devlet, barışçı bir politika izlemiştir. Böyle bir politikanın ısrarlı bir biçimde uygulanması ise, yeni Türkiye Cumhuriyetine olumlu bir uluslararası atmosfer yaratmıştır. Bu, yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerde çok ender rastlanan bir olgudur, Türkiye'yi yöneten kadronun statükodan duydukları doyumun ürünüdür. Ortadoğu uzmanı Amerikalı bilim adamı Lenczowski bu konuda şunları yazmaktadır:

«Türkiye, dev bir Rusya ile ortak sınıra sahip 16 milyonluk bir ülke idi ve Akdeniz'e egemen olan büyük denizci devletlerin etkilerine de açıktı... Belki de Kemal'in ve onun izinde yürüyenlerin en büyük değeri bu sınırlamaları açıkça anlamaları ve buna uygun olarak ılımlı ve gerçekçi bir dış politika izlemeleriydi».

Türkiye, böyle bir dış politikanın sonucu olarak, «Megali Idea»'nın sonunda Anadolu topraklarına gömüldüğü varsayımından hareketle, Yunanistan'la ilişkilerini sürekli dostluk temeli üzerine kurmaya özel bir önem vermiş, Balkan ülkeleriyle zaten var olan iyi ilişkilerini daha da geliştirmiş, kendisini batıdan tehdit eden İtalya'yla bile olumlu ilişkiler kurmuş, Sovyetler Birliği ile dostluğunu güçlendirmiş, İngiltere ve Fransa ile bozuk olan ilişkilerini kısa sürede normalleştirmiştir. Bu arada, Milletler Cemiyetine girerek, savaş yasaklayan Briand - Kellogg paktını ilk imzalayan devletlerden olmuştur. Kısaca, dönemin barış ve güvenlikle ilgili hemen hemen tüm faaliyetlerine katılmıştır.

Atatürk'ün bu konuda üçüncü mirası, «çağdaş uygarlık» anlayışıdır. Anlayışına göre, emperyalizme karşı mücadele, çağdaş uygarlıkla bağların kesilmesi anlamına gelmemektedir. İşte, yeni devletin bu yolda mücadelesi Türkiye'nin Avrupa ile ilişkilerinin gelişmesinde etkili olmuştur. Türk ulusal kurtuluş mücadelesi Avrupa değerler sistemine karşı değildir. Atatürk'e göre Osmanlı devletinin çöküşü Batı ile bağların kesildiği anda başlamaktadır ve bu hatanın tekrarlanmamasını miras olarak bırakmıştır. Bütün bu düşünceler ve ulusal kurtuluş savaşının kendine özgü özellikleri, Türkiye'yi eski Asya - Arap kültür ve gelenek alanından çıkarıp, Batılılaşmış modern bir ulus - devlet yaratma yolundaki çabanın temellerini oluşturur. Bu da, Türkiye'nin istikrarlı, barışçı ve Batı'ya yönelik dış politikasının önemli nedenlerinden biridir.

VII

Türkiye'nin izlediği politikanın niteliğini belirleyen unsurlardan biri de, «uluslararası sistemde statü sınıflandırması» başlığı altında toplanabilir. Türkiye'nin stratejik önemi üzerinde gerek Türkiye ve gerekse başka ülkelerde çok durulmuştur ve bu konudaki temel özellikleri iyi bilinmektedir. Ancak, bunlar kadar önem verilmeyen ve Türk dış politikasını etkileyen, stratejik konumla da ilgili başka özellikler de vardır.

Bunlardan biri, Anadolu yarımadasının kendine özgü özellikleridir. Anadolu yarımadası doğu - batı doğrultusunda uzanan tek önemli yarımada ve üç kıta arasındaki geçiş noktasındadır. Büyük ölçüde bu yüzden, tarih boyunca hemen hemen her yönden gelen istilâ hareketlerine konu olmuştur. Bunun doğal bir sonucu, yarımada üzerinde kurulan devletlerin hemen hepsinin bağımsızlık ve toprak bütünlükleri konularında güvensizlik duygusu ile karşı karşıya bulunmuş olmalarıdır. Fiziksel olarak Anadolu'nun bilinen bu özelliklerinin yanı sıra, yarımada Avrupa'nın fiziksel bir parçası sayılabilir. Anadolu, Avrasya kıta kütlesinden çıkıp Akdeniz'e doğru uzanan dört yarımadadan biridir (İberik, İtalyan, Grek ve Anadolu yarımada). Tıpkı öteki yarımada gibi, kıta ile bağlantı noktaları dağınıktır ve bu sürekli ve rahat etkileşimi engeller. Yine tıpkı İberik yarımadası gibi, ortası kuru ve geniş bir plâto görünümündedir ve kuzeyi ile güneyi sıradağlarla çevrilidir. Yarımada ancak batıya doğru, korunmalı, ılıman kıyı kentlerine ve bereketli vadilere doğru alçalır. Dolayısıyla, yarımadanın yüzü batıya yöneliktir ve tarih boyunca batıyla sıkı ticarî, ekonomik, siyasal ve hatta kültürel ilişkiler kurulması için son derece uygundur. Bu yüzden, yarımada üzerinde kurulan devletlerin çoğunluğu bu konularda doğudan çok batı ile ilişkiler bütünü içine girmişlerdir. Türkiye de bunun istisnası değildir.

Türkiye Cumhuriyeti, birçok bakımdan bölgesel çıkarları ağır basan bölgesel bir devlet olarak kabul edilebilir. Ancak, son derece stratejik su yollarından biri olan Türk Boğazlarının egemen gücü olarak, Türkiye global gelişmeleri etkileyebilecek ve global gelişmelerden etkilenebilecek bir devlet durumuna yükselmektedir. Dolayısıyla, Türkiye yalnız bir bölgesel devlet değildir ve uluslararası sistemde ağırlığa sahiptir. Bu özellikten doğan sonuç ise, Türkiye'nin ihtiyatlı ve dikkatli bir dış politika izlemek durumunda kalması olsa gerektir.

Emperyalizmin sonrası topluluklar arasında Türklerin en başarılı oldukları nokta, dünyadaki yeni rollerine kendilerini inandırmaları ve uydurmalarıdır. Türk devlet adamları, ülkelerini «orta büyüklükte devlet» durumuna uydurmuşlar ve dış politikasını da buna göre ayarlamayı bilmişlerdir. Bunun önemli bir nedeni, Osmanlı devletinin yıkılışındaki çelişkili gibi görünen iki ayrı değerdir. Bir yanda, Osmanlı devletinin yıkılması, belirli bir süreç içinde, son derece yavaş olmuş ve her gerileme adımı mücadele verilmiştir. Öte yanda, imparatorluğun nihai yıkılışı son derece kesin ve açıktır. Öteki imparatorluklar çok kısa bir süre içinde ve biraz da bulanık bir biçimde yıkılmışlardır. Bunun sonucu olarak, ikinci tip imparatorlukların yıkılması sonucu ortaya çıkan bağımsız devletler uluslararası sistemde yeni rollerini hemen benimseyemediler. Öte yandan, yüzyıllar süren bir mücadele ve I inci Dünya Savaşının sonunda Osmanlı devletinin açık ve kesin bir biçimde yıkılması, Türklerin yeni rollerine uyum sağlamalarında yardımcı olmuştur. Bu özelliğin dış politika alanına yansımaları, tedbirli ve istikrarlı tutumdur.

Üstelik, bazı Batılı ve dış politikayı istatistiksel çözümlemeye tabi tutan bilim adamları, uluslararası sistemde «total» ve «merkezî» devletler arasında ayırım yapmaktadırlar. Sistemin tüm üyeleri, güç ve büyüklüklerine bakılmaksızın total sistemin üyesi olarak kabul edilirken, uzun süreden beri Avrupa - özekli diplomasiye etkin olarak katılan devletler merkezî sisteme alınmaktadır. Sayıları on kadar olan bu sistem içinde Türkiye de bulunmaktadır. Bu sınıflandırmayı yapan bilim adamları, merkezî devletler kategorisine girenlerin dış politikalarında belirli düzenlilikler bulmaktadırlar. Bunlar, daha çok ittifaklara katılmaktadırlar, ittifaklarda daha uzun süreler kalmaktadırlar. Kurdukları kümeler daha uzun ömürlü olmakta ve hükümet değişiklikleri dış politikada önemli değişikliklere yol açmamaktadır. Bunlar ayrıca maddî yeteneklerinin çok üstünde etki ve saygınlığa sahip olabilmektedirler ve çoğu iki - kutuplu dünyada kutuplardan birine girmektedir. Türk dış politikası da bu özellikleri aksettirmektedir.

VIII

Türkiye Cumhuriyetinin ekonomik gelişmeleri de izlenen dış politikanın istikrar ve Batı'ya yönelik niteliğini etkilemiştir. Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında, ekonomi anlayışı olarak özel

teşebbüsçülüğün ağır bastığı söylenebilir. Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkarılan yabancı sermaye yasaları çok liberal niteliktedir. Ancak, gerek, çıkarılan bu yasaların yeterli yabancı sermaye çekmemesi ve gerekse 1929 - 30 dünya ekonomik bunalımı liberal ekonomi anlayışının bir kenara bırakılması ve devletçiliğin ağır basması sonucunu doğurmuştur. Türkiye, II nci Dünya Savaşında savaş - dışı kalmasının yarattığı avantajla, savaş sonrası dönemine küçümsenmeyecek bir döviz ve altın stoku ile girmiştir. Ancak, ekonomideki bu olgu, sağlıklı bir ekonomik kalkınmanın ve yapının ürünü değildir. Savaş dolayısıyla, ithalâta konan sınırlamalar, Türk ihraç malları fiyatlarının savaş dolayısıyla yükselmesi ve halkın yine savaş dolayısıyla üstlendiği fedakârlıklar bu sonucu etkilemiştir. Ancak, savaştan sonra ortaya çıkan genel dünya konjonktürü, Türkiye'nin avantajını ortadan kaldırmıştır. Üstelik, savaşın hız ve yıpratıcılığı karşısında modern bir ordunun kurulması gereği, savaş sonunda barış ekonomisine geçişin zorlukları, büyük alt-yapı yatırımlarının gerçekleştirilmeye başlanması ve çok - partili demokratik hayata girişte partilerin seçilebilmek ve seçildikten sonra iktidarda kalabilmek için verdikleri sözlerle ekonomik kalkınmanın demokratik rejimin yaşama şansını artıracak yolundaki inanç, Türkiye'yi önemli ekonomik sıkıntılar içine sokmuştur. Bunların gerçekleştirilmesi içinse, Türk yöneticileri Batılı ülkelerden kredi sağlama ve uluslararası borçlanmaya girmekten başka bir seçenek bulamamışlardır. Özellikle II nci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası finans kaynakları çoğunlukla Batı'da bulunmaktaydı. Bu durum da, Türkiye'nin Batı bağlantısını açıklayan unsurlardan biridir ve hâlâ Türk dış politikasını etkileyen bir unsur olma özelliğini korumaktadır.

IX

Sonuç olarak şunlar söylenebilir: Türkiye, Asya ve Afrika kıtalarında ekonomik kalkınmasını çok - partili parlamenter sistem içinde gerçekleştirmek isteyen ender ülkelerden biridir. Bunun da kolay bir iş olduğu söylenemez. Batı Avrupa ülkeleri, bugünkü ekonomik kalkınma düzeylerine ve siyasal olgunluklarına en az 200 yıllık bir süre içinde ve büyük sıkıntılar ve büyük patlamalarla varmışlardır. Genç Türkiye Cumhuriyeti, onların vardıkları noktaya 66 yıl gibi görece olarak kısa bir sürede varmak yolunda çaba göstermiştir ve göstermektedir. Dolayısıyla daha hızlı hareket etmek zorundadır. Bu süreç içinde bazı aksaklık ve duraksamaların

olması, geniş bir tarihsel perspektif içinde değerlendirildiğinde, doğaldır. Amacı, Avrupa uluslar topluluğu içinde, demokratik bir ulus - devlet olarak varlığını sürdürmektir. Ekonomik kalkınmasını yine bu sistem içinde gerçekleştirmek istemektedir. Bunun için, istikrarlı, barışçı bir dış politika izlemekte ve önceliği Batı'ya vermektedir. Bu sunuşta anlatılan özellikler hem böyle bir dış politika anlayışını ön plana çıkarmakta ve hem de amacına varmasını kolaylaştırmaktadır.

İKİNCİ OTURUM

OTURUM BAŞKANI : Prof. Dr. AHMET MUMCU (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

BAŞKAN — Değerli dinleyenlerim, sempozyumun öğleden sonra oturumunu açıyorum.

Öğleden sonra oturumunda, programda da gördüğünüz üzere, «Millî Egemenlik ve Barış» konusunda 5 değerli arkadaşımız bir panel yapacaklar. İlk önce, bu arkadaşlarımı, Sayın Prof. Dr. Mümtaz Soysal, Sayın Prof. Dr. Türkkaya Ataöv, Sayın Prof. Dr. Hüseyin Pazarcı, Sayın Doç. Dr. Ersin Onulduran ve Sayın Doç. Dr. Hasan Köni'yi yanıma çağırıyorum.

Bugün öğleden sonra toplantısında sayın arkadaşlarımın şu konular üzerinde konuşacaklarını öğrenmiş bulunuyorum: Sayın Doç. Dr. Ersin Onulduran «Barış Kavramının Gelişmesi ve Millî Egemenlik ile Olan İlgisi»nden söz edecek, daha sonra Sayın Hüseyin Pazarcı «Uluslararası Barışın Hukuk Yolu ile Kurulması ve Korunmasında Ulusal Egemenliğin Yeri» konusunda açıklamalarda bulunacak; barışı kurduktan sonra, barışa karşı olan cereyanlarla iki değerli arkadaşımız uğraşacak ve Sayın Ataöv «Uluslararası Terör ve Barış konusunu, Sayın Köni de «Uluslararası Terörizmin Dünya Düzenini Etkilemesi» konusunda bizi aydınlatacaklar, son olarak konuşacak olan Sayın Mümtaz Soysal da «İç Barışın Kurulması Konusundan Hareket Ederek, Kıbrıs'ta Kalıcı Bir Barışın Nasıl Kurulabileceği» konusundaki görüşlerini açıklayacak.

Konuşmacı arkadaşlarım sizleri en fazla 15 dakika işgal edecekler, bütün konuşmalar bittikten sonra, isteyen dinleyicilerimiz, doğrudan doğruya konularla ilgili olmak koşuluyla, soruları varsa bana salonda görevli olan arkadaşlar marifeti ile sorularını yazılı olarak gönderecekler ve bu soruların içinden, cevaplandırılabilmesi zaman bakımından mümkün olanları ben arkadaşlarıma söyleyeceğim ve onlar kısa bir şekilde cevaplandırmaya çalışacaklar.

Sayın konuşmacıları sırasıyla kürsüye davet etmeden önce, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanının konukseverliğine ve özellikle genç arkadaşlarımızı ağırlamada gösterdiği nezakete ve ilgiye bir hoca olarak teşekkür ederim.

Şimdi, Sayın Ersin Onulduran arkadaşımızı kürsüye davet ediyorum.

ULUSLARARASI BARIŞ IDEALİ VE MİLLİ EGEMENLİK

Doç. Dr. Ersin Onulduran
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Değerli Öğretim Üyeleri, Kıymetli Davetliler, Sevgili Gençler,

Modern milletlerin uzun zamandan beri ulaşmaya çalıştıkları barış ideali, 1986 yılında, yine bu idealin gerçekleştirilmesi uğrunda atılan en önemli adımlardan biri olan Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından bu yılın «Barış Yılı» olarak ilanı ile yeni bir önem kazanmıştır. Burada sizlere, insanlığın tarih boyunca erişmeye çalıştığı bir ideal olan barış kavramının gelişmesini anlattıktan sonra, bu kavramın millî egemenlik fikri ile olan ilişkisi üzerinde durmak istiyorum.

Barış fikrinin geçmişi örgütlenmiş insan topluluklarının ortaya çıktığı ilk çağlara kadar gider. Bu ilk dönemlerde barış, daha çok kişisel bir olgu olarak kalmış, uluslararası bir kavram haline gelmemiştir. Çünkü, rönesans döneminden, yani 15 inci ve 16 ncı yüzyıllardan önce, gerçek anlamda uluslararası ilişkilerden bahsetmek imkânsızdır. Her ne kadar eski Yunanda ve daha sonra Roma imparatorluğu devrinde şehir - devletçikler veya prenslikler var idiyse de, millet fikri ve hele millî egemenlik fikri henüz gelişmediği için milletlerarası barıştan bu çağlarda bahsetmek mümkün değildir. Orta çağlarda ise, barış ile savaş arasında pek kesin olmayan bir sınır vardı. Çoğu kere şövalyelerin veya derebeylerinin çeşitli sebeplerle verdikleri günlük kararlarla bazı günler barış, bazı günler çatışma içinde geçiyordu.

Burada izninizle konuya açıklık getirmek için siyaset bilmi açısından barış teriminin anlamı üzerinde bir nebze durmak istiyorum. İki devlet arasındaki ilişkilerde çatışmanın olmadığı bir durumda iki değişik ilişki biçimi var olabilir. Bunlardan birincisi, büyük insan grupları yani ordular arasında organize bir şiddetin olmadığı durumdur. Burada şiddet unsuru yoktur ama, çeşitli alanlarda çatışma durumu vardır. Mesela bugünün dünyasında Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasındaki durum gibi. Bu duruma,

Olumsuz barış hali denir. Olumsuz barış durumunda iki ülke arasındaki ilişki en çok savaşımadan birlikte yaşama hali diye tanımlanabilir.

Çatışmasız ilişkilerin olduğu ikinci biçim ise **olumlu barış** veya pozitif barış hali diye adlandırabileceğimiz durumdur. Burada şiddet ve çatışma olmadığı gibi, işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma söz konusudur. Böyle bir durumda, olumlu barış yaşanan bir dünyada, milletler, kendi gelişme ve refahlarını ilişkide bulundukları diğer milletlerin kalkınmasında ve saadetinde ararlar.

İşte modern çağda insanların aradıkları ve ulaşmaya çalıştıkları barış, bu olumlu barış halidir.

Uluslararası ilişkilerde savaş hali ile barış hali arasında kesin bir ayırımın ortaya çıkması 17 nci yüzyılda otuz yıl savaşlarının sona ermesi dönemine isabet eder. Bu dönemde devletleri yönetenler olmasa bile, entellektüeller ve hukukçular artık savaş ve barış arasında kavramsal bir ayırım yapmaya başladılar. Devletler hukukunun babası sayılan Hollandalı hukukçu Hugo Grotius, 1625 yılında yazdığı *De Jure Belli ac Pacis* (Savaş ve Barış Hukuku) adlı eserinde savaş ve barış durumlarını birbirinden kesin çizgilerle ayırmış ve bunların kurallarını koymuştur. Devletleri yönetenler bu gelişen barış teorisinin gereklerini ancak 19 uncu yüzyıldan itibaren tanımaya başlamışlardır. Böyle hukukî kuralların pratik hayata aksetmesi belki uzun bir zaman almıştır ama, insanlar arasında barış çalışmalarının tohumları yeşermekte gecikmemiştir. Ondokuzuncu yüzyıldan itibaren dünyada barışı gerçekleştirmek için organize gayretler sarfedilmeye başlanmıştı. 1815 yılında toplanan Viyana Kongresi Napolyon'un alt üst ettiği Avrupa dengesini yeniden kurmak, demokratik olmasa da, barışçı bir düzeni sağlamak amacını güdecektir.

Ondokuzuncu yüzyıl boyunca gelişen demokrasi ruhu da barış fikrinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Artık yavaş yavaş ülkelerin politikalarını otoriter liderler yerine halkın kendisi, millî iradenin temsilcileri aracılığıyla, yani parlamentolar aracılığıyla tayin etmeye başlayınca daha barışçı bir dünyada yaşanacağı düşünülmüş olmuştur. 1889 yılında **Parlamentolararası Birliğin** kurulması, zamanında barış için atılan en önemli adımlardan biri olarak telakki edilmişti.

Böylece evrensel barışı arayanlar milletlerarası siyasal örgütlenme yoluyla bu ideale ulaşılabilceği fikrinden yola çıkarak sonunda 1918 yılında Milletler Cemiyetini kurmuşlardı. Milletler Ce-

miyetinin kurulmasından kısa bir süre sonra, 1921 yılında, Uluslararası Daimî Adalet divanı faaliyete geçmiş ve bu divan Birleşmiş Milletler Teşkilatının kurularak çalışmaya başlamasına kadar görevini ifa etmiştir. Birleşmiş Milletler çerçevesi içinde ise günümüzde de var olan uluslararası Adalet Divanı bu ilk divanın yerine geçmiştir.

Bu manzara içinde kristalleşmeye başlayan bir inanç, millî egemenliğin, yerleşmesi ve yücelmesi için iki kardeşi ile kolkola ilerlemesinin gerekli olduğu idi. Bunlardan biri barış, diğeri de adalet kavramlarıydı. İşte büyük Atatürk'ün yurttaki barış dünyada barış prensibi hem iç barışı, yani hukukun üstünlüğünü, hem de uluslararası barışı vurgulayarak yeni Türk devletinin de egemen ve barışsever olduğunu bir kere daha vurgulamış ve yukarıda bahsettiğim adalet ve barış kavramlarını birleştirmiştir.

Bazı düşünürler millî egemenliğin en katı yorumunun yapıldığı durumlarda milletlerarası barış çalışmalarını sekteye uğratan bir özelliğe sahip olduğunu söylemişlerdir. Fakat modern çağda birçok uluslararası örgütte devletler egemenliklerinden feragat etmeksizin kendi çıkarlarının sağlanması amacıyla ulusal egemenliği daha esnek bir biçimde yorumluyorlar. Mesela uluslararası taşımacılığı mümkün kılabilmek için gelişen karasuları ve hava sahasından zararsız geçiş hakkı kavramı buna bir örnektir. Yine birçok devlette görülen, bazı şartlar yerine getirildikten sonra ülke vatandaşlarının uluslararası mahkemelere başvurabilmeleri hakkı devletlerin egemenlik anlayışlarının uygulamalar bulabildiğine bir başka örnektir.

Sayın davetliler, bir devletin kendine güveni arttıkça, millî egemenlik kök salarak kuvvetlendikçe, o devletin iç saiklerle savaşçı bir siyaset izlemesi ihtimali azalır.

Genç Türkiye Cumhuriyeti, Anadolu'da 900 yıla varan Türk varlığının milletin egemenliğine dayanan ilk devletidir. Bu devlet kurulduğu günden bu yana geçen 62 yıl 5 ay 25 gündür. (24.4.1986 tarihi itibarıyla) barış içinde yaşamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin hiç kimsenin toprağında gözü yoktur. Türkiye Cumhuriyeti'nin devletler hukukunun kuralları çerçevesinde kendi vatanında birlik ve huzur içinde yaşamak istemektedir. Ancak barışseverlik teslimiyetçilik demek değildir. İşte bu nedenle güçlü ve iyi donatılmış bir ordu Türk barışseverliğinin de garantisidir. Bütün ümidim ve dileğim, Türkiye Cumhuriyeti'nin geçmişte olduğu gibi gelecekte de milletin egemenliğine dayanan bağımsız ve barışsever bir devlet olarak hayatını devam ettirmesidir.

ULUSAL EGEMENLİK VE ULUSLARARASI BARİŞİN HUKUK YOLUYLA KURULMASI VE KORUNMASI SORUNU

Prof. Dr. Hüseyin Pazarcı
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Sayın milletvekilleri ve değerli davetliler,

T.B.M.M.'nin «Millî Egemenlik ve Barış» adlı panelinde söz almam istendiği zaman, bir uluslararası hukuk uzmanı olarak uluslararası barışın hukuk yoluyla kurulması ve korunması konusunda ulusal egemenliğin rolünü incelemenin uygun olacağını düşündüm. Ancak, ulusal egemenlik kavramının bütün öğeleriyle uluslararası barışa etkisinin ele alınmasının büyüklüğü ve zorluğu karşısında, T.B.M.M. kürsüsünden sizlere ulusal egemenliğimizin en yetkili temsilcisi olan Meclisimizin bu konudaki rolünün ne olabileceğine ilişkin bazı gözlemlerimi sunmakla yetinmeyi doğru buldum.

Konumuzun ilk bölümü uluslararası barışın hukuk yoluyla kurulması ve korunması ile ilgili olduğuna göre, sizlere kısaca önce genel olarak bir hukuk düzeninin sonra da uluslararası hukuk düzeninin özelliklerinden söz etmem yerinde olacaktır.

Toplumsal bir kurum olarak hukukun amacı ilişkilerini yönettiği kişilerin belirli bir düzen içinde varlıklarını sürdürmelerini sağlamaktır. Başka bir deyişle, hukuk belirli bir düzenin kurulması ve korunması demektir. Böyle bir hukuk düzeninin özellikleri iki temel öge tarafından belirlenmektedir. Bunlardan birincisi, teknik düzeyde bu düzenin kurallarının oluşturulması ve bunlara uyulmasının sağlanması ile ilgilidir. Bu da en başta yasa-koyuculuk görevinin yerine getirilmesini içerdiği gibi, ayrıca, bu yasalara uyulmasını denetleyen ve uymayanlara karşı yaptırım uygulanmasına karar veren yargı ile yaptırımları uygulayan bir mekanizmanın varlığını gerektirmektedir. Her hukuk düzeni bu teknik düzenlemeyi ilişkilerini yönettiği toplumun yapısına göre gerçekleştirmek zorundadır. Bir hukuk düzenini belirleyen ikinci öge ise, siyasal tercihlere ve değerlendirmelere bağlı bulunan bu düzenin temel kabul

ettiği ilkeler ve amaçlar olmaktadır. Bir devlet çerçevesinde örgütlenen ulusal hukuk düzenleri bu ilke ve amaçlarını, toplumlarının çeşitli özelliklerini ve değer yargılarını göz önünde tutarak saptamak zorundadır. Bir ulusal hukuk düzeni bu temel amaçlarını saptarken toplumunun gerçeklerini ne kadar doğru değerlendirirse o kadar başarılı olacaktır.

Aynı veriler insanlığın tümünün oluşturduğu uluslararası toplum ve onun belirli bir düzen içinde varlığını sürdürmesini sağlamaya çalışan uluslararası hukuk için de geçerlidir. (1) Birinci öge çerçevesinde, uluslararası hukukun teknik düzeyde uluslararası toplumun sahip olacağı mekanizmaları düzenlemesine gelince, hepimizin bildiği gibi, uluslararası hukuk düzeni iç hukuk düzenlerinden farklı bir örgütlenmeye gitmek zorunda kalmıştır. Zira, ulusal hukuk düzeninin kurulmasında Devlet çerçevesinde oluşan tek bir otorite bütün bu mekanizmayı oluşturmaya ve çalıştırmaya yeterli iken, uluslararası hukukun bu mekanizması Devletlerin ortak iradesi sonucu kurulabilmektedir. Çünkü bugün uluslararası hukuk kurallarının sağlayacağı uluslararası düzenin temelini Devletlerin eşit egemenliği oluşturmaktadır. Böylece, Devletlerin ancak açık ya da zımnî yollarla kabul ettikleri hukuk kuralları ile bağlanabilmesi nedeniyle, Devletlerin egemen iradesine saygı göstermeyen herhangi bir uluslararası hukuk mekanizmasının ve kuralının oluşması günümüz dünyasında söz konusu değildir. Bu da uluslararası hukukta, yasa-koyuculuk görevinden başlayıp, yargı ve yaptırım mekanizmalarının çalışmalarına kadar her konuda, ulusal egemenlik kavramını öne çıkarmaktadır. Gerçi, uluslararası hukukta geçerli olan Devletin egemenliği kavramı ulusal egemenlik kavramı ile her zaman eşanlamlı değildir; ancak ulusal toplumlarda demokratikleşme arttıkça Devletin uluslararası alandaki egemenliği kavramı da ulusal egemenlik kavramı ile aynı anlama gelmeye başlamaktadır. Zira o zaman Devletin uluslararası alandaki egemenliğini açıklayan irade kaynağını ulusal egemenlikte bulmaktadır.

Bir hukuk düzeninin ikinci önemli belirleyici ögesi olan amaçları bakımından uluslararası toplumu ve uluslararası hukuku değerlendirdiğimiz zaman ise, uluslararası barışın insanlığın her zaman hukuksal düzeyde ana amacını oluşturmadığı görülmektedir. Barış ideali konusundaki gelişmelerle ilgili olarak tarih bize şunları

1. Örneğin bkz. E. D. Dickinson, *Law and peace*, Philadelphia, Univ. of Pennsylvania Press, 1951

öğretmektedir: İnsanlık yüzyıllar boyunca kuvvet kullanımını ve dolayısıyla savaşı meşrû sayan bir uluslararası düzeni kabul etmek zorunda kalmıştır. Savaşın yasaklanmadan etkilerinin azaltılması yolundaki ilk andlaşmalar 19 uncu yüzyılın ikinci yarısından daha önceye gitmemektedir (2). İlk kez evrensel düzeyde kuvvet kullanmaya başvurmadan önce uyumsuzlukların barışçı yollarla çözülmesinin denenmesi zorunluluğu 1919'da kurulan Milletler Cemiyeti Misakı ile öngörülmüştür (3). İlk bölgesel düzeyde kuvvet kullanılmasının yasaklanması 26 Ağustos 1928 tarihinde 15 Batılı Devletin Paris'te imzaladığı Briand - Kellogg Andlaşmasıdır. Nihayet, evrensel düzeyde kuvvet kullanmanın, başka bir deyişle savaşın, ilke olarak yasaklanması ise 1945'te kurulan Birleşmiş Milletler ile gerçekleşmiştir (4). Bu kısa tarihçenin de gösterdiği gibi, evrensel barışı fiilen sağlamaya yönelik bir uluslararası hukuk düzeninin kurulması bile bundan yalnızca 40 yıl öncesine gitmektedir.

Birleşmiş Milletler ile başlayan bu dönem içinde uluslararası barışın hukuk yoluyla kurulması ve korunmasına ilişkin temel verileri ise şöyle özetlemek olanağı vardır:

En başta, B. M. Andlaşması uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasını ya da tehdidini ilke olarak yasaklamaktadır. Ancak, bu ilke yasaklaması birtakım kuraldışılıkların varlığına engel oluşturmamaktadır. Nitekim, bizzat B. M. Andlaşmasının bir silahlı saldırıya hedef olan Devletlerin buna karşılık vermek üzere meşrû savunma hakkı çerçevesinde kuvvete başvurmasına izin verdiği görülmektedir (5). Yine, B. M. Andlaşması B. M. tarafından örgütlenen ya da B. M. kararları ile kurulan askerî kuvvetlerin kuvvet kullanmasını meşrû kabul etmektedir (6). Nitekim, B. M. Andlaşmasının öngördüğü fakat fiilen gerçekleştirilemeyen bir B. M. Kuvveti eğer gerçekleştirilebilseydi bu hükme dayanarak kuvvet kullanma yetkisine sahip olacaktı (7). Yine, bugün fiilî olarak Birleşmiş Milletler Barış Gücü Kuvvetleri kurulabilmesi ve bu kuv-

2. Devletler arasında savaşın etkilerini sınırlı tutma amacını taşıyan ilk andlaşma 22 Ağustos 1864 tarihli Savaş Alanında Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesidir. Bunu 1899 ve 1907 bu konularda yapılan La Haye sözleşmeleri izlemiştir: Bkz. H. Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri - I. Kitap**, Ankara, SBF Yayını, 1985, s. 51
3. Milletler Cemiyeti Misakı, mad. 12
4. B. M. Andlaşması, özellikle mad. 1/1 ve 2/3 - 4
5. B. M. Andlaşması, mad. 51
6. B. M. Andlaşması, mad. 43
7. B. M. Andlaşması, mad. 43 - 48

vetlerin gerektiğinde kuvvet kullanması da bu hukuksal çerçeveye girmektedir (8).

İkinci olarak, B. M. Andlaşması kuvvet kullanılmasının yasaklanması konusunda asıl yetkili olarak Güvenlik Konseyini görevlendirdikten sonra (9), bu organını barışın sağlanması konusunda iki değişik nitelikte karar alma yetkisi ile donatmıştır. Güvenlik Konseyi, en başta, üye Devletler arasında çıkacak uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesini sağlamak amacıyla tavsiye nitelikli kararlar alma yetkisine sahiptir (10). Fakat, daha da önemlisi, uluslararası barışın tehdit edilmesi, bozulması ve saldırı durumunda, Güvenlik Konseyinin, tavsiye nitelikli kararlar yanında (11), bağlayıcı nitelikli kararlar ve tedbirler alma hakkı da vardır (12). Öte yandan, Güvenlik Konseyinin uluslararası barışı ilgilendiren herhangi bir konuyla ilgili olarak konuya bakmamış olması ya da Genel Kurulun soruna el atmasını istemesi durumlarında Genel Kurul da barış konusunda karar alma yetkisine sahip bulunmaktadır (13).

Üçüncü olarak, bugünkü uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde Devletlerin uyuşmazlıklarını, gerek görüşme, dostça-girişim, arabuluculuk; soruşturma, uzlaştırma v.b. siyasal yollar aracılığıyla çözüme bağlamak, gerekse hakemlik ve uluslararası yargı gibi hukuksal çözüm yollarından herhangi birine götürmek zorunluluğu yoktur. Bu yollardan birine başvurulmak suretiyle uyuşmazlıkların çözüme bağlanması ancak Devletlerin isteğine bağlı olarak gerçekleşebilmektedir.

Ortaya çıkan bu tablo çerçevesinde uluslararası hukukun bugün geçerli olan kuralları ile uluslararası barışın kurulması ve korunması konularında birçok yetersizlikle karşılaşmaktadır. En başta, uyuşmazlıkların çözümünü konusunda Devletlerin rızasının asıl olması ve siyasal çözüm yolları çerçevesinde bir sonuca ulaşamadığı

8. Örneğin bkz. R. Higgins, «A general assessment of United Nations peacekeeping», in A. Cassese (ed.), **United Nations peace-keeping**, Alphen, Sijthoff and Noordhoff, 1978, s. 1 - 14
9. B. M. Andlaşması, mad. 24
10. B. M. Andlaşması, Bölüm VI. Geniş bilgi için örneğin bkz. A. Salomon, **L'O. N. U. et la paix**, Paris, Ed. Internationales, 1948
11. B. M. Andlaşması, mad. 39
12. B. M. Andlaşması, Bölüm VII., mad. 41 42. Geniş bilgi için örneğin bkz. Ph. Manin, **L'Organisation des Nations Unies et le maintien de la paix**, Paris, L. G. D. J., 1971
13. B. M. Andlaşması, mad. 12/1

zaman iç hukuk düzenlerindeki benzer zorunlu bir uluslararası yargı mekanizmasının kurulamamış olması uluslararası barışın sağlanması bakımından önemli bir noksanlığı oluşturmaktadır. Öte yandan, B. M. Andlaşması ile kuvvet kullanmanın ilke olarak yasaklanmasına rağmen, Devletlerin kuvvete başvurusu B. M. Andlaşmasının öngördüğü sistemin yetersizliği nedeniyle de çoğu kez önlenememektedir. Zira, en başta, hukuk mantığına uygun ve doğal bir hak olarak kabul edilmekle birlikte, meşrû savunma hakkına dayanarak Devletlere tek ya da müttefikleriyle birlikte kuvvet kullanma hakkının tanınmış olması, birçok Devletin bu hakkı kötüye kullanarak kuvvete başvurusuna ya da bu hakkı ileri sürerek yeni uyumsuzluklar yaratmasına neden olmaktadır. İkinci olarak, gerek her somut olayda meşrû savunma hakkına dayanarak kuvvet kullanılması konusunu değerlendirerek uygun tedbirleri almak (mad. 51), gerekse genel olarak uluslararası barışın sağlanması amacıyla uygun kararları almakla (Bölüm VI ve VII) görevlendirilen Güvenlik Konseyinin yapısı ve oylama mekanizması bu organının dünya barışını sağlamakta etkili olmasını engellemektedir. Zira, Güvenlik Konseyinin beş sürekli üyesinden (ABD, Sovyetler Birliği, Çin, Fransa ve İngiltere) birinin herhangi bir karara karşı çıkması bir veto görevi görmekte ve o konuda karar alınamamaktadır. Oysa, Devletlerin kuvvet kullandığı birçok konuda bu durum fiilen ortaya çıkmakta ve uluslararası barışın sağlanması gerçekleştirilememektedir.

Konumuzun ikinci bölümü ulusal egemenlik ile bu uluslararası hukuk düzeni içinde barışın sağlanması arasındaki bağın ortaya konulmasını gerektirmektedir. Madem ki uluslararası hukuk ulusal egemenlikler üzerine kurulan bir hukuk düzenini oluşturmaktadır ve yine, madem ki uluslararası barışın sağlanması bu gün bu hukuk düzeninin ana amacı olmaktadır, bu çerçevede uluslararası barışın kurulması ve korunmasına ilişkin olarak ulusal egemenliğimizin temsilcisi T.B.M.M.'nin yetkileri nelerdir?

Anayasamızın 6 ncı maddesi «Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir» demek suretiyle Türkiye'nin ulusal düzeyde olduğu gibi uluslararası alandaki durumunun ulusal egemenliğe dayalı olarak saptanacağını öngörmektedir. Dolayısıyla, bugün uluslararası toplum yaşamına katılma ve onun kurallarının oluşmasında ve uygulanmasında Türkiye Cumhuriyeti adına irade açıklama yetkilerinin kaynağı Türk ulusu olup, bu yetkiler, aynı 6 ncı maddeye göre, Anayasanın koyduğu ilkelere göre görevlendirilen organlarca kullanılır. Bunların başında da, Anayasanın 7 ncı maddesinde öngörüldüğü

gibi, yasama yetkisinin Türk ulusu adına T.B.M.M.'nce kullanılması gelmektedir. Böylece, uluslararası hukukun oluşumunda ve Türkiye'yi bağlamasında da en yetkili organın Anayasamızın çizdiği sınırlar içinde T.B.M.M. olduğu görülmektedir. Öte yandan, T.B.M.M.'nin görevi yalnızca yasa-koyuculukla sınırlı kalmamakta, ayrıca, Hükümetin yürüttüğü genel siyasetin siyasal düzeyde denetlenmesini de içermektedir. Gerçi, her ne kadar uluslararası ilişkileri yönlendirmek ve yürütmek büyük ölçüde, Anayasamızın 112 nci maddesine uygun olarak, «genel siyaseti» yürütmekle görevli bulunan Hükümetin yetkisine girmekte ise de, yine Anayasamız çok değişik maddeleri çerçevesinde Hükümetin bu siyasetini denetleme yetkisini T.B.M.M.'ne tanımaktadır. Nitekim, 87 nci madde genel olarak T.B.M.M.'nin yetkilerini sayarken Bakanlar Kurulunu denetleme yetkisine de bunlar arasında yer vermektedir. Yine, 98 inci, 99 uncu ve 100 üncü maddeler çerçevesinde de T.B.M.M.'nin Hükümetten bilgi isteme ve onu denetleme hakkı ve yolları düzenlenmektedir. Dolayısıyla, gerek Hükümetin uluslararası barışın sağlanması konusunda gerçekleştirdiklerini denetlemek gerekse ileriye yönelik olarak birtakım girişimlerde bulunmasını sağlamak T.B.M.M.'nin yetkisindedir. Fakat, bu genel yetkilerin ötesinde uluslararası barışın kurulması ve korunmasıyla doğrudan ilgili olarak T.B.M.M.'nin birtakım özel yetkileri de bulunmaktadır. Bu çerçevede Anayasamızın 92 nci maddesi uluslararası hukukun mevrû saydığı durumlarda savaş ilanını ve kuvvet kullanılmasına izin verilmesini T.B.M.M.'nin yetkileri içinde vermektedir. Yine, Anayasamızın 90 inci maddesi andlaşmaları Türkiye'yi bağlayabilmesi için ilke olarak T.B.M.M.'nce uygun bulunması koşulunu öngörmesi nedeniyle, andlaşmalar aracılığıyla uluslararası barışın kurulması ve korunması konusunda T.B.M.M.'ne gerçek bir siyasal takdir yetkisini tanımış bulunmaktadır.

Yukarıda belirtilen yetkileri çerçevesinde T.B.M.M.'nin gerek genel olarak dünya barışının sağlanmasında gerekse ikili sorunlarımızın barışçı yollarla çözüme bağlanmasında önemli bir rol oynaması olanağı vardır. Ancak, uluslararası barışın gerçekleştirilmesi yalnızca Türkiye Cumhuriyetinin ve T.B.M.M.'nin iradesine bağlı değildir. Bunun için bütün Devletlerin yetkili organlarının saygı göstermesi gereken birtakım temel ahlak ve adalet kuralları vardır. Uzun süreden beri filozoflar, siyaset adamları, uluslararası hukuk uzmanları bu konuda çeşitli görüşler ileri sürmektedirler. Bu görüşlerin bazıları aşağı-yukarı bütün herkesçe paylaşılmaktadır. Söz konusu ilkelerin bir bölümü salt mantığın gereğidir. Ör-

neğin, Kant ve Grotius gibi filozof ve hukukçuların görüş birliğine vardığı bu tür temel kurallardan biri, savaş zamanında bile barışın göz önünde tutulması ve dönüşü olmayacak tutumlar içine girilmemesi gerektiği olmaktadır (14). Yine, örneğin Kant'a göre, içinde gizlenmiş bir savaş nedeni bulunan hiçbir andlaşma barışı sağlayamayacaktır (15). Bir başka bölümü ise insanlığın yüce değerlerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim, uluslararası barışın sağlanması uluslararası hukuk kurallarının içeriğinin de adil ve hakkaniyete uygun bir biçimde düzenlenmesini gerektirmektedir. Yine, insan haklarına saygı ilkesi böyle bir yüce değer ifadesidir. Dolayısıyla, adalet ve hakkaniyet duygularına uygun düşmeyen, insan haklarını hiçe sayan hiçbir uluslararası hukuk kuralının ya da çözümünün barışı getiremeyeceği insanlığın bugün çok iyi kavradığı temel kuralları oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, tam ve gerçek bir uluslararası barışın hukuk yoluyla, kurulması ve korunması ancak bütün Devletlerin ve ulusların el ve gönül birliğiyle gerçekleştirilebilecektir. Bugün için insanlığın henüz o noktaya gelmediğini söylemek üzücü fakat gerçektir.

-
14. I. Kant (çev. Y. Abadan ve S. L. Meray), **Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme**, Ankara, SBF Yayını, 1960, s. 13 - 14; H. Grotius (çev. S. L. Meray), **Savaş ve Barış Hukuku**, Ankara, SBF Yayını, 1967, s. 306
 15. I. Kant, *a.g.y.*, s. 9

ULUSLARARASI TERÖRİZM VE BARİŞ

Prof. Dr. TÜRKKAYA ATAÖV
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

«Uluslararası terörizm» uluslararası ilişkilerin hem bir akademik disiplin, hem de bir yaşam biçimi olarak, önemli ve çetrefil sorunlarından biridir. Uygar bir toplumda terörizmin herhangi bir biçiminin yeri olmaması gerekir. Ama çeşitli zaman ve yerlerde bazı siyaset adamları öldürülmekte, bazı diplomasi temsilcilerine saldırılar düzenlenmekte, kişilerden uçaklara değin kaçırma olayları yer almakta, giderek ortaya kimyevî silah kullanma tehdidinde bulunan ya da nükleer güç merkezlerine saldırılar tasarlayan çevreler çıkmaktadır.

Birleşmiş Milletler Andlaşmasıyla başlayan birçok uluslararası belge terörün her çeşidini yasaklar. Bu nedenle, dünya toplumu teröre karşı durmada birlikte hareket etmek zorundadır. Bu konuda yan tutmak, yani rakip ya da düşman tarafın eylemlerini terörizm ilan edip, şu ya da bu devleti dünya görüşü ve çıkarlarına uyan benzer nitelikteki eylemleri hoş görmek tehlikelidir. Bu tek yanlılık bazı devletlerde ve konuya eğilen bazı yazarlarda görülmektedir. İlk akla gelmesi gereken örnek olarak, teröre karşı olduğunu söyleyen, Güney Afrika Cumhuriyetinin kendi, örgütlü ve silahlı bir «devlet terörizmi» uygulamakta, bunu kendi sınırları dışına da dünya barışını tehlikeye atar biçimde taşımaktadır.

Uluslararası terör dün de çeşitliydi; bugün de öyledir. İkinci Cihan Savaşının bitimini izleyen yıllarda faşist biçimi faşist ve intikamcı olanıydı. Savaş sonucu Avrupa'da kurulan düzenden sonra bazı Batı ülkelerinde iyi kabul gören birtakım intikamcı çevrelerin militan grupları terörizmin başını çekiyordu. O yıllarda, Batı dünyasında bu türlü eylemler kınanmıyor, bu yoldan açılan kapıların daha tehlikeli boyutlara ulaşabileceği düşünülüyordu. Hırvat faşistlerinin örgütü olarak 1929'da kurulmuş olan Ustaşi'lerin 1945-sonrası Yugoslavya'ya karşı eylemleri bu oluşuma örnektir.

Başka bir uluslararası terörizm tipi gene bazı Batı toplumlarında görülen ve kendine «radikal» ya da «ihtilalci» diyen ama kökeni anarşizmde ve maceracılıkta olan eylemdi. Bazı kişi ya da çevreler, arkalarında gerçek bir yığın desteği bulunmadığı ve bu kısırlığın da farkında olduklarından ötürü, bireysel terörizme bel bağlamaktaydılar. Toplumsal iktidar merkezlerine karşı bu yoldan muhalefetin sonuçları terörizmin açısından bile başarılı olmadığı gibi, statükonun daha ileri doğru değişmesini en azından geciktirir. Teröristin bazı olaylarda yayın yoluyla propaganda yaptığı, birtakım kişileri ortadan kaldırdığı ya da kendine malî olanaklar sağladığı söylenebilir de, bu türlü yöntemler toplumsal ilerleme sayılacak değişiklikleri getirmezler. Bazı tutukluların salıverilmelerini sağlama, resmî çevrelerin etkinsizliğini kanıtlama ve toplumda genel bir dehşet havası estirme gibi emellerin hiçbirisi uzun vadeli, köklü değişiklik getirici değildir. Bir kişiye bir gruba ya da bir resmî çevreye karşı bir şiddet eylemi olmaktan öteye geçemez. Terörizm hiçbir uluslararası sorunu da çözmemiştir.

Başka bir uluslararası terörizm tipi bir kurtuluş savaşımının aracı ya da ayrılmaz parçası olma iddiasındadır. «Meşruluğunu bir ulusal «dava»ya bağlayarak kabul ettirme çabasıdır. Öte yandan, ikinci Cihan Savaşından bu yana, seksen kadar ülke sömürgeci kurtulmuş ve bunlar bağımsızlıklarını teröre borçlu olmamışlardır. Sömürge - aleyhtarı ve kurtuluşçu bir savaşımın aracı görünümündeki bu tip terörizmin self - determinasyon hakkı ya da meşru savunmayla bir ilgisi yoktur. Bu yol da sömürgeciliğe karşı doğal bir akımın başka amaçlar için kullanılışdır.

Ülkemizde az bilinen, ancak hukuku, güvenliği ve barışı çiğneyen bir terörizm suçu bazı kişilerin özellikle kurtuluş savaşımçılarına karşı yüksek ücretlerle paralı askerlik yapmaları, çatışmaya doğrudan taraf olmadıkları halde hemen hemen her zaman ırkçı ve sadist yaklaşımlarla kan dökemeleridir. Bu türlü ücretli askerliğe eski Roma'dan ve Orta Çağ'ın feodal devletlerinde de rastlanmışsa da, bugün için önemli olan aynı kurumun dünya barışını tehlikelere atan en çağ - dışı rejimlerin bir dış politika ve savaş aracı oluşudur.

Eski Güney Rodezya'da ırkçı Ian Smith rejimi 1977'de yabancı ücretli askerlerden Afrikalı sivillerin öldürülmesi, ürünlerinin yakılması ve konutlarının yıkılmasında yararlandı. ırkçı Güney Afrika Cumhuriyeti rejimi de bazı Batı ülkelerinden sağlanan ücretli askerlerle 1981'de Angola, Mozambik ve Namibya halklarına saldırmıştı. Güney Afrika'ya özgü ırk ayrımı olan apartheid'e karşı

savaşım terörizm değil, bir kurtuluş akımıdır. Bu meşru akımı çağdışı yollarla ezme yöntemleri terörizmdir. Güney Afrikalı ırkçıların kullandıkları ücretli askerler, daha önce ırkçı Rodezya'da, sömürgeci Portekiz'de, Fransız deniz - aşırı lejyonunda ve Vietnam'da benzeri eylemler yapmışlardı. Gene 1981'de aynı ücretli askerler, kıyılarında petrol bulunmuş olan Afrika ülkesi Seychelles'e saldırarak Mahé Adasında bir darbe gerçekleştirmeyi denemişler, başarılı olamayınca bir Hint uçağı kaçıarak Durban'a sığınmışlar, Güney Afrika Hükümeti suçluları Seychelles'e geri vermemiştir. 1977'de Benin'in meşru hükümetine karşı da benzeri girişimler yapılmıştı. Daha sonra 1981'de Karayipler Denizinde Domenica Hükümeti de ırkçı Güney Afrika tarafından aynı biçimde düşürülmek istendi.

Oysa, Amerika, ilk Başkan George Washington zamanında, kendi yurttaşlarının başka bir devletin ordusunda hizmet görmelerine bir denetim getiren yasalar kabul etmişti. 1870'de de, İngiltere bu devletin savaşta olmadığı bir ülkenin silahlı çatışmalarına İngiliz yurttaşlarının katılamayacaklarını belirten bir yasa kabul etmişti. Fransız Ceza Yasasının 85 inci Maddesi de barış zamanında yabancı bir devlet hizmetinde ücretli askerlik yapan yurttaşlar için 1 ve 5 yıl arası hapis ve 3,000 ile 30,000 frank arası para cezası öngörmektedir. İsveç'te yabancı silahlı kuvvetlerde hizmet, geçen yüzyıldan beri hükümdarın iznine bağlıdır. 1918'de İsveç Başbakanı Finlandiya iç savaşına karışanların kendi topraklarında örgütlenmelerinin yasak olduğunu belirtmişti. İsveç'in İspanyol iç savaşında uygulandığı bu görüş 1948'de Ceza Yasasına geçirildi.

Gerçekten, ırkçı Güney Afrika rejiminde bir örneğini gördüğümüz devlet terörü bireysel terörden çok daha ciddidir ve barışı asıl bu terör tipi tehdit etmektedir. Bir devletin yetkili çevrelerinin başka bir devletin toprağında terörist eylemlere girişmesi ya da bu yolda izin veya destek devletler hukukuna göre suçtur ve bazı taraflarca «dolaylı saldırı» kabul edilmektedir. Örneğin, 3 Temmuz 1933 tarihli ve Sovyetler Birliği'nin Türkiye de dahil olmak üzere komşularıyla yaptığı andlaşmanın ikinci Maddesinde böyle bir düşünce vardır. Uluslararası Hukuk Komisyonunun 1954'deki Altıncı Oturumunda hazırladığı «İnsanlığın Barışı ve Güvenliğine Karşı Suçlar Yasa Önerisi»nde (M. 2/6) «bir devlet yetkililerinin başka bir devlette terörist eylemlere girişmesi ya da bunu desteklemesi hatta bunlara hoşgörü ve davranması»nın insanlığın barış ve güvenliğine bir tehdit oluşturduğu ve suç kabul edilmesi belirtilmektedir. Bu düşünce, daha sonraki yıllarda, örneğin B. M. Genel Kurulunun 1970'de aldığı 2625 ve 2734 sayılı bildiri niteliğindeki kararla-

rında da görülmektedir. «Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Kurbanların Korunmasına İlişkin 1949 Cenevre Konvansiyonlarına Ek Protokol» (10 Haziran 1977) sivilleri, birey ya da yığın olarak, saldırı hedefi almayı devlet terörü olarak tanımlamaktadır. Örneğin, Filistin göçmen kamplarına, Beyrut'un oturulan yerlerine ya da Bağdat atom araştırma merkezine yapılan saldırılar bu kapsam içindedir ve Birleşmiş Milletlerce bu açıdan kınanmışlardır.

Kuşkusuz, terörü önleme ve cezalandırma amacı güden ve bugün yürürlükte olan bazı uluslararası andlaşmalar da vardır. Bunların ilki 1937 tarihlidir ve Yugoslavya Kralı Birinci Aleksander ile Fransız Başbakanı Louis Barthou'nun 9 Ekim 1934'de Marsilya'da öldürülmelerinden sonra yapılmıştır. Hernekadar daha önce Sovyet Büyükelçisi V. V. Vorovsky 1923'de İsviçre'de ve gene Sovyet Büyükelçisi P. L. Voikov 1927'de Varşova'da öldürülmüş ve Sovyet diplomatik kuryeleri I. Machmastal ve T. Nette 1926'da Latvia'da saldırıya uğramışlarsa da, ilgili çevreler bu olaylarla değil, bir batın sonra Marsilya'daki terörden ötürü harekete geçmiş, Milletler Cemiyeti hemen ertesi günü bir Uzmanlar Komitesi kurmuş, 29 maddelik andlaşmanın kendi de 16 Kasım 1937'de kabul edilmişti. Andlaşmanın terörizmi tanımlaması (M. 2), işbirliği ve bilgi alışverişi (M. 15 - 17), cezaların kaçınılmazlığı (M. 8 - 13, 19), ve iç hukukun bu andlaşmayla uyum sağlaması gibi ileri ve olumlu yanları varsa da, sömürgelerdeki gelişmeleri kapsam-dışı saymasıyla (M. 25) evrensel bir uygulamaya erişemedi.

Andlaşmalar yönünden bundan sonraki önemli adımlar hava taşımacılığı ve diplomasi temsilciliğini koruma amacıyla atılmış olanlardı. 1970'e kadar uluslararası hava taşımacılığı gittikçe artan bir tehdit altındaydı. 1948'den 1969 sonuna kadar 42 ulusa ait 121 uçak kaçırma olayı olmuş, 97 kişi öldürülmüştü. Bu koşullarda, uluslararası sivil havacılığa karşı terörist eylemleri engellemek için elbirliğiyle önlem gerekti. Yedi yıl içinde birbirini izleyen ve tamamlayan üç Konvansiyon yapıldı. 1963'de imzalanan ama altı yılda yürürlüğe giren Tokyo Konvansiyonu bu alanda ilk oluşu ve 60 ulusun katılması yönünden önemlidir.

Hava hizmetlerine yasa-dışı müdahalelerin artması ve Tokyo Konvansiyonundaki boşluklardan ötürü, 1970'de La Haye Konvansiyonu imzalandı. Bu andlaşma suça ağır cezalar getiriyor, iç hatları da kapsamı içine alıyor ve ya suçlunun geri verilmesini ya da olayın yetkili mercilere aktarılmasını zorunlu kılıyordu. Ne var ki, bu Konvansiyon da yalnız havada seyreden ve yolculardan bi-

rinin korsanlık yaptığı bir uçağa uygulanabiliyor, bunun dışındaki olasılıkları dikkate almıyordu.

1971 Montreal Konvansiyonu daha önceki andlaşmaların kapsamını genişleterek, özellikle imzacı devletlerin bu türlü terör eylemlerini engellemek için her türlü pratik önlemi almalar zorunluluğunu getirdi.

Bu üç Konvansiyonun da önemini küçümsememekle birlikte, tüm sivil havacılığın yasa-dışı müdahalelerden arındığı söylenemez. Amerika'nın bir Mısır uçağını ve İsrail'in bir Libya uçağını çok yakın geçmişte zorla yere indirdiği hatırlanacaktır. 27 Ekim ve 24 Kasım 1985 tarihli *The Guardian Weekly*'nin bildirdiğine göre, Sicilya'ya zorla indirilen Mısır Boeing 737 uçağının pilotunun Amerikalı havacıya kendi seyir çizgisinin hangi yasal hakla değiştirilmiş olduğunu sorması üzerine, Amerikalının «kendi kişisel yasalarım» diye yanıt vermesi olumlu bir gelişme değildir. Terörizme karşı savaşım görünümü altında olsa bile, «yasaları kişilerin ellerine almaları» terörizmin istediği bir olaydır. Kaldı ki, sözünü ettiğim andlaşmalar yerde ya da hangarda duran uçaklara zarar verilmesini, 1973'de Roma Hava Alanında olduğu gibi yer personeline müdahaleleri kapsamına almamıştır.

Terör eylemlerinin, özellikle uluslararası önemi olan kişilere yönelik suçların Amerikan ana-karasında artması üzerine Amerikan Devletleri Örgütü 1971'de bir Konvansiyon kabul etti. Bu andlaşmanın olumlu yanları (a) Batı Yarı-Küresinde yapılmış olmasına karşın başka devletlere de açık, yani evrensel eğilimli olması; (b) imzacı devletlerin andlaşma kapsamına giren suçları kendi ceza yasaları içine sokma taahhütleri ve (c) uluslararası önemi olan terörist eylemlere karşı savaşım kararlılığıydı. Ancak, zayıf yanları da vardı. Bazı kişilerin özel biçimde korunması gerektiğini söylemekle birlikte, ne «kişileri», ne de «özel korumayı» tanımlıyordu.

Diplomasi temsilcileri ve temsilcilikleri de terörist saldırılara hedef olmaktadır. Bu saldırılar toplam 125 ülkede yer almış, 108 ülkenin diplomatları etkilenmiştir. Terörizmin bu yanı, böylece, yalnız Türkiye olarak bizi değil, bizden başka 107 ülkeyi daha ilgilendirir. Bu olayların bazılarında suçlular yakalanmış ve cezalar verilmiş, bazılarında da yakalanmamıştır. Böylece, sayısı birkaç yüze varan olayda 1961 Viyana Andlaşmasının 29 uncu Maddesi ile 1963 Viyana Konvansiyonunun 40 ıncı Maddesinde yazılı olan diplomasi temsilcilerinin «dokunulmazlığı» ilkesi çiğnenmiştir.

1973'de kabul edilip 1977'de yürürlüğe giren «Uluslararası Korunan Kişilere Karşı Suçların Engellenmesi ve Cezalandırılması Konvansiyonu» diplomatlara yönelik açık ve kanlı terörü hedef alan önemli bir andlaşmadır. Bu tarihe kadar da, mevcut uluslararası andlaşmalar ve teamüle göre, her egemen devlet diplomasi temsilcilerini özel biçimde korumakla yükümlüydü. 1973 Konvansiyonu bazı diplomatların kendilerine ve ailelerine karşı hunharca saldırıların artmış olduğunu ve aynı zamanda devletlerin tek başlarına eylemleri denetlemede yetersiz kaldığını kabul etmesi açılarından önemlidir. Konvansiyon bu türlü şiddet eylemlerini denetim altında tutmak için bir mekanizma getirmektedir. Bunun yeterli olup olmadığı tartışılabilir. Konvansiyon B. M. Genel Kurulunun 14 Aralık 1973 tarih ve 3166 (XXVIII) sayılı kararına ek olarak kabul edilmiş, ancak dört yıl ve üç ay sonra, yani 20 Şubat 1977'de yürürlüğe girebilmiştir.

1977'de Batı Avrupa'da da terörizme karşı bir andlaşma imzalanabildi. 1970'lerde terörist eylemlerin en etkinleri Batı Avrupa'da merkez kurmuştu; eylemlerin yarısı da gene orada yer alıyordu. Schleyer ve Moro'nun kaçırılıp öldürülmeleri bazı Avrupa ülkelerini harekete geçirdi. 27 Ocak 1977'de Strasbourg'da imzalanan Terörizme Karşı Koyma Avrupa Konvansiyonu Batı Avrupa ülkeleri arasında suçluyu takip ve cezalandırma eylemini uyumlaştırma amacını gütmekteydi. Ne var ki, andlaşma yapıldıktan sonra sanığın teslimi ile sığınma hakkının birbirine karıştırıldığına dair uzun süren bir tartışma da yer aldı.

Birleşmiş Milletler ücretli asker kullanılmasını da birkaç kez kınanmıştır. 1961 Kongo olaylarında B. M. Güvenlik Kurulu 21 Şubat 1961 tarihli kararıyla bunların hepsinin Kongo'dan çıkarılmasını istemişti. B. M. Genel Kurulu da 20 Aralık 1968'de yabancı ücretli askerlerin ulusal kurtuluş akımlarına karşı kullanılmasının bir suç olduğunu ilan etti. 1977'de de Savaş Kurbanlarının Korunmalarına ilişkin 1949 Cenevre Konvansiyonlarına yazılan ek'in 47 nci Maddesi ücretli askerlerin tanımını yaparak bunların muharip statüsünde olamayacaklarını ve savaş tutsağı haklarından yararlanamayacaklarını belirtti. Bu durumda, ücretli askerle gönüllü arasında fark vardır. Aynı yönde kararları 1971'de Afrika Birliği Örgütü de almıştır.

Bir Alman uçağına rehineler alınması olayı üstüne, 17 Aralık 1979'da bir Rehinelere Almaya Karşı Uluslararası Konvansiyon da kabul edilerek, devletler hukukunda rehinelere ilişkin sorunlar büyük ölçüde çözülmüş oldu.

B. M. Genel Kurulu uluslararası işbirliği amacı güden tavsiye niteliğinde kararlar da almıştır. 1979 ve 1981 yıllarında alınan bu kararlar da «insan yaşamını ya da temel özgürlükleri tehlikeye atan ya da yok eden tüm terör türleri»ne cephe almaktadır.

Özetle, bugünkü Birleşmiş Milletler Örgütü bireylerin uçak kaırma, rehine alma ve diplomatlara saldırı gibi belirli tip terörist eylemlerine karşı konvansiyonlar oluşturulmasına ve devletler hukukunun bu alanda gelişmesine yardımcı olmuşlardır. imzalanan andlaşmalar, eksikliklerine karşın, uluslararası nitelikteki terörist eylemlere karşı savaşında önemli teorik ve pratik bir temel kazandırmıştır. B. M. Genel Kurul kararları ise hukukten bağlayıcı değildir. B. M.'nin bu konuda asıl yardımı bir bazı hukuk kuralları geliştirebilmesi ve üye devletlere bu kuralları uygulamaları için baskı yapabilecek durumda olmasıdır.

Ama uluslararası terörizme karşı keskin dişleri olan geniş kapsamlı, uygulanabilir genel bir andlaşma hâlâ yoktur. Terörist eylemler de sürüp gitmektedir. 1980'de eski Panama Cumhurbaşkanı Omar Torrijos bir suikasta bağlanan uçak kazasında ve 1981'de de Belçika'da F. K. Ö. temsilcisi Naim Haddar, Lübnan'da Fransız Büyükelçisi Louis Delamare, İran'da Cumhurbaşkanı Recai ve Başbakan Bahtiyar öldürölmüşler, aynı yıl Paris'te Yemen Halk Demokratik Cumhuriyeti ile Papa ikinci Paul saldırıya uğramış, Hindistan Başbakanı İndira Gandhi'nin uçağına sabotaj girişimi olmuştur.

Anlaşıldığına göre, bazı hukuk belgelerinin etkinliği ne dereceye kadar ayrıntılı ve evrensel yönden ne denli uygulanabilir oluşlarına bağlıdır. Hukuk belgelerinin sorunları tek başlarına çözmeleri beklenemez. Etkinlik ve uygulanabilirlik açılarından devletlerin uluslararası düzeydeki işbirliği daha şu adımları kapsayabilir: (a) terörist suçlara ilişkin ulusal yasalar arasında birlik sağlanması; (b) andlaşmalara dayalı hukuksal işbirliğinin mekanizması; (c) ve bir uluslararası ceza sisteminin kurulması.

Terörizmi denetleme amacıyla ceza yasaları arasında uyum sağlama adımları daha 1926'da Brüksel'de toplanan Ceza Hukuku Birinci Uluslararası Kongresinde atılmaya başlanmıştı. 1929'daki Altıncı Kongre terörizm üstünde durarak evrensel bir mekanizma gereğini vurguladı. Uluslararası mekanizmadan sanıkların geri verilmesi, yardımlaşma, olayların incelenmesinde bilgi ve malzeme alış-verişi, mahkeme kararlarının karşılıklı olarak uygulanabilir oluşu, hüküm giymiş ya da koşullu salıverilmiş kişilerin karşılıklı

olarak denetimi ve nihayet bu konulara bakan güvenlik görevlilerinin işbirliği kastedilmektedir. Bu alanda uluslar genel bir işbirliğinin gereğine inanmaktaysalar da, terörizm tanımına ilişkin görüş ayrılıkları vardır. Evrensel bir ceza sisteminin kurulması bir Uluslararası Ceza Mahkemesinin oluşturulmasıyla ilgilidir. Bu düşünce 1937'de Milletler Cemiyeti çerçevesindeki ilk ele alınıştan bu yana gündemdedir. Aynı düşüncenin, mahkemenin yetkisi başta olmak üzere, bir seri sorunu da birlikte getirdiği bilinmektedir.

Özetle, uluslararası terör dünya barışını tehlikeye atan bir öğedir. Bazı devletlerin uluslararası düzeyde başvurdukları terör bireysel terörden daha tehlikelidir. Ona karşı savaşım da daha geniş kapsamlı, işlerliği olan bir andlaşma gerekir.

ULUSLARARASI TERÖRİZM VE DÜNYA DÜZENİNİ ETKİLEMESİ

Doç. Or. Hasan Köni
Gazi Üniversitesi
İktisadi ve İdarî Bilimler Fakültesi

Giriş : Uluslararası terörizm, son yirmi yılda yöntem ve boyutlarını gittikçe genişleterek dünya barışını, insan haklarını ve dünya düzenini tehdit eden tehlikelerin başında yer almıştır. Devletlerin kendi iç alanlarında çözülmesi gereken sorunlar, sorunları çıkaranlara dışarıdan destek sağlayanlar nedeniyle dış dünyaya taşmış ve dünyayı yönettiklerini sananlar bizzat terörün ana hedefleri haline gelmişlerdir. Siyasal amaçlarla teröre başvurulması ve teröre başvurmanın kesin sonuç alınmasında etkili olunacağına inanılması 1900'lerdeki Rus anarşistlerine kadar inmektedir (1). Terörizm böylece küçük gruplar veya kişiler tarafından yürütülen yasa dışı mücadele tipini oluşturmaktadır. Girişilen cinayet, işkence, bombalama, yangın çıkarma, adam kaçırmaya, uçak kaçırmaya gibi eylemlerle uzun veya kısa devreli siyasal amaçlara varılmaya çalışılmaktadır. Genellikle teröristlerin hedefleri askerî ve ekonomik hedefler olmaktan çok sivil hedeflerdir. Bu, söylenen tanım 1960 sonlarına kadar yer alan terörist eylemler için geçerli olmaktadır. Hatta, terörizm uluslararası boyutlarına varmadan, onu taktik bir operasyon olarak niteleyenler bile bugünkü boyutları karşısında çaresizliğe ve hayrete düşmüşlerdir. Terörizm taktik düzeyden ilk defa 1983 yılında bazı ülkelerin askerî karargâhlarının kamyonlarla bombalanmasından ve her iki tarafın askerlerine 600 kadar ölü verdirilmesinden sonra stratejik düzeye erişmiştir. Artık yeni bir savaş biçimi olarak ortaya çıkacaktır. Yeni bir savaş biçimi olarak ortaya çıkması ise dünya barışını sarsacak olan yeni bunalımların ortaya çıkması demektir.

1. Boris Savinkov'un, «Teröristin Hatıraları» adlı eserinde kendisine şu soru sorulmaktadır : «.. Yalnızca terör kısmında yer almak istiyorsun, - Evet., Yalnızca terörmü? Evet., Neden genel faaliyetlerde yer almak istemiyorsun? - Çünkü terörün sonuca varan bir anlamı olduğuna inanıyorum...» Bkz. : Boris Savinkov, *Memoirs of a Terrorist*, tercüme : Joseph Shaplen, New York 1931, s. 10

I. — Yeni Bir Savaş Yöntemi Olarak Terörizm

İnsanlığın geçirdiği iki büyük savaşı gerçekte Batının ve Doğunun güçlü devletleri yönetmişler ve kendi saflarında çarpışan üçüncü dünya halklarına özel savaş yöntemlerinden gerilla hareketlerine kadar herşeyi öğretmişlerdir. Bu nedenle, terörizmin zayıfın başvurduğu bir mücadele yöntemi olduğu doğrudur (2). Konvansiyonel silahlarla yapılacak bir mücadelenin veya savaşın maliyetini bugün orta çapta ülkeler dahi ekonomik olarak kaldıracak durumda değilken büyükçe bomba taşıyan bir kamyonla belirlenen hedefte 600 kişiyi öldürmek hem çok ucuza mal olan hem de iki devletin savaş sahasından askerini çekmesine yol açan önemli bir gelişmedir. Böylece askerî unsura yüklenilerek sivil hedeflerden çok daha fazla sembolik korku, yaratılmış ve hedef tamamen imha edilerek stratejik amaca ulaşılmıştır. Bu yüzden askerî tanımlarda kullanılan; savaş sahası içinde varolan askerî kaynakları kullanarak stratejik amaçlara varılması, tanımı, artık modası geçmiş bir uygulama olarak ortaya çıkmıştır. 1967 İsrail - Arap Savaşının bir sonucu olarak iç alandan uluslararası alana geçen terörün kamu oyu oluşturma başarılarının yanında, sorunlarını uluslararası örgütler ve forumlar önüne getirebilmesi ve olayların geniş çapta basın tarafından yansıtılarak gerekli propagandanın çok ucuza sağlanabilmesi her siyasal amacı olan grubu veya örgütü aynı yolu izleme konusunda cesaretlendirmiştir.

Gelişmeler bu yönde olmuştur. Terörizmin 1970'lerde vardığı ilk boyut transnasyonal olmasıdır. Yani bir ülkede örgütlenen teröristlerin kendi ülkelerine veya hedef aldıkları ülkeye dışarıdan müdahale etmeleri şeklinde bir gelişme olduğu dikkati çekmektedir. Daha sonraki aşama ise terörün uluslararası boyutlara varmasıdır. Artık herhangi bir ülkede örgütlenmiş olan teröristler daha geniş amaçlı hareket ederek dünyanın her yanında harekete geçebilmektedirler. Bundan sonraki aşama ise bu örgütler arasında gerçekleştirilen dayanışma, yardımlaşma, haber alış veriş olmuştur. Bu durum tüm ülkeleri etkileyecek boyutlara varmıştır. Artık kimin, ne zaman, neye veya kime saldıracağı ve hangi örgütün işin içinde olduğunu bilmek zorlaşmıştır. Bu gelişmeler içinde teröristlere sağlanan dış desteğin iki yönde geliştiği gözlenmektedir. Bunlardan birincisi 1960 sonlarına kadar terkrist eylemlere yalnızca moral ve

2. Bard E. O'Neill, «Insurgency : A Framework for Analysis» in *Insurgency in the Modern World*, Westview Press, Colorado, 1980, s. 5

siyasal destek sağlanmakta iken, 1970 ortalarından itibaren maddî destek ve sığınak sağlanmaya başlandığı dikkati çekmektedir.

Bazı devletler tarafından teröristlere sağlanan bu yardımları biraz açıklamakta fayda görmekteyiz. Teröristlere sağlanan moral ve siyasal destek, destek sağlayan ülke açısından daha az riskli ve maliyetlidir. Girişilen hareketin tasvip edilmesi ve doğru bulunması veya uluslararası alanda teröristlerin giriştikleri hareketlerin özgülük savaşı olduğunun söylenerek desteklenmesi, bu hareketlere verilen moral ve siyal desteği oluşturmaktadır. Bunun yanında maddî yardım, bu yardımı sağlayan ülke için daha riskli ve maliyetli bir konudur. Yardımı yapan devlet, para, silah, cephane, yiyecek içecek, eğitim ve hatta danışmanlar, danışman verme zorunda kalacaktır. Bu yardımlar girişilen terörist faaliyetler arttıkça artmak zorundadır. Öte yandan terörist eylemleri destekleyen Devlet bu eylemlere girişenlere sığınacak yer de sağlamak zorundadır. Bu yerlerde teröristler eğitilecek, silahlar depolanacak, yeni liderler ortaya çıkacak ve yeni hareketler planlanacaktır. Maddî yardım ve sığınak sağlama gibi riskli davranışlar ancak terörist eylemler başarıya ulaştığında verilen yardımlardır. Yalnızca yardım biçimindeki bu gelişmeler bile bu eylemlerin başarı boyutlarını ölçmeye yetecektir. Dış desteğin yeni gelişme yönüne dönecek olursak; burada da yeni bir gelişme olduğu gözlenecektir. Terörist hareketlere destek genellikle bazı güçlü devletlerce dolaylı yardım yapılırken, 1970 ortalarından itibaren uluslararası alanda sorunu olan veya bu tür eylemlere sempati duyan orta boy veya küçük devletlerinde bu olayların içinde yer alarak bir nevi, yukarıda belirttiğimiz gibi, savaşlarını gerçekleştirdikleri ve bu tür eylemleri direkt olarak destekledikleri görülmektedir. Bu gelişme uluslararası terörizmin etkinliğini dünya çapında artırmıştır. Böylece daha az güçlü olanlar, dünyanın önemli endüstriyel ülkeleri ile stratejik eşitliğe ulaşmışlar ve geniş ölçüde konvansiyonel güçlerinin geliştirilmesine gerek duymayarak savaşlarını kolayca yürütür hale gelmişlerdir. Terörizm günümüzde küçük güçlerin kendilerinden daha güçlü olanları etkilediği siyasal ve davranışlarını değiştirdiği bir mücadele sistematiğine dönüşmüştür. Uluslararası terörizmin bu boyutlara erişmesinde bir başka yön ise, uluslararası iletişimin boyutlarının çok gelişmiş olması ve her olayın anında dünya kamu oylarına aktarılmasıdır. Uluslararası ulaşımın dünyayı gittikçe küçültmesi teröristlere büyük bir hareketlilik kazandırmış ve bazı Devletlerin çekingenliğinden faydalanılarak yakalanma imkânlarını azaltmıştır. Yeni gelişen silah teknolojileri ise -örneğin plastikten yapılma ateşli silahlar- hem

teröristlerin ateş gücünü artırmış hem de silahların teşhisini zorlaştırmıştır. (1).

II. — Demokratik Ülkeler ve Uluslararası Terör

Terörizm özellikle kamu oyunun etkilenmesi ve yasal görevlerin yerine getirilmesi açısından demokrasileri daha çok etkilemektedir. Çoğu ülkelerde terörist eylemler halkın, çoğunlukla, % 90'ının isteği ve desteğine karşı oluşturulmuştur. Öte yandan erken haber alma ve çabuk reaksiyon göstermenin Anayasal hakları sınırlaması ve ahlak ölçülerini zorlaması bu davranışlara bir takım kısıtlamalar getirmektedir. Bu durum teröristlerin demokrasiler içindeki hareketlerini kolaylaştırmaktadır. Özellikle zayıf hükümetlerin bulunduğu ülkelerde rejim değişikliğinin oluşması olağandır. Demokrasilerin bir diğer özelliği kamu oyunun etkinliğidir. Demokratik bir ülke içinde değişik kamu oyları olması ve bazı baskı gruplarının teröristlerin amaç ve hedeflerine sempati göstermesi, demokratik ülkeler arasındaki siyasal ve stratejik işbirliğini önlemektedir. Bu durum da terörizmin gelişmesine yol açmaktadır.

III. — Terörizmin Dünya Düzenini Tehdidi ve Geleceği

Terörizm günümüzde dikkati çekmek ve bazı zayıf hükümetleri devirmekten çok daha fazla etki yapar bir görünüme girmiştir. Terörizmin diplomatları hedef alması, iş alanlarına saldırması; hem ekonomik ilişkileri etkilemiş, hem de birçok dost hükümeti birbirine düşürmüş ve hatta bazı ülkelerde rejimlerin geleceğini etkilemiştir. Birçok ülkede askerler duruma çare bulmak için yönetime el koymak zorunda kalmışlardır.

Terörizm mahallî çatışmaları ve uyuşmazlıkların boyutlarını genişleterek birçok mahallî uyuşmazlığı çözülemez boyutlara sürüklemiştir.

Terörizm yeni uluslararası sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunların başında devletlerin kendi vatandaşlarının güvenliğini hudutları dışında sağlayabilmeleri ve korumanın hangi alan içinde mümkün olabileceği sorunudur. Devletin sorumluluğu veya millî sorumluluk sorunu ortaya çıkmıştır. Örneğin, bir milletin vatandaşı olan terörist bir başka devletin toprağında eğitilir,

1. Terörizmi geliştiren nedenler üzerine geniş açıklamalar için bkz. : M. Şükrü Alpaslan, *Kriminoloji ve Hukuk açısından Tedhişçilik*, İstanbul 1983. s. 63 - 78.

üçüncü ülkenin uçağını kaçıracak dördüncü bir ülke üzerinde terörizm yaparsa sorumlu kim olacaktır? Ülkelerin diğer ülkelerin vatandaşlarına karşı girişilen terörist eylemleri önlemekteki temel sorumlulukları nedir veya nereye kadardır? Savaşan ülkelerin vatandaşlarının üçüncü ülkelerde giriştikleri eylemleri nasıl değerlendirmek gereklidir? Bütün bu sorunlar, Devletler Hukukunda dünya barışı için yeni kuralların yaratılmasını, yeni uzlaşma yollarının bulunmasını gerektiren sorunlardır. Uluslararası terörün boyutlarını, geleceğini anlamamış gözüken uluslararası toplum, teröre karşı yeterli önlemleri almakta gecikmiştir. 1980'lerde Milletler Cemiyeti tarafından hazırlanan «Uluslararası Terörizmi Önleme Sözleşmesini» tekbir devlet onaylamıştır. 1963'lerde hazırlanan, uçaklarda işlenen suçlara ilişkin «Tokyo Sözleşmesi» 1969 yılında Batının gelişmiş endüstriyel ülkelerinin canı yandıktan sonra yürürlüğe girmiştir. 1970 ve 1971 yıllarında uçak kaçırma ve uçaklara karşı girişilen saldırılarla ilgili olarak iki önemli sözleşmenin yapıldığı ancak bu sözleşmelerin 1976'larda genel kabul gördüğü dikkati çekmektedir. Diplomatlarla karşı girişilen saldırılar 1973'lerde geliştirilen bir sözleşme ile önlenmeye çalışılmıştır. 1976 Avrupa Terörizminin Önlenmesi Sözleşmesi. Birleşmiş Milletlerin terörizmin önlenmesi yolunda aldığı kararlar çeşitli devletler arasındaki ikili anlaşmalar ve Batının endüstrileşmiş devletlerinin ortak müeyyide uygulama karar ve çağrıları uluslararası terörizmi önlemeye yetmemiştir. Önlemenin yeterli olmamasının nedeni devletlerin imzaladıkları metinleri uygulamamalarıdır. Örneğin, uluslararası anlaşmalar da yer alan suçluların geri verilmesi, terörizm suçunun siyasal suç sayılmaması, geri verilmeyen suçlunun mutlaka cezalandırılması gibi ortak önleyici hükümler, devletlerce çok değişik uygulanmıştır. Bir ülke tarafından terörist kabul edilen kimse diğer ülkeler tarafından kurtuluş savaşçısı gibi görülmüş ve bu konuda bir türlü anlaşma olmamıştır. Devletlerin siyasal çıkarları açısından ilerde de bir anlaşmaya varılacağı sanılmamaktadır. Öte yandan, ekonomik ilişkilerin ve ticaretin çok önemli olduğu Batılı ülkeler, ekonomik ilişkiler bu ülkelerle olan ihracat hacminin düşmemesi gibi nedenlerle birçok terörist grubu ve hatta onları destekleyen devletlerle bir nevi uzlaşmaya gitmişlerdir. Bu nedenle yakalanan suçlular ya geri verilmemiş ya da çok hafif bir biçimde cezalandırılmışlardır. Yakalanan arkadaşlarını kurtarmak amacıyla terör örgütlerinin Batılı ülkeleri hedef aldıkları doğrudur. Ancak, iki dünya savaşını başlatıp yaşamış olan bu ülkelerin münferit terörist olaylardan çekinerek teröristleri cezalandırmaktan kaçınmaları bize inanılmaz gelmek-

tedir (1) Batılı ülkelerin terörizm konusunda uzlaşmaları o kadar zayıftır ki bir savunma anlaşması olarak doğan NATO örgütü içindeki ülkeler arasında bile dayanışma, haberleşme ve ortak hareket imkânı bulunamamaktadır. Bunun tersine olarak kendi aralarında uluslararası işbirliğini sağlayan terörist örgütler 1970 - 1983 yılları arasında giriştikleri 15.000 eylemin % 91'inde başarılı olmuşlardır (değerlendirme, ABD'deki Risk Değerlendirme Enternasyonal Şirketi tarafından yapılmıştır).

Gelecekte beklenen gelişmelere gelince, uluslararası terörizm yeni bir savaş şekli olarak ortaya çıkarken izlediği belli aşamalar bulunduğunu belirtmiştik. Bugün daha gelişmiş olan terör grupları yeni gelişmekte olanlara daha iyi eğitim ve teknik danışmanlık için ellerini uzatmaktadırlar böylece küçük gruplar daha önemli harekâtlara girişebilmektedirler. Teröristlerin kendilerini geliştirebilecekleri yeni bir alan olarak nükleer silahların kullanılmasının deneneceğini bazı uzmanlar ileri sürmektedirler. Bunun yanında yeni silah teknolojilerinin teröristlerin eline geçebileceği ileri sürülmektedir. İletişim aygıtlarının çok gelişmiş olması ve uydularla her eve ulaşılabilinmesi, teröristlerin kullanabileceği yeni bir alan olarak belirmektedir. Böylece, dünya teröristlerin yeni sahnesi olabilecektir.

IV. — Türkiye'nin Durumu

Ülkemiz son 18 yıldır terörizmin her boyutuyla karşı karşıya kalmıştır. 1968'lerde iç anarşi şeklinde başlayan terör ve tedhiş tırmanmıştır. 1974'lerden itibaren ülkemiz gerek uluslararası terörün gerekse transnasyonal terörün tüm eylemlerine tanık olmuştur. Son on yılda Ermeni teröristler otuz Türk diplomatı veya yakınlarını şehit etmişlerdir. Teröristlerin ateş hattında bulunan 300 kişide yaralanmıştır. Teröristlerin amaçları geçmişte kafalarında yaşayan olayların kabulü, kendilerine tazminat ödenmesi ve nereye kadar uzandığı her haritada değişen eski atalarının olarak iddia ettikleri toprakların kendilerine verilmesi şeklinde belirtilmektedir (1). 1985'deki Orly Davasından beri bu kanadın sesi şimdilik

1. Teröristlere karşı Avrupa'nın tutumu kendi ülkelerinde kendilerine karşı eylemleri önlemek ve teröristleri kızdırmamak şeklinde ileri sürülmektedir. Bkz. : Rod Norlands and Ray Wilkinson, «Inside Terror, Inc» News Week, 7 Nisan 1986, s. 17
1. Ermeni teröründeki son gelişmeler için Bkz. : Michael Gunter, «Contemporary Armenian Terrorism», Terrorism, Vol. 8, No. 3, 1986, New York, ss. 213 - 252

durmuş durumdadır. Türkiye öte yandan, dışarıdan kışkırtılan ayrılıkçı transnasyonal terör ile de uğraşmaktadır. Teröristlerin başarıya ulaşamama nedenleri Türk halkının egemen iradesinin aksine olarak bu hareketlere girişmiş olmalarıdır. Türkiye uluslararası terör ile mücadelede en sağlam davranışları gösteren ender ülkelerden biridir. Ülkesinde herhangi bir devlete karşı girişilen eylemlere imkân tanımadığı gibi suçlulara gerekli cezaları vermiş tavizsiz tutumuyla bazı Avrupa ülkeleri gibi, teröristlerin cirit attığı bir arena olmamıştır. Bu konudaki tutumunda ve mücadelesinde kararlı gözükmektedir. (2).

Sonuç : Bir Çin atasözü; «Bir kişiyi öldür on bin kişiyi korkut» demektedir. Bu sözü uluslararası terörizmin temel direktiflerinden biri olarak kabul edebiliriz. Yapılan araştırmalar bu tür uluslararası terörizme karşı ülkelerin tek başlarına mücadele edemeyeceklerini göstermektedir. Çok iyi korunmuş bir askerî kampta bile sürekli alarm durumunda nereden geleceği bilinmeyen bir saldırıyı beklemenin belli bir süre sonra korku ve kızgınlık yarattığı, bu durumun ilerde ümitsizliğe ve saldırıya açık bir duruma yol açtığı belirtilmektedir (3). Bu durumda, yapılması gereken devletlerin uluslararası alanda birbirleriyle etkin bir işbirliğine gitmeleri ve güçlü bir haberleşme ağıyla birbirlerini desteklemeleridir. Bugün uluslararası terörün önlenmesi için gerekli hukuk kuralları vardır. Terörizmin önlenmesinde yeni bir Uluslararası Ceza Mahkemesinin kurulması ve devletlerarasındaki yargı yetkisinin genişletilmesi gibi düşünceler vardır (1). Hatta teröristler için uluslararası bir cezaevi kurulması da ileri sürülen öneriler arasındadır (2). Bütün bu öneriler, terörden etkilenen uluslararası toplumun işbirliğine gidebilmesi içindir. Önleme çabaları etkin bir sonuç ortaya çıkarmamış olsa bile, dünya kamu oyunu bazı uygulamalar için hazırlamakta olduklarından faydalıdırlar.

Müeyyideler teröristleri destekleyen veya onlara yardım eden devletlere uygulanacak müeyyidelere gelince uluslararası ilişkileri en fazla sarsacak olan alana girilmektedir. Devletler Hukuku bu konuda sessiz kalmaktadır. Devletlerin kendi başlarına müeyyide uygulamaları ise meşru savunma hakkını aşan bir durum ortaya

2. James R. Fay, «Terrorism in Turkey», *Military Review*, April 1981, s. 25

3. Douglas S. Derrer, «Terrorism», *Proceedings, Naval Review*, U. S. Naval Institute, 1985 s. 192.

1. Şükrü Alpaslan, a.g.e., s. 255 ve devamı

2. Şükrü Alpaslan, *ibid.*, s. 262 - 63

çıkarmaktadır. Konvansiyonel savaşlara göre kendilerini hazırlamış olan Devletler, terörist örgütler için güç kullandıklarında, meşru savunma hakkını otomatik olarak aşmaktadırlar. Öte yandan devletler yalnız kendilerini ilgilendiren konularda güce başvurmaları, kendileri dışındaki terörizmi görmemezlikten gelmeleri terörizmi çözümleyici bir yaklaşım değildir.

Dünya barışını tehdit eden terörizmin uluslararası planda önlenmesi şarttır. Bir yazarın belirttiği gibi bu alanda devletlerin gözetmesi gereken husus insan hakları olmalı, terör kurbanlarını korumanın çareleri için katı egemenlik kuralları bir kenara bırakılmalıdır. (3). Ne yazık ki, uluslararası işbirliği gelişinceye kadar dünya barışının birçok sarsıntılar geçireceğini ve birçok masumun daha canının yanacağını söylemek kehanet olmasa gerekir.

3. şükrü Alpaslan, *ibid.*, s. 271

İÇ BARIŞIN SAĞLANMASI VE KIBRIS'TA KALICI BİR BARIŞIN KURULMASI.

Prof. Dr. Mümtaz Soysal
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Sayın Başkan, sayın konuklar; Ulusal Egemenlik Haftasının bu yıl uluslararası sahnede bir kargaşa haftasına raslamış olması birçok bakımdan iyi oldu. Şunun için iyi oldu; çünkü, böylece bazı olguları daha iyi görmek ve ondan sonra da bazı konuları da iyi düşünmek, daha derinliğine düşünmek ve kendi tutumumuzu ayarlamak fırsatını da elde etmiş olduk.

Neydi son hafta?.. Son hafta, belki «Libya haftası» da diyebilirsiniz, bir büyük devletin elindeki teknolojik üstünlüğü kullanarak dünyaya bir şeyi ispat etme haftasıydı. Amerika Birleşik Devletleri dedi ki, «Ben kendi çıkarlarıma aykırı bir durumun ya da kendi çıkarlarıma uygun dünya düzenini tehdit eden bir durumun ortaya çıkmasına müsaade etmem, elimdeki teknolojik üstünlüğü bunun için kullanırım ve gerektiğinde uluslararası hukuku ihlâl ederek gerektiğinde dünya barışını tehlikeye sokarak.» Buna isterseniz, bazılarımızın dediği gibi ya da Amerikalıların da kendi dilleriyle dedikleri gibi, bir «Amerikan gerçeği» diyebilirsiniz. İster beğenelim, ister beğenmeyelim, ister sevelim, ister sevmeyelim, böyle bir gerçek var ve dünya bu gerçeğin altında yaşıyor.

Buna karşılık, bir de yine kabul edelim ki, bir «Sovyet gerçeği» var. O da kendi çıkarlarına dokunulduğu zaman, ya da kendisine uygun bir dünya düzeni tehdit edildiği zaman, yine uluslararası hukuku ihlâl etmek pahasına, yine dünya barışını tehlikeye sokmak pahasına, gerekeni yapmaktan geri kalmıyor. Birincisinin örnekleri ta Granada'dan başladı ve Libya'da sonuçlandı; öbürünün örnekleri de Çekoslovakya'da var, Afganistan'da var.

Bu gerekçeler, aslında, bir anlama dünya barışını da sağlamış oluyor; çünkü karşılıklı iki teknolojik dehşetin yarattığı denge arada küçük ihtilafları ya da bu çıkarlarla bu büyük güçler arasında ortaya çıkabilecek olan çatışmaları çözdüğü, bunları büyük bir çatışmaya yol açmadan kendi çıkarlarına uygun bir biçimde çöz-

düğü gibi, aynı zamanda büyük çıkarlar bakımından da yine çatışmayı önüyor. Karşılıklı dehşet dengesine dayalı bir barış düzeni yaşıyoruz. Bir anlamda, bu, ikinci Dünya Savaşından sonra kurulmaya çalışılan Birleşmiş Milletler düzeninin de iflası demek oluyor. Fakat, daha önceki konuşmacılar da belirtti, bu iflasın tohumları yine Birleşmiş Milletlerin kuruluş düzeninin içinde yatmaktaydı: Güvenlik Konseyinde kendilerine veto hakkı verilmiş olan beş devlet ve bunlardan özellikle ikisi veto hakkını kullanarak Birleşmiş Milletler düzeninin işlemlerini, etkili bir biçimde işlemlerini çeşitli vesilelerle birbirlerine karşı engellemiş oldular. Bugün, Güvenlik Konseyine ya da Birleşmiş Milletler kuruluşuna dayalı bir düzen değil, bu karşılıklı dehşet dengesine dayalı bir barış düzeni yaşıyoruz.

Bu elbette sağlıklı bir düzen değil, insanlığın hakettiğı bir düzen de değil; ama ikinci Dünya Savaşı sonrasında beri bütün gelişmeler bizi bu noktaya getirdi. Bu sağlıklı bir düzen olmadığına, çok tehlikeli bir düzen olduğuna göre, bunu düzeltmek ve sağlıklı bir düzen kurmak gerekir; fakat uluslararası sağlıklı düzen kurmak için düşünebileceğimiz koşullar, düşünebileceğimiz gerekler aslında ulusal düzeyde sağlıklı bir düzen kurmak için düşünebileceğimiz koşullardan ve düşünebileceğimiz gereklerden farklı değildir.

Nedir ulusal düzeyde sağlıklı bir düzen? Ulusal düzeyde sağlıklı bir düzen, insanlar arası sağlıklı bir düzen dediğimiz zaman, o düzenin hayvanlar düzeninden farklı olabilmesi için, güçlünün güçsüzü ezememesi, büyük çıkarların küçük çıkarlara her zaman egemen olmayışı, çekişmelerin güçle değil barışçı yollarla çözümlenebilmesi, kısacası, hani dilimizden düşürmediğimiz bir sloganda da ifade edildiğı gibi, «yurtta barış»ın kurulması gerekir. Yurtta barış, bazılarımızın çok dar anlamda anladığı gibi işçiyle işverenin kolkola girmesi demek değildir; yurtta barış, yine bazılarımızın anladığı gibi, tek ses çıkarmak değildir; yurtta barış yine bazılarımızın anlamaya çalıştığı gibi, bir tek düşünce peşinde insanların sürüklenmesi, koyun sürüleri durumuna getirilmesi de değildir. Yurtta barış, bireylerin birlikte yaşamının yollarını birlikte bulabilmiş olmaları ve bunu yine birlikte sürdürebilmeleridir. Bunun koşulu ise yine bireye dayanır. Yurtta barışın gerçekten anlamlı ve sürekli olabilmesi için, öyle bireyler yaratılmalıdır ki, onlar her şeyden önce kendi kendilerinin ne olduğunu bilsinler, sonra içinde bulundukları ortamın ve sorunların neler olduğunu bilsinler, bilinç sahibi olsunlar, birbirlerine karşı saygılı olsunlar ve gerektiğinde anlaşmazlıkları, çekişmeleri yine bu saygılı, karşılıklı uyum havası içinde

çözebilirler. İdeal sağlıklı iç düzen bu çeşit birey sayısının çoğalmasıyla doğru orantılıdır; bu çeşit bireyleri ne kadar çoğaltırsanız, yurttan da o ölçüde bir iç barış olur.

Uluslararası düzeye aktarıldığı zaman, uluslararası düzen bakımından yine aynı ilkeler geçerlidir. Fakat uluslararası düzeyde henüz dünyamızın gerçeği, dünyamızın birimi devlettir ve devletlerarası düzenin yine bilinçli biçimde yönetilen, dolayısıyla kendi içlerindeki halkın bütününi temsil edebilen, onların çıkarlarını bilen, o çıkarların bilincinde olan, ama gerçek çıkarların bilincinde olan ve başkalarına karşı bu çıkarları bu bilinçle savunabilen, gerektiğinde de bu çıkarların savunulabilmesi ve bir çözüme bağlanabilmesi için insanca çözümlere varmayı becerebilen devletler gerekir. Birincisinden bir ölçüde uzak olduğumuzu, yani henüz hiçbir dünya toplumunda o ideal insan tipinin bütün toplumu meydana getirecek kadar çoğalmadığını biliyoruz. Devletler düzeyinde bu idealden çok, çok uzak olduğumuzun herhalde farkındayız; ama doğru olan o idealdir. Doğru olan bu olunca, bir anlama çok ters gelebilecek ve çok kişiye pek «entellektüel» gelemeyecek olan bir şeyi söylemek de gerekiyor. O da şu : Ulusal devlete dönüş, devletin yeniden ulusallaşması, ulusallığın yeniden ön plana çıkması, dünya barışını sağlıksız bir düzenden, hatta bir dünya savaşından kurtarmanın yeni yolu olarak gözüktüyor. Çok çelişkili ve, demin dediğim gibi, entellektüel açıdan ters gelebilecek bir şey söylediğimin farkındayım. Çünkü, genellikle, ulusallık çağdaş kültürde evrenselliğe göre ikinci plana itilmesi gereken, evrenselliğe göre zayıf tutulması gereken birşeyler olduğu söylenir. İnsanlığın evrensel boyutlara varışından söz edilen, evrenselliğin ulusallığa üstün gelmesinin doğru olduğu söylenen bir ortamda, ulusallık bir çeşit gericilik olarak gözükmektedir. Bir anlamda öyledir de. Ulusallıkla ne yapacağımıza bağlı : Ulusallık, eğer öbür uluslar üzerinde üstünlük kurma iddiasıysa, yalnız kendi çıkarlarına sahip çıkışın ötesinde bir şeyse, saldırganlığa dönüşmüşse, çıkarların savunulması yerine, kutupların içinde yer alıp, bu saldırganlık cephesinin içinde bir saldırı unsuru olarak kullanılıyorsa, elbette gericiliktir. Ama, yeniden bir ulusallığa dönmek ve bir ulusun önce kendi kendisine sahip çıkması gerektiğini, yani içeride ulusal egemenliğini gerçekleştirmesi gerektiğini, dışa karşı ulusal egemenliğini gerçekleştirerek, kendi çıkarlarını ön plana almasını savunmak, sanıyorum, bugünkü gerçeklere ters düşse bile, özellikle küçük devletler bakımından ya da (Sabah söylenen deyimle) «orta boy» devletler bakımından ters düşse bile, bugünkü dünya barışına katkıda bulunabilecek olan

bir tutumdur; çünkü, büyük devletleri o iki büyük devleti bir çeşit çilginlaştıran, teknolojik üstünlükleri dolayısıyla uluslararası düzeni, uluslararası hukuku reddedici tutumlar içine sürükleyen davranış, kendilerinin blok başı olmalarından ve blokları gerektiğinde peşlerinden sürükleyebilme bakımından tam bir inanca sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Ama, bloklar içinde, ulusallıklarını ön plana çıkaran, ulusal çıkarlarıyla blok çıkarları çatıştığı zaman ulusal çıkarlarını rahatlıkla ön plana getiren ve evrensel boyuttaki propagandalar peşinden giderek, ulusal çıkarlar en iyi böyle bir kutuplaşmanın içinde mi savunulur düşüncesini çok kolaylıkla kabul etmeyen toplumlar, aslında bu kutuplaşmadan doğan tehlikenin azaltılmasında da katkıda bulunacaklardır. Çünkü, bloklar kendi içlerinde en büyüğün çıkarlarını savunur bir örgütlenme biçimi olmaktan çıkıp, kendi içlerinde de bir ölçüde demokratlaşmak, bir ölçüde kendi içlerinde de çıkar dengelerini aramak zorunda kalacaklardır.

Bu noktadan kalkarsak, Kıbrıs sorunu, sanıyorum bizim bakımımızdan ve bizim Kıbrıs sorunundaki tutumumuz dolayısıyla dünya barışı bakımından, ilk bakışta pek kolay görülemeyecek; ama açıklanınca çok kolay anlaşılabilir bir takım ipuçları vermektedir.

Nedir Kıbrıs sorunu? Kıbrıs sorunu, çok küçük bir toprak parçası üzerinde sayıca eşit durumda bulunmayan iki ulusal topluluğu, birlikte ve insanca yaşatabilmek sorunudur. Çok ilginç bir sorundur; çünkü, basit bir «çoğunluk - azınlık» durumu söz konusu değildir. Ta 1960'dan beri Londra ve Zürih Antlaşmalarıyla da kabul edildiği gibi, Kıbrıs'ta iki ulusal topluluk yaşar. Dikkat ederseniz, «iki ulus» demiyorum; dikkat ederseniz, «azınlık ve çoğunluk» yaşar demiyorum; çünkü, Kıbrıs Türk'ü ile Kıbrıs Rum'u bir anlama, aynı adanın üzerinde yaşayan ve birlikte bir toplum meydana getirebilecek olan; ama başka iki toplumla olan yakınlıkları birbirleriyle olan yakınlıklardan çok büyük olan iki topluluktur. Kıbrıs Türk'ü ile Kıbrıs Rum'u arasında birtakım benzerlikler olabilir; ama Kıbrıs Türk'ü ile Anadolu Türk'ü, ya da Türkiye Türk'ü arasındaki benzerlikler öbür benzerliklerden daha fazladır. Aynı şeyi Yunanlılar ve Rumlar için de söyleyebilirsiniz.

Bunlar, kendi ulusal topluluklarının niteliği ile anavatanlardaki toplulukların niteliği arasında tam bir özdeşlik de görmezler; onlardan da farklı toplumlardır. Dolayısıyla, tarihin getirdiği bu noktada (Bununla Kıbrıs'ın tarihine uzun boylu girmek niyetinde değilim) başka topraklarda gözükebilecek olan durumlardan farklı

bir durum söz konusudur. Eski bir İngiliz sömürgesi üzerinde, daha önce Türk egemenliğinde bulunmuş olan bir toprak parçası üzerinde iki ayrı ulusal topluluk meydana gelmiştir; fakat bunların bir arada yaşamaları, aynı ada üzerinde barış içinde yaşamaları da yine bugünkü uluslararası politikanın bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle, Yunanistan'ın çıkarı, Kıbrıs Adasını olduğu gibi Yunanistan'a bağlamak olsa bile, ya da Kıbrıs'taki Rum topluluğunun çıkarı, kendisini olduğu gibi Yunanistan'a bağlamak biçiminde olsa bile - ki bu ikinci nokta bir hayli tartışmalıdır - Türkiye'nin çıkarı, Kıbrıs'ın Türk topluluğu tarafından oturulan bölümünü kendisine ilhak etmek biçiminde değildir. Çünkü, bu ilhakla birlikte ikinci ilhakin geleceğini ve güneye de Yunanistan'ın yerleşeceğini Türkiye çok iyi bilmektedir. Onun için, Kıbrıs sorunundaki Türk tezi, gerçekten samimi bir tezdur. Yani, iki topluluğu, iki ulusal topluluğu yan yana iki federe devlet biçiminde, bir federasyon ortaklığı halinde yaşatmak.

Ama yine bu tez aynı zamanda bir başka gerçekten de hareket etmektedir: Bu iki topluluk 1974'e gelinceye kadar coğrafya bakımından birbiri içine girmiş durumda yaşamaktaydı; birbirinin boğazına sarılmıştı; birbiriyle savaş etmişti, birbirini öldürmüştü; dolayısıyla bu iki topluluğun birden bire, yeniden iç içe girmesi, yeniden çok kuvvetli bir federasyon halinde yaşaması gerçekçi olmaz. Federasyon, başlangıçta çok zayıf bir federasyon biçiminde başlamalıdır; sonra, zamanla, iki topluluğun birlikte yaşamasını engelleyen en önemli etken değiştikçe, yani karşılıklı güven oluştukça - eğer oluşacaksa - o zaman bu federasyonun gitgide güçlenmesi gerekir. Aslında bu tezin Türkiye'nin kendisince kabul edilmesi, benimsenmesi bir hayli zor olmuştur. Oysa, kuzeydeki topraklarda yaşayan topluluğun, Kıbrıs Türk topluluğunun, kendi devletini kurması, bağımsızlığını ilan etmesi, kendi bağımsız devletini kurması gerekir ki, federasyon sağlıklı olabilsin. Yani, Kıbrıs'taki Türk topluluğu, zaten 1960'ta kullanmış olduğu kendini belirleme hakkını - ki ona, alafrangasıyla «self - determineysın» ya da «otodeterminasyon» deniyor - yeniden kullanarak 1983 yılında da kendi devletini ilan etmeliydi ve etmiştir.

Kendini belirlemek, kendinin ne olduğunu, ne istediğini kendi kendine kararlaştırmak, ondan sonraki adımları da yine bu kendi iradesinin ışığında atmanın ilk koşuludur. Onun için, eğer bir federasyon isteniyorsa, bu federasyonun eğer eşit koşullarda kurulması isteniyorsa, siyasal eşitliğe dayanması isteniyorsa, federasyonun ancak bağımsız ve statü bakımından eşit iki birimin kendi

iradeleriyle bazı haklardan vazgeçip, bunları bir federal kuruluşa devretmeleri biçiminde olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Onun için, bağımsızlığın ilan edilmesi, yani Kıbrıs'ın kuzeyinde ulusal egemenlik hakkının kullanılması, kendini belirleme hakkının kullanılarak orada bir devletin kurulması, öngörülen çözüme gitmek için bir engel değil, tam tersine, o çözümün başlangıç adımıdır. Çünkü, bu adım, tanınmadan atılmıştır; fakat bu adım tanınmadan - ki henüz dünyaca tanınmamaktadır - sağlıklı bir Kıbrıs çözümüne gidilemez. Çünkü, sağlıklı çözüm, nasıl bir ulusal toplum içinde, bir topluluk içinde bireylerin kendi kendilerini belirleyebilmeleri, yani ne olduklarını ve ne istediklerini bilmeleri koşuluna bağlanıyorsa, uluslararası sağlıklı bir çözümde de, yine bu topluluklardan her birinin kendi kendini belirleme hakkını kullanmasından sonra gerçekleşebilir.

Onun için, Kıbrıs'taki çözüm bakımından Türk tutumu, bu biçimiyle, şimdiye kadar sağladığı barışın çok ötesinde, ileride çok daha sağlıklı bir barış sağlamaya yöneliktir.

Şimdiye kadar sağlanan barış - dünya ona biraz alayla bakıyor - belki güce dayanan bir barıştı; tıpkı dünya yüzündeki barışın güce dayanır olması gibi: Türkiye'nin müdahalesiyle, adanın bir bölümü Kıbrıslı Türklerin oturabilecekleri ve kendi devletlerini kurabilecekleri bir biçime bürünmüştür; iki toplum arasında ilişki yoktur. Dolayısıyla, ondan önceki yıllarda, 1974'den önceki yıllarda, her yıl yüzlerce insan ölürken, o zamandan beri kimsenin burnu kanamamıştır iki toplumdan da; ama bu, tekrar ediyorum, ilk bakışta sağlıklı bir çözüm değildir; güce dayalı bir çözümdür. Bu güce dayalı çözümün sağlıklı bir çözüme dönüşebilmesi, iki topluluğun eşit birimler olarak, karşılıklı haklarına saygılı birimler olarak bir federasyon oluşturmalarıdır; ama bu, çok uzakta gözüken bir olasılıktır.

Bu olasılığın uzakta gözükmesi, bunun için gerekli ilk adımın atılmasına engel olmamalıdır, olmamıştır ve bundan sonra da, Türkiye'nin çabası bu gerçeğin tanıtılması yönünde olmalıdır. Çünkü, bu gerçek, sondaki çözümle çatışan bir gerçek değildir. Bu gerçek, güce dayalı bir denge olmaktan çok, birimlerin birbirlerinin varlığını tanımalarına dayanması gereken bir çözüme giden gerçektir.

Nasıl bir ulusal düzeyde birimler bireylerse ve bireylerin eşitliği, bireylerin saygınlığı o ulusal çözümün sağlıklılığını sağlıyorsa, uluslararası düzeyde de, belki geriye gidiş gibi olacak ama, uluslararası düzenin sağlıklı olmasını sağlayacak olan temel adım, ulusal-

lğa dönüştür. Bugünkü dünyada ulusallığa dönüş, ister Kıbrıs gibi küçük bir ada üzerinde olsun, ister kıta üzerinde, isterse dünya üzerinde olsun sağlıklı bir ada düzenine sağlıklı bir kıta düzenine sağlıklı bir dünya düzenine gidişin ilk adımıdır.

Bir bakıma, böyle bir tutum, çok geriye gidiş gibi gözükebilir, ta 19 uncu Yüzyılların milliyetçiliğine dönüş gibi gözükebilir; ama önemli olan, bu ulusallıkla ne yapacağınızdır. Bu ulusallığı eğer kendi çıkarlarınızın insanca savunulması, insanca çözümler üretilmesi ve kutuplaşmaların önlenmesi için kullanabiliyorsanız, örneğin, Kıbrıs sorusunda sizin çıkarınızla içinde bulunduğunuz büyük blokun çıkarları çatıştığında, kendi çıkarınızı o büyük çıkarlara tercih etmeyi bilebiliyorsanız, o zaman ulusalcılık, o büyük çıkarların dünyayı çığırından çıkarmasına da engel olucu bir unsur olur.

Kıbrıs sorununun bizim açımızdan önemi burada yatmaktadır. Konumuz Ege olsaydı, belgi Ege konusunda da aynı şeyi söylerdim: Bir devletin, bir halkın birtakım çıkarları vardır ki, onların savunulmasında iyi davranılıyorsa, onlar çok daha büyük ve üstün çıkarlara köle edilmiyorsa, başkalarının üstün çıkarları yüzünden onlardan vazgeçilmiyorsa, o zaman dünyadaki kutuplaşmalar da zayıflar. Her blokun içinde herkes kendi çıkarlarına bu ölçüde sahip çıksa, dünyada sadece iki büyük çıkarın çatışmasından doğan bir çılgınlık dengesi değil, çıkarlarına bilinçli bir şekilde sahip çıkmayı bilen irili ufaklı devletlerin oluşturacağı sağlıklı bir dünya düzeni yeniden kurulabilir.

Geldiğimiz nokta, başlangıçta böyle düşünmek imkânsız olduğu için, ancak hata ile, deneyerek ve hata ile ders alarak gelinen noktadır. Bu noktaya gelmişizdir; bu nokta gerçeklerin noktasıdır. Buraya sürüklenmiştir insanlık. Ama bundan çıkış, teknolojiyi gitgide geliştirmek ve iki dehşetin oluşturduğu dengeyi daha da öteye götürmek değil, yeniden düşünüp başlangıca dönmek; fakat o yeni başlangıçtan, gerici bir biçimde değil, yeni ve başka ilkelerle, daha insanca ilkelerle tekrar hareket etmektir.

Sayın Başkan, onun için, böyle bir Ulusal Egemenlik Haftasında, ulusal egemenliğin vurgulanmasını, hem içeride içbarışı, ama demokrasi anlamında, çoğulculuk anlamında bir içbarışı sağlayan, hem de dışa karşı kendi çıkarlarını, kendi benliğini başka çıkarların kölesi durumuna getirmemek azmini belirginleştirerek dünya barışına katkıda bulunan önemli bir davranış olarak gördüğümü söyleyip sözlerimi bitirmek istiyorum.

Teşekkür ederim.

AÇIK OTURUM

BAŞKAN — Sayın Soysal'a çok çok teşekkür ediyoruz. Gerçekten hem iç barışın nasıl kurulabileceğini ve buradan hareketle ulusal egemenliğin önemini ve daha sonra Kıbrıs üzerinde beliren, billurlaşan düşüncelerini fevkalade güzel bir şekilde açıkladılar.

Şu andan itibaren soru yollamamanızı rica ediyorum. Çünkü, sayın konuşmacılarımız kürsüdeyken bana 200'e yakın soru geldi. Bu soruların hepsini ilgili arkadaşların önlerine koydum, kendilerine verdim. Ancak, şöyle bir durumla karşı karşıya kalıyoruz; soruları soranların yüzde 90'ı öğrenci arkadaşlarımız. Öğrenci arkadaşlarımızın soruları içerisinde şu anda burada tartışılması, görüşülmesi gereksiz, lüzumsuz olanları var. Rica ediyorum, o sorularını derste hocalarına sorsunlar, daha canlı, daha rahat, daha serbest bir konuşma içerisinde cevaplarını alırlar; çünkü burada zamanımız sınırlı. Sorulan soruların büyük bir bölümü de son haftalarda meydana çıkan Amerika - Libya çatışmasıyla ilgili. Amerika - Libya çatışması hakkındaki tavrını Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti büyük bir objektiflikle keymuş bulunuyor. Bu tavır üzerinde şu anda burada bir tartışmaya girişmek, sempozyumumuzun konusunu aşar. Kaldı ki, biz bilim adamı olarak, tarihçi olarak, siyasal bilimci olarak bu olayın arkasında yatan gerçek nedenleri bugüne kadar öğrenebilmiş değiliz; karanlıkta olan pek çok nokta var. Bunlar aydınlığa çıkartılınca, belki günün birinde bir üniversitemiz Libya sorunu ya da Libya - Amerika sorunu diye bir sempozyum da düzenleyebilir.

Ben şimdi, daha önceki sıraya uyarak sayın konuşmacılara sırayla söz vereceğim. Kendilerine verdiğim soruları gruplandırıp gerekli gördüklerini, en fazla 5 dakika içinde (Çünkü zamanımız geçiyor, her konuşmacımıza 5 dakika verirse yine 25 dakika etmektedir) toparlayıp bu şekilde meraklı dinleyicilerimizi tatmin etmelerini rica edeceğim.

Sayın Onulduran.

Doç. Dr. ERSİN ONULDURAN — Sayın Başkanım, sayın dinleyenlerim; benzenize biraz da (Herhalde uğraşı alanımın kaderi böyle olsa gerek) sorulan soruların pek çoğu, benim bir kâhin, bir

falcı olmamı gerektiren cinsten sorular. Zira bunlar istikbalde tam barışa ulaşıp ulaşamayacağını; önümüzdeki yıllarda dünya düzeninin nasıl olacağını; dünyanın çeşitli aşamalardan geçerek, mesela 2000 yılından sonra nerede olacağını soran ve bunlara somut cevaplar bekleyen sorular. Ancak, bendeniz nasıl yarın kendi kaderimin ne olacağını bilmiyorsam, dünyanın kaderinin ne olacağını da maalesef bilemiyorum. Fakat, evrensel barış mümkün müdür diye sorulan sorular grubuna cevap vermek gerekirse, ideal barış, sanmıyorum ki, kısa vadede, orta vadede veya uzun vadede mümkün olabilsin.

Ben küçükken ve burada hazır bulunan dinleyicilerin pek çoğu henüz doğmamışken, okuduğumuz çocuk kitapları arasında «Baytekin» diye bir kitaplar dizisi vardı, resimli romanlar dizisi vardı. Onlarda anafikir daima dünyaların birbiriyle ilişkisi, içinde yaşadığımız dünyada da tek bir hâkimin, tek bir devletin varlığı prensibinden hareketli. Eğer öyle bir zamana varılırsa, o zaman en azından bir dünya devleti, tam anlamıyla bir dünya devleti kurulur da uluslararası çatışmalar ortadan kalkarsa, bu takdirde herhalde çatışmalar en azından hüviyet değiştirecek; bu sefer bölgeler arası, gruplar arası çatışmalar olarak nitelendirilecek; fakat devam edip gidecektir.

Kuvvetli bir ordu sulh için gerekli midir diyor bir sayın soru soran arkadaşımız. Evet, bence kuvvetli bir ordu barış için gereklidir. Kuvvetli bir ordu, yani silahlı güç, saldırganlık belirtisi değildir; ancak caydırıcı unsuru olduğu için, bugünkü şartlar altında yalnız arzulanır değil, özellikle gereklidir.

Son olarak bir başka sorular bütünü, Türkiye'nin bir yalnızlığa mı itildiği konusuyla ilgilidir Sayın Başkanım. Bir sayın dinleyici, Türkiye, çeşitli meselelere yönelik olarak değişik tutumlar içindedir; mesela Ortadoğu ülkeleriyle ilgili bazı demarşlar içindedir, aynı anda Batı ülkeleriyle; Ortak Pazar ülkeleriyle ilişkisini sürdürmektedir, Amerika ile dost ve müttefik; Üçüncü Dünya ülkeleriyle bazı kombinezonlar, ilişkiler içindedir. Bu, Türkiye'yi acaba herkesin dostu; ama hiçbir kimsenin de hakiki dostu olmama durumuna düşürmez mi diyor.

Sanırım hayır. Zira, bir ara moda olduğu üzere, çok yönlü dış politika diye adlandırılan bu tip dış politika, eğer dünya devletleri (dünyada orta boy ve güçlü devletleri kastediyorum) dış politika davranışları itibariyle gözden geçirilirse, hemen görülecektir ki, dünya devletlerinin pek çoğu da bu tip bir politikayı iz-

lemektedirler. Bugün Amerika Birleşik Devletlerinin bizatihi kendisi bile, mesela Cenevre'de yapılan «Silahsızlanma» diye adlandırılan konuşmalarda ileriye sürdüğü bir prensiple şu şekilde ortaya çıkmıştır: İki kanallı veya iki raylı, iki yollu sistem. Bir yandan silah teknolojisini artırıcı bir araştırma ve geliştirme faaliyeti içinde bulunmak, hatta silahlanmayı artırmak, diğer yandan da silahların azaltılması için pazarlıklara samimiyetle devam etmek.

Bir Fransa Türkiye'den çok önce Çin Halk Cumhuriyetinin varlığını tanımış, Çin'in meşru temsilcisinin o olduğunu tanımış, ancak Türkiye neden sonra aynı fiil içinde bulununca, birçok Türkiye'nin yandaşı olan ülke tarafından çeşitli sorgulamalara muhatap olmuştur. Çünkü, o zamanlar bu şekilde kendi millî menfaatları çizgisinde çok yönlü bir politika izlediğini dünyaya ilan etmemişti.

Sonuç olarak şunu söylemek istiyorum: Türkiye'nin bugün bir değer yargısında bulunmak istemiyorum, çok akılcı, gerçekten verimli bir dış politika izliyor mu konusunda; ama en azından şunu söylemek istiyorum; bu yönde somut ve bence doğru adımlar atmıştır ve çizgisinin gösterdiği yön itibarıyla doğru bir yöndedir.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Pazarıcı.

Efendim, Sayın Pazarıcı'ya gelen sorular özellikle çok teknik, yani büyük ölçüde hukuk bilgisine, ya da devletler hukuku bilgisine ihtiyaç gösteriyor ve anlaşılıyor ki, soruları soranların hemen hepsi kendi öğrencileri. O yüzden, Sayın Pazarıcı 5 dakika içerisinde bu soruların niteliğini anlatır ve gerekli gördüklerini, daha önce de söylediğim gibi, kendi dersinde rahat bir şekilde, bütün ayrıntılarıyla tartışır.

Buyurun.

Prof. Dr. HÜSEYİN PAZARCI — Efendim, Sayın Başkanın açıklamalarının ışığı altında, benim cevaplama durumunda olduğum anasoru şu şekilde özetlenebilir: Devletlerin egemen eşitliğinin sözde kaldığı üzerinde duruluyor birçok soruda ve dolayısıyla, egemen eşitlik böyle sağlanamadığına göre, uluslararası barışın da eşit olmayanlar, gücü gücüne yetenler tarafından sağlanabilmesi dolayısıyla mümkün müdür, veya mümkün değildir şeklinde görüşler bildirme şeklinde oluyor ve bu çerçevede birçok örnekler de veriliyor sorular arasında. Özellikle siyasal alanda bu egemen eşitliğin sözde kal-

diğının kanıtı olarak Birleşmiş Milletlerin güvenlik konseyindeki sürekli devletlerin, büyük devletlerin oy durumu ve saire üzerinde duruluyor, ondan sonra da bazı sorularda da ekonomik eşitsizliğin hukuksal eşitsizliği yarattığı üzerinde duruluyor ve hatta bunun bazı çerçevelerde kural haline gelmesi durumlarının söz konusu olduğuna değiniliyor.

Şimdi, bu çerçevede benim diyeceğim şu: Devletlerin egemen eşitliği ilkesi, uluslararası hukukun gerçekten temel ilkesini oluşturuyor; ama ondan kasıt, bütün devletlerin fiziki güçleri, ekonomik güçleri ne olursa olsun her anlamda eşit, eşittir şeklinde olmuyor. Hukuk bakımından eşitlik kastediliyor burada, uluslararası hukuk kuralları önündeki eşitlikleri kastediliyor. Yoksa, imkânlarının farklı olması durumunda hukuka uymak suretiyle daha ileriye gidebilecek bazı olanaklar kendilerine açık oluyor ve özellikle de kuraların oluşmasında egemen eşitlik ilkesi geçerli. Eğer bugünkü uluslararası sistem çerçevesinde bir devlet istemezse, kendi rızasıyla, bazı antlaşmalara katılmazsa, ya da kendi rızasını açıkça karşı olduğunu koyarsa bazı oluşan teamül kuralı, yapılageliş kuralı dediğimiz kurallara; o zaman hukuksal olarak o devlet hiçbir şekilde bağlanmış olmuyor. Egemen eşitlik ilkesinden de kasıt bu. Dolayısıyla kurallar, onların kendi katkılarıyla oluyor.

Devletler bunun bilincinde olarak, kendi ekonomik, siyasal ve diğer değerlerine göre hesaplarını yaptıklarında buna rağmen kendilerini eşitsiz kılacak bazı sistemleri, mekanizmaları kabul ettirirse, egemen eşitlik ilkesi yine de ilke olmaktan çıkmış olmuyor.

Şimdi, uluslararası bugünkü ortamı değerlendirdiğimizde, özellikle barışın sağlanması konusunu değerlendirdiğimizde, gerçekten siyasal açıdan böyle eşitsizlik durumları var. Birleşmiş Milletler Antlaşmasının işte bazı bakımlardan kendisi; Güvenlik Konseyindeki o sürekli üyelerin vetoya sahip olması. Halbuki diğer devletlerin bundan yararlanamaması, böyle bir hakkının olmaması. Dünyayı 5 devletin dilinin ucuna bırakıyorsunuz, hatta bir tanesinin hayır demesine bırakıyorsunuz. Bu bir fiili eşitsizlik, hukukiye de dönüştürülmüş; ama bütün Birleşmiş Milletlere katılan devletler (Bugün sayıları 160) bu antlaşmayı onaylarken bu veriyi bilerek kabul ediyorlar. O zaman benim diyebileceğim bir şey kalmıyor. Yani, devletler her şeye rağmen bu veriyi hesaba katarak da Birleşmiş Milletlerin bu kurallarını kabul ediyorlar, üye oluyorlar.

Ondan sonra, Birleşmiş Milletler içinde bugün bunun değiştirilmesi düşüncesinde olan devletler var; ama herhangi bir somut

değiştirme sonucuna gidilmiş, hatta girişimine girilmiş değil; düşünce düzeyinde kalıyor. Dünya bu olunca, uluslararası hukukun teknik kuralları çerçevesinde hakikaten bizim diyebileceğimiz fazla bir şey kalmıyor. Yani, bu siyasal ağırlıklar, veriler etkili oluyor ve bugün de halen devam ediliyor. Bu çerçevede bazı sorular, peki diyor, Birleşmiş Milletler barışı gerçekten sağlayabilir mi; bir anlamı var mı, somut katkısı olur mu dünyadaki uluslararası barışın kurulmasında ve korunmasında? Benim samimi kanaatim şu haliyle bile olduğu; birçok sorunu çözemiyor; ama ben hep işi biraz tersten alıyorum. Ya Birleşmiş Milletler olmasaydı dünya nasıl birbirini boğazlardı, onu bir tahmin etmeye çalışıyorum. Yine de Birleşmiş Milletlerin tabii ki bütün sorunları çözemediğini zaten görüyoruz; ama belirli bir katkısının olduğunu, bir forum oluşturması nedeniyle bazı sorunları çözebildiğini ve her şeye rağmen uluslararası toplumun önemli değerlerine çok fazla karşı olduğu zaman orada bazı tepkilerin gösterilmesinin bir sonuç şeklinde sonuca etkisi olduğunu zannediyorum. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler tam etkili bir örgüt değil; ama gene de bir anlamı var.

Ekonomik alandaki eşitsizliklere gelince; hukuk bunu her zaman tam bir eşitliğe çıkaramıyor. Bazı ekonomik eşitsizlikleri gidermek, devletler arasında olsun, ulusal düzeylerde olsun, belirli ölçülerde ekonomik eşitsizlikleri giderme yolunda birtakım yollar alınabilir. Örneğin, Birleşmiş Milletler çerçevesinde bir Unktad gerçeği var. Ondan sonra, belirli bir zamandan beri, 10 - 15 yıldır yeni uluslararası ekonomik düzen diye bir düzenin kurulması konusunda bazı girişimler var bir süreç başlamış durumda; ama bunu bugün dünyadaki devletlerin ekonomik güçlerini oylara vesaireye ve kurallara etkisini her bakımdan azalttığını söyleyemeyiz; ama belki bu sürecin başlaması da önemli bir şey. Uluslararası barışın ileride sağlanmasına katkısı olacak belki. Bu arada, buna rağmen bazı örgütlerde devletlerin egemen eşitliğinin oylamada bozulduğunu görüyoruz. Bu, ender olmakla birlikte bazı uluslararası örgütlerde devletler katkı oranlarına göre, uluslararası örgütün mali durumuna veyahut da oluşturduğu fonlara katkı oranlarına göre oy sahibi oluyorlar; Dünya Bankası vesaire gibi, mali ve ekonomik örgütlerde; ama bunu işte yine o devletler kabul etmiş üye devletler bunu kabul etmedikleri ve bu mekanizmaların çalışmasını arzu etmedikleri takdirde sona erecektir. Dünyayı sadece hukukla maalesef düzeltmiyoruz. Bunun bilincindeyim; ama bir katkısı var, bir anlamı var.

Benim söyleyeceklerim şimdilik bu kadar.

Teşekkürler.

BAŞKAN — Sayın Pazarcı 5 dakika yerine 10 dakika konuşmak zorunda kaldı. Eğer bütün soruları cevaplandırmaya kalksaydı her halde akşama kadar sürerdi.

Şimdi sıra Sayın Ataöv'ün.

Sayın Ataöv de en fazla soru alan hocalarımızdan. 5 dakika içinde soruları cevaplayabilirse rica ediyorum.

Prof. Dr. TÜRKKAYA ATAÖV — Efendim bir grup soru, FKÖ terör ilişkisi konusunda Filistin Kurtuluş Örgütü'nün teröre karşı bir tavrı vardır. Bu tavır, FKÖ'nün resmî belgelerinde görülür. Bazı çevrelerin, FKÖ'nün adını terörizmle bağladıkları doğrudur. Dünya kamuoyu kitle haberleşme araçlarıyla bu yönde şartlandırılmıştır da. Ayrıca, bazı Filistinlilerin giriştiklerin savaşın ilk aşamalarında birtakım Filistinli bireyler, terörist eylemlere başvurmuşlardır ve bu doğrudur; ama Yasser Arafat'ın da açıkladığı gibi, bunlar bazen kontrol edilememişlerdir ve örnek olarak da «Başkan Reagan kendine ateş eden, bir zamanlar dengesiz çocuğu nasıl kontrol edemediyse, ben de bazı kimseleri kontrol edemedim.» demiştir. Ancak bugün FKÖ, terörist eylemleri, Filistinlilerin girişebilecekleri terörist eylemleri yargılamak için kendi bünyesi içinde yargı organları da kurmuştur. Bundan 2 - 3 hafta önce İstanbul'da Birleşmiş Milletler seminerinde de Filistin Kurtuluş Örgütü'nün teröre bir ilke olarak karşı olduğu kararlara geçmiştir ve Birleşmiş Milletler Belgelerinde de bir defa daha görülebilir.

Ayrıca, bazı Filistinlilerin ilk başlarda terörist eylemlere girmeleri ve örneğin uçak kaçırma gibi, eylemleri Filistin sorununu çözmemiştir. Gördüğünüz gibi çözüm başka yoldan geçiyor ve bugün FKÖ de çözümün başka türlü yolla olabileceği kanısındadır. Uluslararası sorunların hiçbiri zaten terörizmden geçmez.

Bir arkadaşımız «İngiltere'nin ya da İngiliz vatandaşlarının başka devletler adına savaşa katılmalarını yasaklayan yasayı çıkarttığını söylediniz; ama Çanakkale'de falan...» diyor... Bu, İngiltere'nin kendinin katılmadığı bir savaşa yurttaşlarının katılmasını yasaklayan bir yasadır bu. Bazı sorular terörizmin başka örnekleriyle ilgilidir. Tabii ki, böyle kısa bir konuşmada dünyanın her tarafında, her yerde her hangi bir yıl olan olayların her birini teker teker anmak olanak dışıdır ve bir ilke olarak terörizmin hepsine karşı olduğumuzu ve hangi yandan olursa olsun, rakip ya da düşman tarafın hareketlerini terörizm sayıp, kendi tarafımızdakileri sayma-

mak ve bu da iki taraflı işleyen bir şeydir. Bunun doğru olmadığını söyledim. Ondan ötürü de bunu genel bir ilke olarak kabul edip, öteki olaylara da sadece uygulamamız gerekir.

Ancak, herkesin aklında hangi olaylar var bilmiyorum. Bazıları yazmışlar ve örneklemişler kâğıtlarda. Bunların yaptıkları saldırı mıdır, müdahale midir, tehdit midir, barışı bozan olaylar mıdır, bir durum mudur?.. Çünkü Devletler Hukukunda ve Birleşmiş Milletler anlaşmalarında bu deyimler var ve her biri de başka bir şey gösteriyor. Hükümetin resmî çağrısı üzerine, Birleşmiş Milletler anlaşmasının 51 inci maddesine göre, meşru savunmaya yardımcı olmak mıdır?.. Yoksa devlet terörü müdür? Her olayın derinliğine inilmeli ve her olay kendi başına bütün tarihsel ve hukuksal belgelerle değerlendirilmelidir.

Libya ile birçok sorular var. Sayın Başkan genel bir yanıt verdikten sonra bir yön de çizdi; fakat enteresan bazı sonuçlardan sonra şunu söylememe izin veriniz. Libya'nın, bütün devletlerin olduğu gibi, kendi hakkında bir imajı vardır, bir de bazı başka devletlerin, mesela Amerika Birleşik Devletlerinin Libya hakkında imajı vardır. Bu imaj bir günde olmayabilir; ama Libya'nın kendisine sorarsanız, mesela bazılarının ithamına karşılık yabancı bir ideolojinin sahibi yahut da bunu ihraç etmek isteyen, şunu yapan, bunu yapan... Libyalılara bunu sorduğunuz vakit, her halde diyeceklerdir ki, ve bu kendi belgelerinde de vardır. Bu bir Libya inancıdır, Libya tavrı ya da bir Arap tavrıdır ve bunu; bu topraklara yabancı da değildir. Mesela, tam bağımsızlık iddiası içinde olmak, 1911, Trablus - İtalyan Savaşında görülebildiği gibi, Ömer Muhtar'dan başlayarak, ondan sonraki ulusal kahramanlarımızın tavırlarında, eylemlerinde Arap Siyasî düşüncesinde bazı ideoloji kırıntıları, Nasır'ın söylediklerinde ve yaptıklarında Baas Partisinin yaptıklarında, yahut Arap birliği düşüncesi, birtakım başarısız girişimlerin içerisinde vardır. Biz bunları sadece devam ettiriyoruz. Bazı farklarla bunlar olabilir; ama bunları Araplar için hiç işitilmemiş düşünceler değildir. Araplar için, hiç değilse bazı Araplar için dehşet verici düşünceler değildir derler. Ancak, devletlerden bir tanesi de Amerika Birleşik Devletleridir ve Libya hakkında başka türlü düşüncelere sahiptir. Bunlardan biri de Libya'nın terörist olduğu iddiası. Bunun doğru olup, olmadığı tartışması çok zaman alır. Konuşmada söylediğim bir ilkeyi burada da tekrar etmeme izin veriniz. Teröre terörle yanıt vermek bile inandırıcı değildir. Çözüm sağlamadığı gibi, mesela bu son olayda da mesela Amerika Birleşik Devletlerinin imajına olumlu bir şey katmamıştır.

Ermenilerle ilgili bir şey var, çok kısa olarak anlatmak istiyorum. Soruları tabii ki burada okuyamayacağım; fakat ortak payda-ya cevap verecek birkaç cümle söyleyeyim. Ermeni terörizmi kısa sürede bazı yararlar dışında hiçbir sonuç alamadı. Örneğin bir saldırı ve kan dökme olayından sonra bir televizyon programında ya da tek yanlı bir şey yapma dışında. Bunlar, yani Ermeni terörizminin istediği şey olmuş sayılmıyor. Çünkü mesele bir televizyon programı yaptırmak değildir. Bu bir televizyon röportajcılığı. Bunun için eğer yaptılarsa çok dar kapsamlı kalmış oluyorlardı. Tarih ve hukuk bilmeyen birtakım kişilere çok ufak tefek bilgi kı-rintıları sunmak, onlar bakımından da son derece önemli olmaması gerekir.

Şimdi bugün neden Ermeni terörü revaçta değil falan diye sorular var. Konuyu uluslararası platformlara getirmek istediler ve bu arada anladılar ki, kan dökme olayları onlara da iyi bir isim kazandırmıyor. Konu diyelim ki Birleşmiş Milletlere bağlı bir alt ko-misyonda konuşulur iken veyahut da Avrupa Parlamentosuna bağlı bir siyasi komisyonda konuşulmasını istedikleri zaman bir de te-rörist eylemlere geçmeleri kendi yöntemleri önce kendileri için iyi olmayacak ve buna başvurmadıkları halde, her iki önemli yerde de daha ilk aşamada reddedilmiş durumdadırlar ve Birleşmiş Mil-letlerde de son derece zayıf bir teşebbüs olduğu yerde kapandı gitti, Avrupa Parlamentosunda da uzun zaman tehir edilecek bir gö-rüşte ne derecede zayıf olduklarını göstermiş oldular.

Bir soruya daha mutlaka cevap vermek zorundayım. Diyor ki, Ermeni terörüne karşı biz de Ermenilere karşı aynı şekilde cevap veremez miyiz? diyor. Biz, ilke olarak terörizme karşıyız. Terörizme, terörizmle yanıt vermiyoruz, o yola hiçbir zaman itibar etmedik. Görüşlerimiz dünya platformlarında, bilimsel çalışmalarımızda or-taya konmaktadır. Üçüncü tarafları ikna ediyoruz ve daha da ede-ceğiz. Mesela daha geçen hafta Amerika'da yayınlanan Kurye baş-lıklı bir Ermeni gazetesi şunu demiştir, «Kendimizi aldatmayalım, Türkler başarılı oluyorlar» diye yazmışlardır. Terörizme çaresizler itibar eder.. Biz ne yapacağımızı biliyoruz.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Ben de teşekkür ederim.

Buyurunuz Sayın Köni.

Doç. Dr. HASAN KÖNİ — Efendim bana verilen soruların büyük bir kısmı terörizmin üçüncü dünya ülkeleri tarafından yapılan bir yöntem olarak tanımlanmasıyla ilgilidir. Bir değişik soru var. Atatürk'ün, yurttan sulh, cihanda sulh ilkesinin ekonomik gelişmişliğin gerçekleşmediği ülkemizde uygulanabilirliği ya da anlamı nedir? Tahmin ediyorum sabahleyin Sayın Oral Sander bu konuyu geniş olarak açıkladı. Anlamı çok basittir. Çünkü sorunun cevabı kendi içinde tanımlıyor. Eğer, ekonomik açıdan çok gelişmemişseniz, çok da savaşa başvurmamak gerekiyor. Çünkü, gayet pahalı bir olaydır bu.

Terörizm, zayıfın başvurduğu bir olay mıdır?.. Genellikle böyle. Çünkü konvansiyonel bir savaşı yapabilme çağımızda gayet güç; ama bunun dışındaki başka terörizm çeşitlerini zaten hocamız Sayın Ataöv açıkladılar. Bunun dışındaki olayları da ispat etmek çok güç. O kadar endirekt bir tarzda geliyor ki, bunların dışındaki bir devletin adını anmak hakikaten güç. Zaten konuşmamda cümleyi atlayarak söyledim fazla uzatmayayım diye, şöyle geliyor:

Terörist hareketlere destek olarak genellikle bazı güçlü devletlerce dolaylı olarak yardım yapılırken, 1970 yılı ortalarından itibaren uluslararası alanda sorunu olan veya bu tür eylemlere sempati duyan orta boy veya küçük boy devletler de olayların içinde yer almıştır. Yani büyük devletlerin katkısını katiyen inkâr etmiyoruz; fakat ispatı da yok. Burada hocam da ben de belgelere dayanarak konuşmak zorundayız. Çok akıllı olanlar belge falan da bırakmıyorlar. Hele bizim çaptaki bir ülkenin belge bulması çok zorlayıcı olabiliyor. Dünya barışının tehdit edilmesi gibi ifadeler kullanılıyor hocalarımız tarafından. Evet, ilk defa bu boyutlara gelmeye başladı. Çünkü, bu olayla nasıl başa çıkacaklarını bilemiyorlar. Şimdiye kadar konvansiyonel güçlerle çarpışmaya alışmış dünya. Böyle küçük boyutlu ülkelerle biliyorsunuz Ruslar Afganistan'da, Amerika Vietnam'da büyük devlet olmalarına rağmen, olaylarla başa çıkabilmeleri mümkün olmuyor. Bu yüzden gene konvansiyonel güce başvurmak zorunda kalıyorlar. Bu da olayların çözümünde yeterli değil. Çünkü birtakım terimler üzerinde katiyen bir anlaşma yok. Ne zaman anlaşma olacak?.. Menfaatleri birleştiği zaman. Bu da 2000 yılında mı olur, 2040 yılında mı olur yani şimdiye kadar mümkün değil. Bölgeler arasında bile menfaat olayı yok. NATO konusunda bir makale yazmıştım, bu terörizm olayları arttığı zaman, istenilen NATO ülkesinde bizim diplomatlarımız öldürülüyordu. NATO ülkeleri içinde isteyen kimse girip, adam öldürebilecek bir durumda ise bu ittifakın yürürlüğü hiç önemli olmaz. Çünkü

bir savaş çıktığında her ülke yok olabilir, gibi bir yazı yazmıştım. Genel olarak nasıl mücadele edileceği bilinmeyen bir olayla karşı karşıyayız. Tek yaklaşım tarzı, uluslararası işbirliğine gidilebilmektir.

Hepinize teşekkür ederim.

BAŞKAN — İki saati aşan panelimizin son sözünü Sayın Soysal'a veriyorum. O da konuyu beş dakika içerisinde özetleyecek.

Buyurunuz Sayın Soysal.

Prof. Dr. MÜMTAZ SOYSAL — Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Sorulardan bir bölümü; aslında iç barış konusuna ilişkin ve o bakımdan Sayın Başkanın müsaadesiyle sorulardan en uzununun başlangıç bölümünü okumak istiyorum:

«Yurtta barış konusu bu tür sempozyumlarda en çok işlenen konulardan birisi olmak niteliğini sürdürüyor. O yüzden, yurtta barış insan egemenliğinin kökenini oluşturuyor. Atatürk'ün milliyetçilik ilkesi tanımıyla egemenlik bir arada düşünülmelidir, «Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye Halkına, Türk Milleti denir» diyen Atatürk, Türk Milliyetçiliğini şöyle tanımlar: Milliyetçilik meselesi kişisel ve ortaklaşa özgürlük meselesidir. Söz konusu özgürlük, sosyal ve uygar insan özgürlüğüdür» diye başlıyor soru. Sonunda da, «Türkiye'de birtakım uygulamalardan yakınlıkla, böyle bir uygulama sonucunda Türkiye'de ulusal egemenliğe dayalı bir iç barış sağlanabilir mi?» Diyor. Bu arada da Allah korkusuna dayalı bir düşünsel ahlakın Atatürk'ün anayasal hak yolundan etkisi ne olur?» diyor.

Kısaca sorunun vurgulamak istediği gerçek şudur: Milliyetçiliğin bugün 19 uncu Yüzyılın başlangıcında rol oynadığı ilerici rolü Türkiye'de de oynayabilmesi ya da oynamaya devam etmesi için, başlangıçta nasıl 1920'lerde ulusal egemenliğin temeli olmuş bir milliyetçilik anlayışı ise, birleştirici bir milliyetçilik anlayışı ise, ırkçılığa ve ayırmacılığa dönüşmeyen bir milliyetçilik anlayışı ise öyle kalması gerekir. Toplumu bu yönden bir arada tutmak için başvurulan başka yollar, bu ulusal dayanışmanın ötesinde başvurular ve başka yollar hem gerçekçi olmaz ve hem de çağdaşlığa ters düşer deniyor. Tabii bu soruyu ikinci bir soruyla birlikte cevaplandırmak gerekir. Sizce milliyetçilik gerici midir?.. Atatürk de bir milliyetçi olduğuna göre, acaba o da gerici miydi?.. Tabii sorunun soruluş tarzında Atatürk'ü de içine sokarak verilebilecek olan cevabın

ille de belli bir yönde olması yönünde bir zorlama var; ama sanıyorum iki soruyu da birleştirerek, şöyle bir yanıt vermek mümkün; Evet, milliyetçilik bizim dışarıdan ithal ettiğimiz ideolojilerin belki de en önemlisidir. Dış kaynaklı bir ideolojidir; fakat nasıl ki Batı Avrupa'da 19 uncu Yüzyıl boyunca ilerici bir rol oynamışsa, o toplumların bağımsız devlet kurmalarında ve bağımsız devletler içinde de ulusal egemenliklerini, yani demokrasilerini gerçekleştirmekte etkili olmuşsa, Türkiye'de de çok geç bir aşamada ve 1920'lerden sonra gerçek anlamında İstiklal Savaşı ile birlikte bu rolü oynamıştır. Bu rolü oynamakta devam etmesi, onun birtakım koşullar içinde tutulmasına bağlıdır. Çığırından çıkarsa, milliyetçilik bazı devletlerde görüldüğü gibi bir ırkçılığa dönüşürse ya da saldırganlığa dönüşürse o zaman gericiliktir. Onun için, milliyetçiliğin ilerici bir nitelikte kalabilmesi, bu koşullara, yani Mustafa Kemal'in, ulusal kurtuluş savaşını başlattığı zamanki koşullarına dayandırılması ve o bakımdan onlarla tutarlı olarak sürdürülmesi gerekir. Bu arada, yine ulusal egemenlikle ilgili olarak birkaç soru var. Bunlardan biri, Türkiye'deki askerî ihtilallerin Türkiye demokrasisine olumsuz etkileri nelerdir ve bu zor hareketler, bu tür hareketler demokrasi süreci içinde normal karşılanabilir mi? Diyor.

Sanıyorum, Türkiye'de ulusal devlet çerçevesinde ve ulusal egemenliğin gerçekleştirilmesi henüz tamamlanmış bir süreç değildir ve o süreci sürekli yaşıyoruz. Arkadaşımın demin dış politika için kullandığı bir deyimle, kendi iç politikamızda rakaslar veya sarkaçlar hareketi halinde yaşıyoruz. Bazen, kendimizi ulusal devleti tam anlamıyla gerçekleştirilebilecek ve tam anlamıyla bir demokrasi kurabilecek düzeye gelmiş farz ederek birdenbire çok özgürlükçü bir demokrasi denemesine geçiyoruz. Buna kendimizi layık görmekte de büyük ölçüde haklıyız; fakat birdenbire fark ediyoruz ki, bu biraz iyi kullanamadığımız bir özgürlük çerçevesidir, onun üzerine öbür uca ve bu defa sınırlamalara ağırlık veren, otoriteye ağırlık veren başka bir uca sığıyoruz. Daha henüz bu sarkaç hareketi gerçek yerini bulabilmiş değil. Bunun gerçek yerini bulabilmesini güçleştiren unsurlardan biri de ordunun bu hareketler içindeki yeri. Çünkü, tanzimattan ve hatta tanzimat öncesinden beri, Batılılaşmanın, yenileşmenin bir parçası olarak getirilen Batılı devlet kurumları bir ölçüde bu özgürleşmenin de adımları sayılabilir; fakat onların getirilişine baktığımız zaman, bunların gerisinde yine asker etkenini görüyoruz. Birinci Meşrutiyet Anayasasının hazırlanmasında askerin önemli rolü var, ikinci meşrutiyet ise askeriye'nin bir

eseri, ulusal kurtuluş savaşı, yine bir askerin, Mustafa Kemal'in başlattığı bir hareket. Türkiye Büyük Millet Meclisi bir askerin, Mustafa Kemal'in kurduğu bir organ. Bakıyoruz, Batılılaşmanın parçası olarak, demokratikleşmenin gerekli kurumları yine ordu-
dan gelmiş ve onun batıdan getirmiş olduğu kurumlar oluyor büyük ölçüde. Genellikle oysa bu sarkaç hareketlerinde ordu hep otoriteden yana, dolayısıyla özgürlüğün karşıtı olarak düşünülür. Bizde bu tahlili zorlaştıran bir unsur, bazen bu özgürlük hareketlerinin adım atıcısı ordu oluyor. Sonra bu sarkaç çok fazla öbür tarafa gittiği zaman, bunu durdurucu, dolayısıyla düzenleyici ve sınırlayıcı özgürlükleri kısıcı bir etken olarak da yine orduyu görüyoruz. Onun için Ordu, bizim bu sarkaç hareketinden gerekli dersleri alabilmemiz için, tablonun yeteri kadar netleşmesini önleyebiliyor. Çünkü, değişik bir etken olarak bazen orada, bazen burada... Tabii, bu etken dolayısıyla ortaya çıkan askerî hareketler, toplumun kendi kendine alması eklenen derslerin yarıda kesilmesine, filmlerin kopmasına yol açıyor ve bu bakımdan bazı gecikmeler söz konusu. Düşe kalka öğrenebildiğimiz demokrasiyi bazen düştüğümüz yerden, ordu tarafından doğrultularak, ya da bazen belli bir yöne çevriltilerek öğrenmeye çalışıyoruz. Onun için kendi kendimize öğreniş sürecini etkilemesi bakımından ordu etkeni bazen çabuklaştırıcı ve bazen de geciktirici bir unsur oluyor; ama bizim yaşadığımız hayatın içinde bir gerçektir. Bu, beni öbür bir soruya getiriyor. Bireyle devlet arasında bir çatışma ve çelişki var mı? Her halde ulusal egemenlikle ilgili olarak bu soru sorulmak isteniyor.

«1982 Anayasasıyla, devleti korumaya yönelik önlemleri nasıl değerlendiriyorsunuz?..» deniliyor. Sanıyorum, benim demin vermiş olduğum yanıtın bir devamı olarak bu konuda bir şeyler söylemek mümkün. 1982 Anayasası, 1961 Anayasasının özgürlüğe çok fazla ağırlık vermesine karşın, bu defa otoriteye ağırlık veren ve bunu da yaşanmış olan bir döneme tepki olarak yapan bir anayasasıdır, bir anlamda bu sarkacın öbür ucudur; ama mutlaka sarkacın orada kalacağını söylemek, Türk toplumunun bu ortayı hiç bulamayacağını söylemek anlamına gelir. Sanıyorum, 1982 Anayasası bu konuda bir ucu temsil etmektedir ve o da zamanla kendi içindeki yol açacağı gelişmelerle bulunması gereken ortaya doğru Türk toplumunu getirmekte rol oynayacaktır.

Yine bunun bir bağlantısı olarak başka bir soru, «Konuşmanızda size göre ideal bir insan tipinden bahsettiniz, bu tipin yaratılması gereğinden bahsettiniz, bu ideal tipin nasıl yaratılacağına inanıyorsunuz?..»

Tabii bu ideal tip, tarihin hiçbir döneminde yaratılmış olmayacak ve sizler öğrenci olduğunuza göre, iktisatın başlangıcında derslerde homo-ekonomikus diye davranışları ideal olarak bir iktisat düşüncesiyle renklendirilmiş bir insan tipinden bahsedildiğini duymuşsunuzdur. Benim bahsettiğim ideal vatandaş tipi de, aslında belki hiç yaratılmayacak olan bir ideal vatandaş tipidir; ama bu, ona doğru yönelmenin bir yanlışlığı anlamına gelmez. Bu, ona doğru yönelmenin gereğini kabul ettikten sonra, bu gereğe uygun olarak neler yapmak gerektiğini soruyorsanız, o açıdan benim kendi tutumum da şudur: Sadece bireyle uğraşmak gerekmez ve toplumun ekonomik ve sosyal yapısıyla da uğraşmak ve o yapıyı değiştirerek, o yapı üzerinde oynayarak, bireyi bu yapı ile birlikte değiştirmek ve o ideale doğru yaklaştırmak gerekir diyorum.

Bu tabii beni başka bir soruya getiriyor. Türkiye'nin, askeri bloktan ayrılarak, bağlantısız biçimde ulusal egemenliğini sürdürmesi, bugünün saldırgan süper güçlerine rağmen ne ölçüde mümkündür?.. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği, savunukları ideallere rağmen, kendi ulusal çıkarlarını hep bu insancıl idealleri üstün tutmaları nasıl açıklanabilir diye bir soru var. Deminki sorunun ışığında bunu şöyle cevaplandırmak mümkün. Her iki süper güç de, kendi çıkarlarını savunurken, bunları hiçbir zaman insanlık ideallerini üstün tuttuklarını söylemiyorlar. Tam tersine, insanlık idealleri için bunları yaptıklarını söylüyorlar. Tabii bu da her zaman mutlaka bir iki yüzölçümüne dayandırılmaz. Her iki blokun süper devleti, kendi insanlık anlayışları içinde, kendilerinin dünyaya bakış açıları bakımından da böyle davranmakta da kendileriyle tutarlı olmuş oluyorlar. Çünkü, asıl söz konusu olan, iki insanlık görüşünün, iki hak ve özgürlük görüşünün çatışmasıdır. Bir tarafta liberal görüşten hareket eden ve bireyi üstün tutan, öbür tarafta da Marksist görüşten hareket eden, bireyin tutulabilmesi için Marksist rejimleri gerçekleştirebilecek ölçüde ekonomik değişiklikleri zorunlu sayan bir yaklaşım. Dolayısıyla çatışan iki insan anlayışı var.

Birleşmiş Milletler, bu iki çatışan unsuru bağdaştırabildiğini sanıyordu ve nitelikim İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, bu iki idealin bağdaştırılmasıyla ortaya çıkmış bir bildirge olarak sayılıyordu; fakat bunun tam anlamıyla böyle olmadığı, henüz bütün insanlığın ideal olarak benimsediği bir insan hakkı kavramının bulunmadığı yavaş yavaş anlaşılıyor. İşte, bu kavramın yeniden oluşturabilmesi için, sanıyorum ülkelerin kendi blokları içinde bile, blok-

lar içinde kalmak bir zorunluluk olsa bile, davranışlarına yeni bir yaklaşım getirmeleri, kendi ağırlıklarını yeniden koymaları gerekiyor.

Türkiye'nin kendi içinde bulunduğu bloktan ayrılabilceğini bugünün koşulları içinde gerçekçi bir düşünce olarak görmüyorum. Zaten, birtakım dünya koşullarının zorlamasından ortaya çıkmış ve bloklaşma içinde de Türkiye ister istemez yer almıştı kendisini savunabilmek için. O koşullar henüz bütünüyle değişmiş değildir, dolayısıyla Türkiye'nin bunların içinden sıyrılması mümkün değildir; fakat sıyrılmadan da kendisine onurlu ve kendi çıkarlarına sahip çıkmasını bilen bilinçli bir devlet olarak kendi bloku içinde de düşen birtakım ödevler vardır, bunların tam olarak yapılmadığı inancındayım.

İkinci Dünya Savaşından günümüze kadar bu savaşlarda ölen insandan daha fazla insan hayatını bölgesel savaşlarda kaybetti. Acaba bu ortamda bir dünya barışından söz edilebilir mi?»

Tabii edilemez. Bu soru şunu da gösteriyor ki: İkinci Dünya Savaşından beri akıtılan kanlar, blokların içinde akıtılan kanlar değildir. Bloklar bir ölçüde kendi içlerinde barışı sağlamışlardır. Kanlar daha çok bağlantısızlar arasında, yani blokların dünyaya kan getireceğini söyleyen devletler arasındaki savaşlar dolayısıyla akmıştır. İnsanlığın bir büyük çelişkisi de bu; ama blokların çatışmasıyla gelebilecek olan felakete göre bu akan kanlar hiçtir. Öbürü çok daha büyük bir felaket. Yine de bu kanların akmaması gerekirdi. Niçin aktı? Arkadaşlarım da belirttiler, Birleşmiş Milletler bütün anlaşmazlıkları çözebilecek çerçeveyi yeterince sağlamadı. Yalnız veto yetkisi dolayısıyla değil, işin içine başka unsurlar da girdi ve, Birleşmiş Milletler işlek bir mekanizma olmadı ve o mekanizmanın içinde sorunlar çözülemedi, hatta bazen çok ters bir biçimde çözülmesi olasılığı ortaya çıktı, örneğin Kıbrıs konusunda olduğu gibi. Biz «Birleşmiş Milletler, barış, falan» diyoruz; ama Kıbrıs konusunda Birleşmiş Milletlerin aldığı kararların, sorunu tam bir anlayışsızlıkla ele aldığını, dolayısıyla bizim bakımdan kabul edilemez kararlar olduğunu söylüyoruz. Niçin öyle? Çünkü biz özünde insan hakları sorunu olan Türk Kıbrıs'ının insanca yaşaması sorunu olan Kıbrıs davasını anlatamadığımız için böyle. Dolayısıyla kurulmuş olan mekanizma, davaların anlaşılmasını, anlatılmasını dahi mümkün kılmayan bir mekanizmadır. O bakımdan da bazen çarpık sonuçlar vermektedir. Onun için soru gayet haklı: Evet, kanlar burada akıyor, fakat bu yine de o idealden vazgeçmek anlamına gelmez. Yine de, eğer Birleşmiş Milletler ya da şimdiye kadarki dehşet dengesi, kanların çok daha büyük ölçüde

akmasını engellemişse, hiç olmazsa bundan yararlanıp ,yani insanlık felaket uçurumuna düşmeden yeni bir dünya anlayışını, yine ulusallıktan başlayarak, yine ulusal çıkarların savunulmasına dönüş yaparak yeniden kurmak zamanı gelmiştir inancındayım.

«Kıbrıs konusunda lobicilik gerekli mi» diyor. Bir ölçüde Amerika'da lobi kurmak gerekli; ama ben çok fazla lobiciliğe inanmıyorum. Lobicilikten çok bir toplumun kendi ağırlığını başka bir devletin içinde koymaktan çok dünya çapında koymasının, başka bir devlet içinde politika yapmaktan çok dünya çapında politika yapmanın çok daha iyi, dünyaya dönük bir lobicilik olacağı inancındayım. O bakımdan çok büyük umutlarım yok. Amerika Birleşik Devletlerinde yapılacak lobiciliğin Kıbrıs, Ege ya da başka bir soruna sağlayacağı yararlar bakımından büyük umutlarım yok.

«Osmanlı bürokrasisini biraz daha fazla yaşatmak için Osmanlılar hâkimiyeti siyasiyeden bahsederlerdi» diyor bir soru. «Hâkimiyeti milliyeden değil, hâkimiyeti siyasiyeden bahsederlerdi. Kıbrıs sorunu açısından millî hâkimiyet ile hâkimiyeti siyasiye arasındaki farkı kısaca irdelleyebilir misiniz?» diyor. Kıbrıs'taki toplum, kendi içinde demokratikçe yönetilen, kendi demokrasisini kurmuş bir toplum olmasaydı, o zaman Kıbrıs'taki egemenliğin bir hâkimiyeti siyasiye olduğu söylenebilirdi. Aslında dünyaya anlatamadığımız ve kendimizin de bilmediği bir gerçek şu ki: Bugün Kuzey Kıbrıs'ta yaşanan demokrasi, Türkiye'de yaşanan demokrasiden ileridedir. Kuzey Kıbrıs'ta sağlanan haklar, Türkiye'de 1982 Anayasası ile sağlanmış olan hakların da ötesindedir; oradaki siyasal yelpaze daha geniştir; oradaki katılım daha fazladır; oradaki sendikal haklar vesaire daha fazladır. Onun için Kuzey Kıbrıs'ta ulusal toplum egemenliğinin sağlanması adımı atılmıştır. Onun için hâkimiyeti siyasiye değil, hâkimiyeti milliyet söz konusudur.

Son soru çok uzun bir soru ve bütün sorunları sıralıyor, yani Antisandinissa gerillalarından tutun Atlas-1 tankerinin batırılışına kadar her şeyi soruyor ve ondan sonra «Ne dersiniz, bütün bunları başarmak kolay mı» diye soruyor. Elbette bütün bunları başarmak kolay değil; çünkü insan olmak kolay değil. Hiç de bitmeyecek, cevaplandırılmayacak olan bir soru bu.

Cevaplarımı burada bitiriyorum.

BASKAN — Çok teşekkür ediyorum.

Evet, bu alkışlarınız 2,5 saati aşan panelimizin, bütün uzunluğuna rağmen, oldukça ilgi uyandırdığının son derece canlı bir örneğidir.

Bir gün boyunca devam eden sempozyumumuzda «Ulusal Egemenlik ve Barış» kavramları oldukça belirgin bir biçimde ortaya çıkartılmış, üzerinde tartışılmış ve barışı, hem dünya barışını, hem de ulusal barışı tehlikeye düşüren en önemli, büyük gerçek olarak terörizmin yeri değerli hocalarımız tarafından mükemmel bir şekilde vurgulanmıştır.

Öyle sanıyorum ki sempozyumumuz istediği amaca ulaşmıştır. Konuşmalar basılıp dağıtıldığı vakit barış ve ulusal egemenlik konusundaki pek çok sorunun cevabı ortaya çıkacak ya da son derece verimli tartışmalara yol açacaktır.

İlk önce Türkiye Büyük Millet Meclisi Sayın Başkanına böyle bir sempozyumu düzenlediği için teşekkür ediyorum. Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanına ve diğer organizatör arkadaşlara da bugünkü son toplantının başkanı olarak teşekkür etmek gerçekten çok büyük bir zevk ve ayrıca sempozyuma katılan değerli bilim adamı arkadaşlarıma ve siz değerli seyircilerimin gösterdiği ilgiye candan teşekkürlerimi sunarak sempozyumu kapatıyorum.
